बैजनाथ गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

रामपुर, बाँके, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

गाउँपालिका पार्श्वचित्र

अन्तिम प्रतिवेदन

विषयसूची

परिच्छेद - १: परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ उद्देश्य १

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २

१.४ तयारीका चरणहरू २

१.४.१ वस्तुस्थिति विवरण ढाँचा, औजार तथा कार्यविधि तयारी ३

१.४.२ वस्तुस्थिती विवरण तयारी कार्यशाला ३

१.४.३ तथ्याङ्क संकलन ३

१.४.४ तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्शा तयारी ४

१.४.५ वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा तयारी ४

१.४.६ वस्तुस्थिति विवरण सुझाव संकलन ४

१.४.७ गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरणको अन्तिम प्रतिवेदन तयारी ४

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ४

परिच्छेद - २: गाउँपालिकाको चिनारी ५

२.१ भौगोलिक अवस्थिति ५

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण ५

२.३ राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना ५

२.४ धरातलीय अवस्था ८

२.५ प्राकृतिक सम्पदा ९

२.६ साँस्कृतिक उत्कृष्टता ९

२.७ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू १०

२.८ गार्हस्थ उत्पादन ११

२.९ मानव विकास सुचकाङ्क ११

परिच्छेद - ३: पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरण १३

३.१ मुख्य बस्ती र घरपरिवारको विवरण १३

३.१.१ मुख्य बस्ती १३

३.१.२ घरपरिवारको विवरण १४

३.२ जनसंख्या वितरणको अवस्था १५

३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण १५

३.४ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण १७

३.५ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण १९

३.६ जातजातीको आधारमा जनसंख्याको विवरण २०

३.७ घरमुलीको विवरण २१

३.८ पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २२

३.९ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण २३

३.१० अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण २४

३.११ बसाईंसराई सम्बन्धी विवरण २६

३.१२ व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण २७
३.१३ सामाजिक सुरक्षा ३२
परिच्छेद - ४: आर्थिक अवस्था ३५
४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण ३५
४.१.१ आर्थिक कामको औद्योगिक क्षेत्र वर्गीकरण अनुसारको जनसंख्या ३५
४.१.२ आवास संरचना विवरण ३६
४.१.३ आयात तथा निर्यातको अवस्था ४१
४.१.४ औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनको अवस्था ४१
४.१.५ वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरूको विवरण ४१
४.१.६ गाउँपालिकामा रहेका बेरोजगारहरुको विवरण ४२
४.१.७ सुकुम्बासी सम्बन्धी विवरण ४३
४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व ४३
४.२.१ भू-उपयोगको वितरण ४३
४.२.२ खेतीयोग्य जमिन सम्बन्धी विवरण ४५
४.२.३ बाँझो जमिन सम्बन्धी विवरण ४५
४.३ कृषि तथा पशु विकास ४६
४.३.१ सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण ४६
४.३.२ सिँचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण ४६
४.३.३ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा ४८
४.३.४ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ४८
४.३.५ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा ४९
४.३.६ व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण ४९
४.३.७ कृषि तथा पशुसेवासँग सम्बन्धित मानव संसाधन ५१
४.३.८ संकलन केन्द्र तथा चिस्यान केन्द्र ५१
४.४ पर्यटन विकास ५१
४.४.१ धार्मिकस्थल तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण ५२
४.४.२ होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण ५४
४.५ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ ५५
४.५.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठूला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी) ५७
४.५.२ व्यापार/व्यवसाय सम्बन्धी विवरण ५८
४.५.३ स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ५९
४.५.४ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण ६०
परिच्छेद - ५: सामाजिक अवस्था ६३
५.१ शैक्षिक तथा मानव संसाधन विकास ६३
५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता ६५
५.१.२ तहगत रुपमा शैक्षिक संस्था/विद्यालय र विद्यार्थी विवरण ६९
५.१.३ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण ७३
५.१.४ गाउँपालिकाको ICT Lab उपलब्ध भएका विद्यालयको विवरण ७३
५.१.५ नमूना तथा पुस्तकालय सुविधा उपलब्ध भएका विद्यालयको विवरण ७४
५.१.६ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण ७४
५.१.७ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण ७४

५.२	**स्वास्थ्य तथा पोषण**	७४
	५.२.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण	७६
	५.२.२ खोप सेवा तथा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण	७६
	५.२.३ बालस्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था	७९
	५.२.४ प्रमुख रोग र उपचार सम्बन्धी विवरण	७९
	५.२.५ सुरक्षित मातृत्व	८०
	५.२.६ विवाहित तथा अविवाहित महिला तथा पुरुषको विवरण	८२
५.३	**खानेपानी तथा सरसफाई**	८२
	५.३.१ खानेपानीको श्रोतको विवरण	८२
	५.३.२ शौचालयको प्रयोगको अवस्था	८३
	५.३.३ सार्वजनिक शौचालयको विवरण	८५
	५.३.४ फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण	८५
	५.३.५ ढल निकास तथा ल्याण्डफिल साइटको अवस्था	८६
	५.३.६ घरपरिवारविहिन बालबालिकाको अवस्था	८६
५.४	**युवा, खेलकुद तथा मनोरञ्जन**	८६
	५.४.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल सम्बन्धी विवरण	८६
	५.४.२ युवा क्लब सम्बन्धी विवरण	८८
५.५	**कला, भाषा तथा संस्कृति**	८८
	५.५.१ सार्वजनिक स्थल, पाटी, पौवा र चौतारा	८८
	५.५.२ स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण	८९
५.६	**शान्ति तथा सुरक्षाको विवरण**	९०
परिच्छेद - ६: वन तथा वातावरणीय स्थिति		९२
६.१	**वन क्षेत्रको अवस्था**	९२
	६.१.१ वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण (सरकारद्वारा व्यवस्थित, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक र निजी वन)	९२
	६.१.२ बृक्षारोपणका लागि खाली स्थान सम्बन्धी विवरण	९५
	६.१.३ जडिबुटी उत्पादन, संकलन तथा निकासी सम्बन्धी विवरण	९५
६.२	**जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र**	९६
	६.२.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू	९६
६.३	**जैविक विविधता र वातावरणीय सेवा**	९८
	६.३.१ बासस्थानका आधारमा महत्वपूर्ण जनावर र चराचुरुङ्गीको विवरण	९८
	६.३.२ महत्वपूर्ण वनस्पती विवरण	९९
६.४	**विपद् जोखिम व्यवस्थापन**	९९
	६.४.१ विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय	१००
	६.४.२ विपद् व्यवस्थापनको पूर्वतयारी	१०१
	६.४.३ आपतकालिन यातायात साधन सम्बन्धी विवरण	१०१
परिच्छेद - ७: भौतिक विकासको अवस्था		१०२
७.१	**यातायात पूर्वाधार**	१०२
	७.१.१ सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था	१०२
	७.१.२ गाउँपालिका क्षेत्रभित्र चल्ने सवारी साधन	१०२
	७.१.३ झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा	१०३

७.१.४ बसपार्क तथा बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण १०४
७.२ विद्युत् तथा वैकल्पिक उर्जा १०४
७.२.१ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार) १०५
७.२.२ बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार १०६
७.२.३ वैकल्पिक ऊर्जा (लघु जलविद्युत, सोलार, बायो ग्याँस, सुधारिएको चुल्हो) प्रयोग गर्ने परिवार १०७
७.३ सञ्चार तथा प्रविधि १०७
७.३.१ रेडियो स्टेशन सम्बन्धी विवरण १०८
७.३.२ आधुनिक सुविधामा पहुँच सम्बन्धी विवरण १०९
७.४ आवास तथा भवन ११०
७.४.१ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी ११०
७.४.२ गाउँपालिका अन्तर्गतका सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण १११
७.४.३ पशु वधशालाको विवरण ११३
७.४.४ शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण ११३
परिच्छेद - ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति ११५
८.१ सेवा सुविधा सञ्चालन र व्यवस्थापन ११५
८.१.१ उपलब्ध सेवा सुविधाको प्रकार ११५
८.१.२ सेवा प्रवाह प्रक्रिया र पृष्ठपोषण ११५
८.२ ऐन, नीति नियम र कार्यप्रणाली ११८
८.२.१ गाउँपालिकाका स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु ११८
८.२.२ गाउँकार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत जनशक्ति १२१
अनुसूचीहरू १२६
अनुसूची - १: गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीको विवरण १२६
अनुसूची - २: गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरुको विवरण १२७
अनुसूची - ३: गाउँपालिकामा रहेका बरघर भलमन्सा सम्बन्धी विवरण १२८
अनुसूची - ४ : शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण १२९
अनुसूची - ५ : गाउँपालिकामा संचालनमा रहेका गैरसरकारी संस्था सम्बन्धी विवरण १४१
अनुसूची - ६: गाउँपालिकामा रहेका मेलमिलाप समिति सम्बन्धी विवरण १४३
अनुसूची - ७: पार्श्वचित्र तयारीको लागि तथ्याङ्क संकलनको केही तस्बिरहरू १४४

तालिका सूची

तालिका नं. १: राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना ५
तालिका नं. २: मानव विकास र गरिबी सूचकाङ्क विवरण १२
तालिका नं. ३: गाउँपालिकाका मुख्य बस्तीको विवरण १३
तालिका नं. ४: वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण १४
तालिका नं. ५: जनसंख्याको विवरण १५
तालिका नं. ६: उमेर र लिङ्गअनुसार जनसंख्याको विवरण १६
तालिका नं. ७: मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको विवरण १७
तालिका नं. ८: धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण २०
तालिका नं. ९: जातजातीको आधारमा जनसंख्याको विवरण २०
तालिका नं. १०: लिङ्ग अनुसार परिवारमूलीको विवरण २१
तालिका नं. ११: पेशाको आधारमा उमेर समूहगत जनसंख्याको विवरण २२
तालिका नं. १२: १२ महिनासम्म आर्थिक काम गरेको अवधि (महिना) अनुसार जनसंख्याको विवरण २३
तालिका नं. १३: १० वर्ष माथिका आर्थिक रुपले सक्रिय/निस्क्रिय जनसंख्याको विवरण २४
तालिका नं. १४: अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण २५
तालिका नं. १५: जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण २६
तालिका नं. १६: बसाइँसराई गरेका व्यक्तिको यस अघि बसोबास गरेको स्थान अनुसारको जनसंख्या विवरण २७
तालिका नं. १७: पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण २८
तालिका नं. १८: लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण २९
तालिका नं. १९: मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण ३१
तालिका नं. २०: सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरुको संख्यात्मक विवरण ३३
तालिका नं. २१: आर्थिक रुपले सकृय जनसंख्याको मूख्य औद्योगिक क्षेत्र अनुसारको विवरण ३५
तालिका नं. २२: घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण ३६
तालिका नं. २३: जगको आधारमा घरधुरीको विवरण ३७
तालिका नं. २४: बाहिरी गारोको आधारमा घरधुरीको विवरण ३८
तालिका नं. २५: घरको भुँईको आधारमा घरधुरीको विवरण ३९
तालिका नं. २६: गाउँपालिकामा रहेका वैदेशिक रोजगारीमा गएका जनसंख्याको विवरण ४१
तालिका नं. २७: गाउँपालिकामा रहेका वेरोजगारी जनसंख्याको विवरण ४२
तालिका नं. २८: रोजगार सेवा केन्द्रको सेवा सम्वन्धी विवरण ४३
तालिका नं. २९: पालिकाको रोजगार सेवा केन्द्रबाट वैदेशिक रोजगार बोर्डको कल्याणकारी सेवा अन्तर्गत चालु आ.व. को बैशाख सम्म प्रदान गरिएको सेवाको विवरण ४३

तालिका नं. ३०: सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण ४६
तालिका नं. ३१: सिँचाइ सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी वडागत विवरण ४७
तालिका नं. ३२: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोगको विवरण ४८
तालिका नं. ३३: तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ४८
तालिका नं. ३४: पशुपन्छीमा लाग्ने रोगको विवरण ४९
तालिका नं. ३५: व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण ५०
तालिका नं. ३६: कृषिसँग सम्बन्धित जनशक्तिको विवरण ५१
तालिका नं. ३७: पशु सेवासँग सम्बन्धित जनशक्तिको विवरण ५१
तालिका नं. ३८: मुख्य मुख्य पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण ५२
तालिका नं. ३९: पालिकामा रहेका होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण ५५
तालिका नं. ४०: गाउँपालिकामा रहेका व्यापार/व्यावसाय सम्बन्धी विवरण ५८
तालिका नं. ४१: पालिकामा रहेका स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरुको विवरण ५९
तालिका नं. ४२: बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको नाम ६०
तालिका नं. ४३: गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण ६१
तालिका नं. ४४: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण ६५
तालिका नं. ४५: औपचारिक शिक्षाको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति ६६
तालिका नं. ४६: सि.टि.ई.भि.टी.बाट सम्बन्धन प्राप्त प्राविधिक शिक्षालयको विवरण ७३
तालिका नं. ४७: गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरु सम्बन्धी विवरण ७६
तालिका नं. ४८: खोप सम्बन्धी विवरण ७६
तालिका नं. ४९: सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण ७७
तालिका नं. ५०: बाल स्वास्थ्य कुपोषणको अवस्था ७९
तालिका नं. ५१: प्रमुख १० स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण ७९
तालिका नं. ५२: बच्चाको लिङ्ग र आमाको उमेर समूहका आधारमा जन्मेका, जीवित र मृत्यु बच्चाहरुको विवरण ८०
तालिका नं. ५३: १५-४९ उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले हाल सम्म जिवित जन्माएका बच्चाहरुको संख्या अनुसार महिलाको जनसंख्या ८१
तालिका नं. ५४: विवाहित तथा अविवाहित महिला तथा पुरुषको विवरण ८२
तालिका नं. ५५: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण ८२
तालिका नं. ५६: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण ८४
तालिका नं. ५७: सार्वजनिक शौचालयको विवरण ८५
तालिका नं. ५८: पार्क, गार्डन तथा खेल मैदान सम्बन्धी विवरण ८७
तालिका नं. ५९: गाउँपालिकामा रहेका युवा क्लब तथा खेलकुद क्लबको विवरण ८८
तालिका नं. ६०: गाउँपालिकामा रहेका सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा सम्बन्धी विवरण ८९
तालिका नं. ६१: स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण ९०

तालिका नं. ६२: गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख सुरक्षा निकायहरुको विवरण ९१
तालिका नं. ६३: सामुदायिक वन सम्बन्धी विवरण ९३
तालिका नं. ६४: बैजनाथ गाउँपालिका क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडिबुटीहरू ९५
तालिका नं. ६५: गाउँपालिकामा भएका खोलानालाहरूको विवरण ९८
तालिका नं. ६६: गाउँपालिकामा भएका, ताल, पोखरी, सिमसार क्षेत्रहरूको विवरण ९८
तालिका नं. ६७: गाउँपालिकामा हुन सक्ने सम्भावित प्रकोपको विवरण १००
तालिका नं. ६८: गाउँपालिकामा रहेका मोटरेपुल तथा झोलुङ्गे पुलको विवरण १०३
तालिका नं. ६९: खाना पकाउने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १०५
तालिका नं. ७०: दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १०६
तालिका नं. ७१: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १०९
तालिका नं. ७२: छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण ११०
तालिका नं. ७३: गाउँपालिकामा रहेका सरकारी तथा सामुदायिक भवनहरु सम्बन्धी विवरण १११
तालिका नं. ७४: गाउँपालिकामा रहेका शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलसम्वन्धी विवरण ११४
तालिका नं. ७५: गाउँपालिकाबाट स्वीकृत ऐन, नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरुकको विवरण ११८
तालिका नं. ७६: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको विवरण १२१
तालिका नं. ७७: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत (करार) कर्मचारीहरुको विवरण १२३
तालिका नं. ७८: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत नगर प्रहरीको विवरण १२५

नक्शा सूची

नक्सा नं. १ : प्रशासनिक विभाजन नक्श ६
नक्सा नं. २ : उप-महानगरपालिकाको वडा विभाजन नक्शा ७
नक्सा नं. ३ : गाउँपालिकाको भू-उपयोग नक्शा ४४
नक्सा नं. ४ : गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र नक्शा ६४
नक्सा नं. ५ : गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्र नक्शा ७५
नक्सा नं. ६ : गाउँपालिकाको जलक्षेत्र नक्सा ९७

परिच्छेद - १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्ष पश्चात नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ । विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ। संघीय शासन प्रणालीको सवल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो । नेपालको संघीय प्रणाली अन्तर्गत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ । संघीय अर्थात केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बिचमा र तल्लो तहमा नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ। संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) को च मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ ।

तसर्थ नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७८ अनुरुप स्थानीयस्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले गाउँपालिकालाई विकास र समृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै गाउँपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सुव्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखीकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क वा सूचनाहरूलाई अद्यावधिक गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो। पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :-

- क) गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक पक्ष, सामाजिक पक्ष, प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने ।
- ख) सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरूका बारेमा सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने ।
- ग) सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू, चुनौतीहरू तथा सम्भावनाहरूको विश्लेषण गर्ने ।
- घ) विभिन्न विषयगत आधार नक्शा तयार गर्ने ।
- ङ) समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने ।
- च) प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने ।
- छ) माथि उल्लेखित सम्पूर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ठ तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भए जस्तै गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र ९ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अद्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले गाउँपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अन्तर्गत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभूत रुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले गाउँपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पार्नुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात् विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ। तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संगालोको टड्कारो आवश्यक रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्षराष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धी तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ। दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायु परिवर्तन असरहरू न्यूनीकरण गर्न, मानवअधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सूचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारीका चरणहरू

यस गाउँपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार रहेका छन् –

- ✓ यसमा गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ सबै वडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अर्न्तवार्ता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ र अन्य विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्शाको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन पद्दती प्रयोग गरी गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सोको गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता तथ्याङ्कहरू, भौगोलिक सूचना प्रणाली तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अर्न्तवार्ता विधि प्रयोग गरी संकलन गरिएको छ । यसका साथै गाउँपालिका स्थित विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, बुद्धिजीवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तरर्वाता गरी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू बारे जानकारी लिइएको छ । गाउँपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तैः भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू गाउँपालिका कार्यालय लगायत गाउँपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू सम्बन्धित विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.४.१ वस्तुस्थिति विवरण ढाँचा, औजार तथा कार्यविधि तयारी

यस तयारीको पहिलो चरणमा देहाय बमोजिमका गतिविधिहरु संचालन गरिएका छन् :-

- बैजनाथ गाउँपालिका क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, जनसंख्या, सामाजिक, आर्थिक, प्राकृतिक, भौतिक, वातावरणीय र संस्थागत वस्तुस्थिति झल्कने र भौगोलिक तथा सामाजिक रुपमा खण्डीकृत विवरण खुल्ने गरी वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्य प्रारम्भ गर्न कार्यपालिका बैठकबाट निर्णय गरियो ।
- वस्तुस्थिति विवरणको स्तरीय ढाँचा अनुसार राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ र अन्य विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरी संस्थागत सर्वेक्षण एवं सहभागितामूलक लेखाजोखा सर्वेक्षणका लागि विज्ञहरुको समेत संलग्नतामा प्रश्नावलीलाई अन्तिम रुप दिइयो ।

१.४.२ वस्तुस्थिती विवरण तयारी कार्यशाला

वस्तुस्थिती विवरण तयारीका लागि बैजनाथ गाउँपालिकाले कार्यपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी र सरोकारवालाहरुबिच वस्तुस्थिती विवरणको स्तरीय ढाँचा, तथ्याङ्कको स्रोत तथा संकलन एवं विश्लेषण तयारी विधिबारे साझा धारणा, बुझाई र अपनत्व कायम गर्न छलफलबाट कार्ययोजना तयार गर्नका लागि तथा वस्तुस्थिति विवरण तयार गर्ने कार्यको जिम्मेवारी र कार्ययोजना निर्धारण गर्नका लागि गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, कार्यपालिकाका सदस्यहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा सचिवहरु, विषयगत शाखा/उपशाखा/इकाई प्रमुखहरु, गाउँपालिकाबाट छनौट गरिएका स्थानीयस्तरको जानकार विशेषज्ञ वा स्थानीय विज्ञहरुको सहभागितामा एक दिनको वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यशाला गोष्ठी संचालन गरियो ।

१.४.३ तथ्याङ्क संकलन

यहाँको वस्तुस्थिति विवरण निर्माणका लागि दुई किसिमका तथ्याङ्कहरू संकलन गर्न संस्थागत विवरण तथा राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ कृषि गणना, विभिन्न सर्वेक्षण, मानव विकास प्रतिवेदन, लगायतबाट प्राप्त विवरणहरु संकलन गरिएको थियो । संस्थागत विवरण संकलन अन्तर्गत प्रश्नावलीहरूको माध्यमबाट हरेक वडा कार्यालय तथा कार्यपालिकाको विभिन्न शाखाहरूको समेत सहयोग र समन्वयमा विवरणहरू संकलन गर्ने कार्य गरियो । यसरी संस्थागत विवरणहरू संकलन गर्ने सन्दर्भमा स्रोत नक्शा एवं GIS Mapping लाई व्यवस्थित गर्नका लागि GIS Coordinates लिइएको थियो ।

१.४.४ तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्शा तयारी

प्राप्त तथ्याङ्कलाई व्यवस्थित तथा विश्लेषणका लागि कम्प्युटर सफ्टवेयरको डिजाइन तथा विकास गरी आवश्यकता अनुसारका तालिकाहरू तयार गरिनुका साथै थप विश्लेषणका लागि MS Excel को पनि प्रयोग गरियो भने प्राप्त सबै प्रकारका तथ्याङ्कहरूलाई MS Excel को प्रयोग गरी विश्लेषण गर्ने कार्य गरियो । स्रोत नक्शा तयारीका लागि पनि दुवै तरिकाहरू जस्तै GIS Database लाई आधार मानी सफ्टवेयरको प्रयोग गरी GIS मा आधारित स्रोत नक्शा बनाउने, तथ्याङ्क व्यवस्थापनका लागि विकास गरिएको सफ्टवेयरमा पनि GIS Coordinates राखेर Google Map को प्रयोगबाट Mapping गर्ने विधिको प्रयोग गरियो ।

१.४.५ वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा तयारी

तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्शा तयारीबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूलाई व्यवस्थित गर्दै तथा वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधि, २०७८ ले निर्देश गरे अनुसार ढाँचाको अनुशरण गर्दै विज्ञहरूद्वारा वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरी निश्चित समयावधिमा गाउँपालिकामा पेश गरियो ।

१.४.६ वस्तुस्थिति विवरण सुझाव संकलन

निर्धारित ढाँचामा पालिकाको वस्तुस्थिति विवरणको पहिलो मस्यौदा तयार भए पश्चात् वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदामा छलफल गर्न कार्यपालिकामा एक दिने प्रमाणिकरण कार्यशालाको आयोजना गरियो । प्रमाणिकरण कार्यशालामा प्रस्तुत भएका सूचना तथा विवरणको शुद्धता र तथ्य यकिन गरी सुधारका लागि सुझाव संकलन गर्ने, वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदाले समेट्न नसकेका विषय क्षेत्र वा परिमार्जन गर्नुपर्ने पक्षहरूलाई समावेश गर्न सुझाव आदान प्रदान गर्ने, वस्तुस्थिती विवरणमा प्रस्तुत तथ्याङ्क, सूचना तथा विवरणहरूको अन्तरसम्बन्ध र तुलनात्मक पक्षहरू यकिन गर्ने, वस्तुस्थिती विवरण प्रकाशन पश्चात् यसका विवरणहरू योजना तर्जुमा, विकास निर्माण, सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र नतिजा अनुगमनमा उपयोग गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गर्ने आदि कार्यहरू गरिएको थियो ।

१.४.७ गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरणको अन्तिम प्रतिवेदन तयारी

कार्यशालाबाट प्राप्त भएका सुझावहरूलाई समावेश गरी तथा मस्यौदा प्रतिवेदनमा परिमार्जन गर्नुपर्ने विषयहरु, कार्यशालाबाट प्रस्तुत सुझावहरू बारे सम्बन्धित सरोकारवालासँग आवश्यकता अनुसार पुनःपरामर्श गरी एवं वस्तुस्थिति विवरणको स्तरीयता र गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि विज्ञहरूका सुझावहरूलाई समेत ध्यान दिई वस्तुस्थिति विवरणलाई अन्तिम रुप दिइएको हो ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरे बमोजिम गाउँपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्याङ्कहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ । गाउँपालिकाका विषयगत शाखा, सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले बैजनाथ गाउँपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ । अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ । तैपनि स्रोत, साधन तथा सूचना व्यवस्थापन सिमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरू प्राप्त हुन सकेका छैनन् । तथापि, अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्क भने समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद - २: गाउँपालिकाको चिनारी

२.१ भौगोलिक अवस्थिति

बाँके जिल्लामा रहेको बैजनाथ गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १४१.५० वर्ग कि.मि.रहेको छ। भौगोलिक हिसाबले यो गाउँपालिका ८१⁰ ३१' ५' देखि ८१⁰ ४४' ११ पूर्वी देशान्तर र २८⁰ ८' ३८' उत्तर देखि ३०⁰ २०' १६ उत्तरी अक्षांस सम्म फैलिएको छ। गाउँपालिकाको पूर्वी सिमानामा कोहलपुर नगरपालिका, पश्चिम सिमानामा मानखोला, उत्तरी सिमानामा बर्दिया जिल्लाको बाँसगढी नगरपालिका र दक्षिण सिमानामा खजुरा गाउँपालिका रहेका छन्। समुन्द्री सतहबाट १४०-४५० मिटर उचाई सम्म रहेको यो गाउँपालिका बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज र बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्ने र केही भू-भाग चुरे क्षेत्रका विशेषता रहे पनि यहाँको अधिकांश भू-भाग समथर तराई अन्तर्गत पर्ने हुदा बालुवा र पाँगो मिश्रित अत्यन्त उर्वर माटोको प्रधानता रहेको छ। यहाँ उष्ण प्रकारको हावापानी पाइने हुँदा पौष र माघ महिनामा धेरै जाडो हुने र वैशाख, जेष्ठ, असारमा अधिक गर्मी हुने गर्दछ। यहाँको न्यूनतम तापक्रम ४.५ डिग्री सेल्सियसदेखि अधिकतम तापक्रम ४६ डिग्री सेल्सियस पुग्ने गर्दछ भने यहाँ वार्षिक औषत वर्षा १४४५.५८ मिलिलिटर हुने गर्दछ।

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

साविक वनकटवा वडा नं. ३ र हालको वडा नं ७ पेडारीमा जन्मेका बैजनाथ थारु तत्कालिन राणा शासनका विरुद्ध नेपाली काँग्रेसका तर्फबाट किसान आन्दोलनको नेतृत्व गरेका बैजनाथ थारुलाई भारतीय सैनिकहरुले निर्मम कुटपिट गरेका थिए। सोही कुटपिटका कारण २००७ साल चैत महिनामा थारुको मृत्यु भयो। नेपालको प्रजातन्त्र बहाली भइसकेपछि उनको राजनीतिक योगदानको कदर गर्दै नेपाली काँग्रेसले उनलाई शहिद घोषणा गरेको थियो। यसरी प्रजातन्त्र प्राप्तीको आन्दोलनमा सक्रिय भूमिका निर्वाह गरेका थारुको सम्मान स्वरुप यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको हो। नेपालको राजनीतिक र प्रशासनिक पुन-संरचना अनुसार २०७३ फागुन २७ गते उक्त ऐतिहासिक **व्यक्तित्व**को नामबाट हालको बैजनाथ गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको हो।

२.३ राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

बैजनाथ गाउँपालिका बाँके जिल्लाका ६ वटा गाउँपालिकाहरु मध्ये एक हो। नेपाल सरकारको मिति २०७३/फागुन/२७ गतेको निर्णयानुसार साविकका चिसापानी, नौवस्ता, वनकटवा र टिटिहिरिया चारवटा गाविसहरुलाई गाभेर बैजनाथ गाउँपालिकाको स्थापना भएको हो। यसरी गठन गरिएको यस गाउँपालिकामा हाल ८ वटा वडाहरु रहेका छन्।

तालिका नं. १: राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

वडा नं.	समावेश गाविस/नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१	चिसापानी (१-९)	९००८	३८.६९
२	नौवस्ता (१-३)	९१४०	१८.१
३	नौबस्ता (४-७)	८७४७	१४.२६
४	नौबस्ता (८-९)	९०३३	१५.८
५	वनकटवा (४,६-८)	१०९४५	१४

वडा नं.	समावेश गाविस/नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
६	वनकटवा (५,९)	९२२५	८.८७
७	वनकटवा (१-३)	३२०८	८.३८
८	टिटिहिरिया (१-९)	१०१६६	२३.५७
जम्मा		६९४७२	१४१.६७

***स्रोतः** राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ तथा भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क*

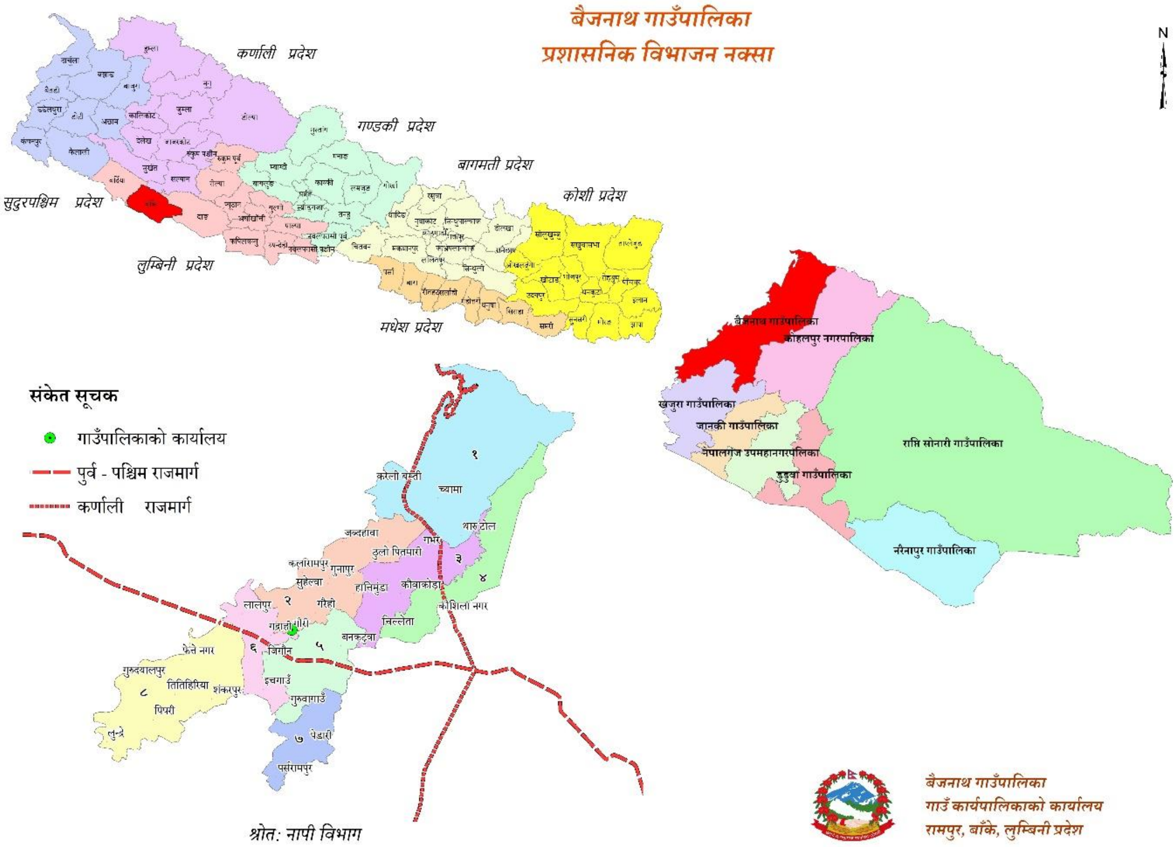

नक्सा नं. १ : *प्रशासनिक विभाजन नक्शा*

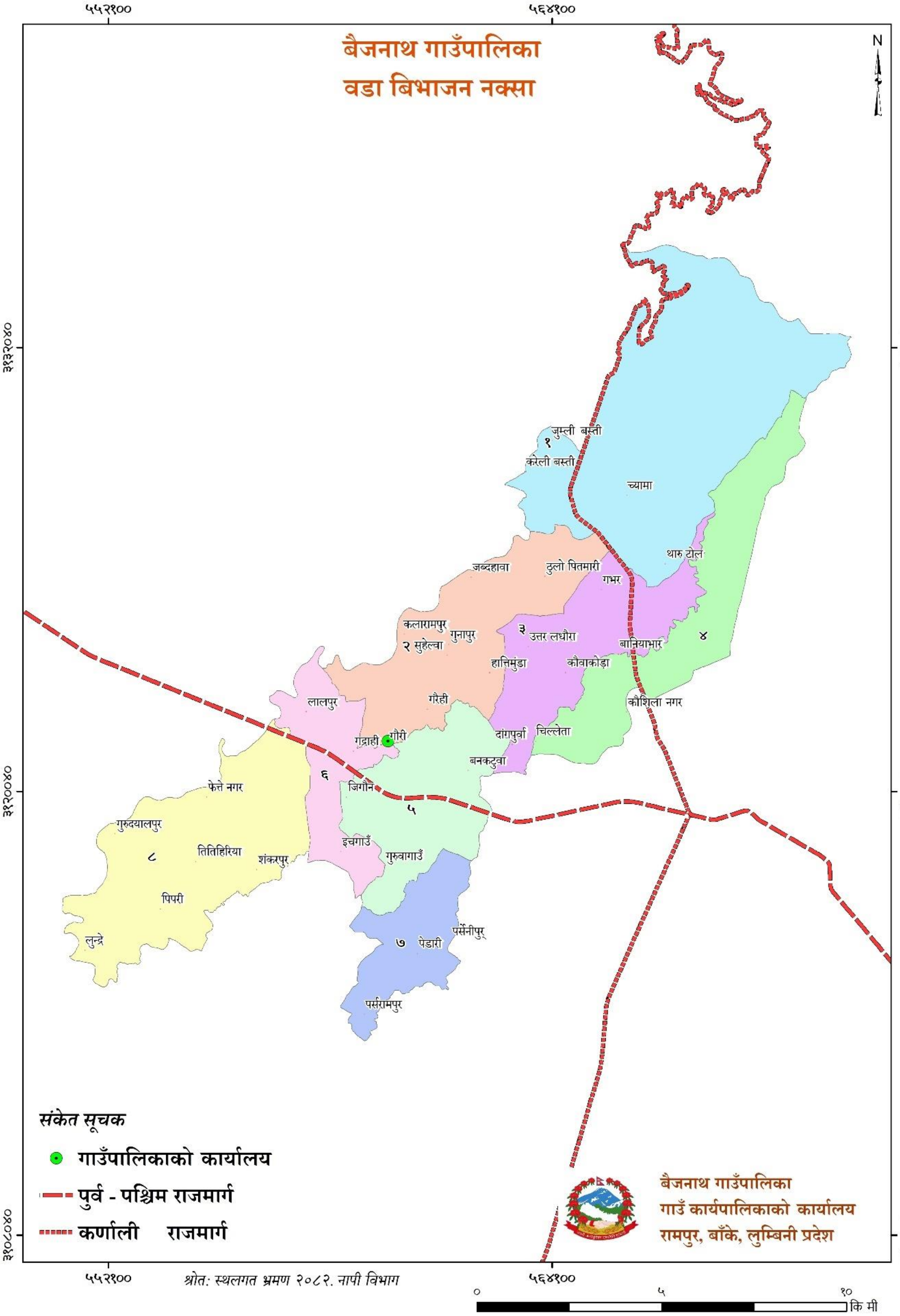

नक्सा नं. २ : *उप-महानगरपालिकाको वडा विभाजन नक्शा*

२.४ धरातलीय अवस्था

गाउँपालिकाको भौतिक अवस्थाको विवरण तयार पार्दा यहाँको धरातलीय अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नु अनिवार्य हुन्छ । क्षेत्रफलका हिसाबले नेपाल सानो भए तापनि धरातलीय विविधताका हिसाबले विश्वमै सम्पन्न मानिन्छ। विशेषत: भौगर्भिक प्रक्रियाका दौरान पछिल्लो समयमा निर्माण भएको महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला निर्माण हुँदा तिब्बतीयन भू-खण्ड र भारतीय उपमहाद्वीपको एक आपसमा टकराव हुँदा यी दुई भू-खण्डका बिचमा रहेको टेथिस सागरको अस्तित्व समाप्त भई उच्च हिमालय पर्वत, मध्यम महाभारत पर्वत श्रृङ्खला तथा होचा चुरे पर्वत श्रृङ्खला र सबैभन्दा दक्षिण भेगमा फैलिएको विशाल गंगाको मैदानको अंशको रुपमा रहेको तराई भू-भाग मिलेर समग्र देशको भू-सतह निर्माण भएको छ। यो भू-धरातलको वस्तुगत चरित्रहरू मध्ये एक वा अर्को प्रकारको भू-धरातलको प्रधानता नेपालका सबैजसो स्थानीय तहहरुमा रहेको पाईन्छ । भू-धरातलीय स्वरुपले विकास निर्माणमा अहम् भूमिका खेल्दछ । भू-धरातलको विवरण अन्तर्गत विशेषत: भिरालोपन, मोहडा, उचाई, भू-आवरण, माटोको बनावट जस्ता आधारभूत पक्षहरू पर्दछन् ।

क) माटोको बनावट

गाउँपालिकाको भौगर्भिक संरचना भारतीय उपमहाद्विप (Indian Plate) र तिब्बतीयन प्लेट (Tibetan Plate) को एकआपसको टकरावबाट उत्पत्ति भएको महाभारत पर्वत श्रृङ्खला निर्माण हुँदाको बखत भएको हो । यो विशाल गंगा नदीको निरन्तर बहावको परिमाण स्वरुप बनेको गंगाको विशाल समथर फाँटको एक अति निम्न अंशको रूपमा यो गाउँपालिकाको सम्पूर्ण भू-भाग रहेको छ। यसरी गंगाको फाँटको रूपमा रहेको यहाँको माटो मुख्यतया पाँगो मिश्रित मलिलो रहेको छ। खोला नालाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने केही भित्री भागमा चिम्टाइलो र बलौटे माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा पाइन्छ। यसरी **प्रांगारिक** पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भैरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमश: घटिरहेको पाइन्छ। समग्रमा भन्दा यो गाउँपालिकाको माटो उर्वर र खेतीयोग्य माटोमा पर्दछ।

ख) भिरालोपनाको विवरण

बैजनाथ गाउँपालिकाको भूमिलाई भू-बनोट, प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएका छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भू-बनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ । त्यसै क्रमले

भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन विश्लेषण गरिएको छ। बैजनाथ गाउँपालिकामा भू-बनोट, पारिस्थितिक प्रणाली तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा गाउँपालिकाको जमिनमा समथर जमिनको प्रधानता रहेकोले भिरालोपनको विषमता नरहेको पाइन्छ ।

अ) Slope ०°-५° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रो हुने गरी कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्ध भूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस् भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ । माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू

प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत माध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्य फाईदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिँचाई सुविधा उपलब्ध भएको छ । माटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिँचाई भएमा हिउँदे एवं वर्षे बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

२.५ प्राकृतिक सम्पदा

हरेक क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधार नै त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू हुन् । प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीयस्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पती, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, झरना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदि पर्दछन् । यिनै प्राकृतिक सम्पदाहरूको दिगो र विवेकपूर्ण सदुपयोग गर्न सकेको खण्डमा मात्र हामी समृद्ध बन्न सक्छौं ।

२.६ साँस्कृतिक उत्कृष्टता

मानवीय चालचलन, भाषा, व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसाबले निर्देशित हुन्छ । दैनिक व्यवहारहरू सञ्चालन गर्न मानिस परिवार र समाजको स्वरूपमा बाँधिएको हुन्छ । विवाह, परम्पराले नाता सम्बन्ध स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको श्रृजना हुन्छ । जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभूषा, चाडपर्व, भाषा, रहनसहन आदि सबै साँस्कृतिक विशेषताहरू भित्र पर्दछन् । यी सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरू मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरू हुन् । साँस्कृतिक गतिविधिहरूले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जिउन मद्दत पुऱ्याउँछ । यसले समाजलाई संगठित र गतिशील तुल्याउँछ ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार गाउँपालिकामा ६६,१७९ अर्थात ९५.३ प्रतिशत हिन्दु धर्मावलम्बीको बसोबास रहेको छ । यसैगरी १,७२२ अर्थात २.५ प्रतिशत व्यक्तिहरुले क्रिश्चियन धर्म, ९१६ अर्थात १.३ प्रतिशतले बौद्ध धर्म मान्ने गर्दछन् । यहाँ बसोबास गर्ने धर्मावलम्बीहरुले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, माघी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्री पञ्चमी, श्री कृष्ण जन्माष्टमी, होली, चैते दशैँ, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औँसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औँसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष, सोह्रश्राद्ध, छठ, क्रिश्मस, इद लगायतका पर्व मनाउने गर्दछन् ।

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभूषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै धर्म, संस्कृति र चालचलनहरू छन् । विशेष गरी थारु र क्षेत्री समुदायको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकामा चाडपर्वको समयमा आफ्नो संस्कृति झल्कने क्षेत्रीले छिटको गुन्यु, चौबन्दी चोली, रातो घलेकी र पहेलो पटुका, तथा पुरुषहरुले भोटो र स्टकोट कम्मरमुनी कछाड सिरमा टोपी साथै गलबन्दी लगाउने गर्दछन् भने थारु समुदायका महिलाहरुले साडी ब्लाउज, कुर्ता-सुरुवाल र चाडपर्बमा (चोली, लेहेंगा (गोनिया), मंगिमा (शिरमा लगाउने), वाँक/टगिया (पाखुरामा लगाउने), कक्नी (नाडीमा लगाउने र पुरुषले धोति, (लगौंटी (शिरमा लगाउने), भेगुवा, अस्कोट, फेटा, टोपी) लगाउने गर्दछन् । तर, आधुनिक समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतीहरूले क्रमशः पाइन्ट, सर्ट, टिसर्ट साडी ब्लाउज, कुर्ता-सलवार नै लगाउन रुचाउँछन् ।

२.७ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ। कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्याधिक हुन्छ। कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थान सुख्खा क्षेत्रको रूपमा रहेका हुन्छन्। तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायीकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ भने दिगो वन व्यवस्थापन मार्फत् वनक्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई समृद्ध बनाउन सकिन्छ। उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा गाउँपालिकाको सम्भावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ। यहाँ खेतीयोग्य जमिन ५८.२५ प्रतिशत रहेको छ। वैज्ञानिक कृषि प्रणालीमार्फत यहाँको समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ।

दिगो वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगललाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार सम्भार गर्ने भन्ने बुझिन्छ। गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै गाउँपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा धार्मिक सम्पदाहरूको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ।

गाउँपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनमा खाद्यान्नका साथै अन्य नगदे बाली तरकारी बाली, फलफूल, दलहनबाली, मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन्। जनचेतना, सीप तथा व्यवसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा, बीउ विजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

यहाँ रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन् भने अर्कोतर्फ माटोको उर्वरशक्ति क्रमश : क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको बस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाईको राम्रो व्यवस्थापन गरी माटोको उर्वरशक्ति बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस गाउँपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ।

गाउँपालिकाको ग्रामिण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपंक्षी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा विभिन्न स्थानहरूमा दुग्ध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार सिर्जना गरी समग्र गाउँपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामिण इलाकाहरूका स्थानीयस्तरमा आवश्यक रोजगारी सिर्जना गर्नुको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ। गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसायिक माछापालनका लागि केही पोखरीहरु भएको र थप केही सम्भाव्य ठाउँहरूमा पोखरी तथा कृत्रिम

ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र गाउँपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकाले वैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा पालिकाको आर्थिक विकासमा ठूलो योगदान पुऱ्याउन सकिने सम्भावना देखिन्छ ।

पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको यस गाउँपालिकामा आवश्यक स्थानहरुमा होमस्टे सञ्चालन गरी बाँके जिल्लामा भ्रमण गर्न आउने पर्यटकहरुलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ । यसका अतिरिक्त बैजनाथ गाउँपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका भूमिगत पानीको श्रोत तथा खोलाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिँचाई गरी व्यवसायिक रूपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय बासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नति र समग्र गाउँपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरू रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले गाउँपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

२.८ गार्हस्थ उत्पादन

गार्हस्थ उत्पादन (जिडिपी) भनेको एक प्रकारको मापदण्ड हो जसले कुनै एक मुलुकको समग्र अर्थतन्त्रलाई प्रतिविम्बित गर्दछ । यसले कुनै एक निश्चित अवधिमा मुलुकभित्र वा ठाउँभित्र भएको वस्तु तथा सेवाको अन्तिम कारोबार मूल्यको योगफललाई जनाउँछ । सबै निजी तथा सार्वजनिक खपत, सरकारको खर्च, लगानी, मौज्दात सामग्री, निर्माणका क्रममा भएका खर्च, आयात तथा निर्यातमा भएको खर्च तथा आम्दानी सबै पर्दछन् । नेपालमा यसको वार्षिक रुपमा नै गणना गर्ने गरिएको देखिन्छ । ट्रेडिङ्ग इकोनोमिक्सका अनुसार सन् २०२३ मा नेपालको जिडिपी करिब ४० खर्ब हाराहारीमा रहेको छ भने प्रतिव्यक्ति आय एक हजार तीन सय ९९ अमेरिकी डलर रहेको छ ।

२.९ मानव विकास सुचकाङ्क

संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम (UNDP) को २०२५ को प्रतिवेदन अनुसार नेपालको मानव विकास सुचकाङ्क ०.६२२ रहेको र यसका आधारमा विश्वका १९३ देशहरु मध्ये नेपाल १४५ श्रेणीमा रहेको छ । विश्वका १९३ देशहरु मध्ये गत वर्ष नेपाल १४६ औं स्थानमा रहेको थियो भने यस वर्ष केही सुधार भएर एक स्थान माथि उक्लिएको हो । सन् १९९० मा नेपालको यो सूचकाङ्क ०.३७८ थियो । सो अवधिमा नेपालीको औषत आयु ७०.४ वर्ष रहेको छ । यसैगरी लुम्बिनी प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना ८०/८१ का अनुसार

मानव विकास सुचकाङ्क ०.५६३ छ भने औसत आयु ६९.५ वर्ष रहेको छ। गरिबी सूचकाङ्कको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका नं. २: मानव विकास र गरिबी सूचकाङ्क विवरण

प्रदेश	बहु-आयामिक गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)	गरीबहरूको संख्या	मानव विकास सूचकाङ्क
लुम्बिनी प्रदेश	२९.९	२५.८	६.५	२.३	१,०५३,३७९	०.४६८

स्रोत: नेपाल राष्ट्रि बैङ्क २०८२

परिच्छेद - ३: पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरण

३.१ मुख्य बस्ती र घरपरिवारको विवरण

३.१.१ मुख्य बस्ती

बैजनाथ गाउँपालिका तराई क्षेत्रमा रहेकाले यहाँको हावापानी गर्मी महिनामा धेरै गर्मी र जाडो महिनामा अति नै चिसो हुने भएपनि यहाँको उर्वर माटो र समथर भूमिका कारण बसोबासका लागि उपयुक्त मानिएको छ । अस्पताल, उद्योग, टेलिफोन, विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको सुविधा लगायतका सेवा, सुविधा तथा अवसरको उपलब्धताका कारण गाउँपालिका निकट रहेका जिल्लाहरु र पहाडी जिल्लाहरुबाट समेत बैजनाथमा बसाइँसराई गरी आउने गरेको पाइन्छ । सोही अनुरुप गाउँपालिकाको बस्ती क्षेत्र, बजार क्षेत्रमा जनसंख्याको चाप बढ्ने क्रम देखिन्छ । यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा गाउँपालिकाहरूले आफ्नो आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा बजार व्यवस्थापन गर्ने कार्यका साथै व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ ।

यहाँको आवास क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक बस्तीमा आवत जावत गर्न मोटर बाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित बस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्दछ । यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसाबले प्राथमिकता दिनु पर्दछ । हाल यहाँ रहेका मुख्य बस्तीहरुको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ३: गाउँपालिकाका मुख्य बस्तीको विवरण

वडा नं.	मुख्य बस्तीहरूको विवरण
१	चिसापानी, च्याँमा, मुलाटाटी, गाभर
२	मकैबारी, माथिल्लो पितमारी, पहाडीपुर, जव्दहवा, कन्याराज, राजीपुर, रामपुर, कलरामपुर, गुनापुर, दक्षिण लधौरा, डिघिया, हात्तीमुण्डा, भौरीकुना, पितमारी
३	सुतैया, गाभर, बनखेल, उत्तर लधौरा, नौवस्ता, दाङपुरुवा, बैरहवा, मदनिया
४	बानियाभार, नौलापुर, तिलकपुर, गौरीडाँडा, सिमलधारी, बोरिङ्गबस्ती, जनमतटोल
५	जी गाउँ, बनकटवा, गुरुवा गाउँ, मचरा, बनकट्टी, छमनिया, सिंहभवानी, भज्यागौडी
६	सम्झना, एच गाउँ, गडरही, अठाईस घर, लालपुर
७	पेडारी, कडेलपुर, पलौटीपुर, परशुराम, ठाकुरपुर, ललहीपुर, प्रभातपुर, कुकुरपुर, पर्सेनीपुर, रामपुर
८	चाँदनी चोक, हसनापुर, चौफेरी, थपुवा, फत्तेनगर, रिहारपुर, शक्तिनगर, टिटिहिरीया, बर्गदही, गुरुदयालपुर, झिंगौरा, करेलीभग्गा, पिपरी, राइटरपुर, निरहवा, अमहवा, लुन्द्री

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

३.१.२ घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ४: वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	घरधुरी	२०६८ को जनसंख्या	२०७८ को जम्मा जनसंख्या			जनसंख्या वृद्धिदर	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	जनघनत्व	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
			पुरूष	महिला	जम्मा					
१	२०३१	६७८९	४१९८	४८१०	९००८	३.२७	३८.६९	२३२.८३	४.४	८७.२८
२	२२७२	७११७	४०५९	५०८१	९१४०	२.८४	१८.१	५०४.९७	४.०	७९.८९
३	२१०१	५९८६	४०४५	४७०२	८७४७	४.६१	१४.२६	६१३.३९	४.२	८६.०३
४	२१४१	६४९९	४२६६	४७६७	९०३३	३.९०	१५.८	५७१.७१	४.२	८९.४९
५	२४६९	८५३२	५०६९	५८७६	१०९४५	२.८३	१४	७८१.७९	४.४	८६.२७
६	२३१७	७४४०	४१७४	५०५१	९२२५	२.४०	८.८७	१०४०.०२	४.०	८२.६४
७	७४५	२८२०	१५६३	१६४५	३२०८	१.३८	८.३८	३८२.८२	४.३	९५.०२
८	२३९३	९२३५	४६९९	५४६७	१०१६६	१.०१	२३.५७	४३१.३१	४.२	८५.९५
जम्मा	१६४६९	५४४१८	३२०७३	३७३९९	६९४७२	२.७७	१४१.६७	४९०.३८	४.२	८५.७६

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या वडा नं ५ मा रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या १०,९४५ रहेकोमा (पुरुष ५,०६९ जना र महिला ५,८६७ जना) रहेका छन् । यस वडाको औषत परिवार आकार ४.४ र घरधुरी संख्या २,४६९ रहेको छ । त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या वडा नं.७ मा रहेको छ जसको जनसंख्या ३,२०८ (पुरुष १,५६३ जना र महिला १,६४५ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ७४५ र औषत परिवार संख्या ४.३ रहेको छ । सबैभन्दा कम जनघनत्व वडा नं ८ मा रहेको छ जसको जनघनत्व ४३१.३१ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ भने सबैभन्दा बढी जनघनत्व वडा नं.६ १०४०.०२ रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

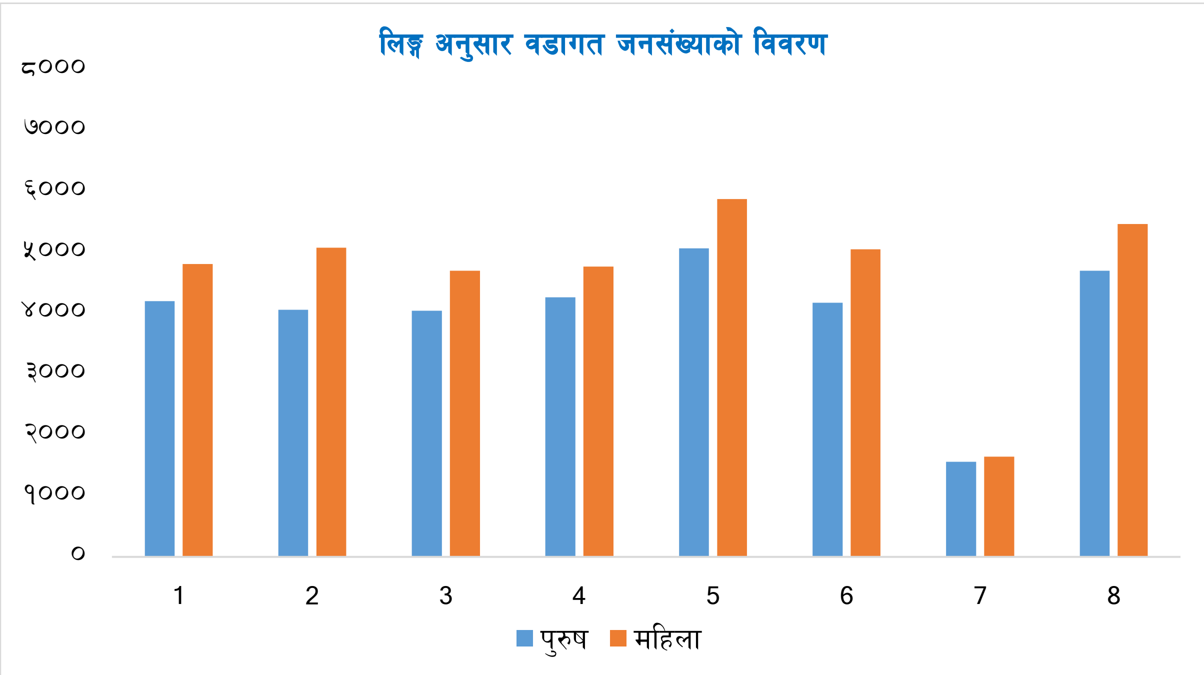

३.२ जनसंख्या वितरणको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासका लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै गाउँपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत् समेत प्राप्त हुने गरेको छ । यहाँ राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ बाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ५: जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०७८
जम्मा जनसंख्या	६९,४७२
जम्मा पुरुष	३२,०७३
जम्मा महिला	३७,३९९
लैङ्गिक दर (प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या)	८५.९५
कुल परिवार	१६,४६९
औषत परिवार आकार	४.२
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मि.)	४९०.३८
जनसंख्या वृद्धिदर (प्रतिशत)	२.७७
साक्षरता दर (५ वर्ष र सोभन्दा बढी उमेर समूह)	७७.९

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

माथिको तालिकामा बैजनाथ गाउँपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या ६९,४७२ रहेको छ जसमध्ये पुरुष ४६.१७ प्रतिशत (३२,०७३ जना) र महिला ५३.८३ प्रतिशत (३७,३९९ जना) रहेका छन् । सोही अनुसार लैङ्गिक अनुपात (sex ratio) अर्थात प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८५.९५ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ४९०.३८ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये १,९२८ जना अर्थात २.८ प्रतिशत अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू रहेका छन् । कुल १६,४६९ घरपरिवार रहेको यस गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.२ जना सदस्य रहेको देखिन्छ ।

३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण

गाउँपालिकामा रहेको कूल ६९,४७२ जनसंख्या मध्ये ३२,०७३ पुरुष र ३७,३९९ जना महिलाको जनसंख्या रहेको छ । ० देखि १९ वर्ष उमेर समूह र ४० देखि ६४ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्यामा पुरुषको बाहुल्यता रहेको छ भने बाँकी उमेर समूहमा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ । यसरी उमेर समूह अनुसार हेर्दा १५ देखि ७९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजनाहरू निर्माण गर्नु जरुरी छ । प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वला सम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीबेटी बेचविखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, बाल विवाह

महिला सशक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशील विषय भएकाले गाउँपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ६: उमेर र लिङ्गअनुसार जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	पुरूष	महिला	जम्मा
००-०४ वर्ष	३००७	२५८१	५५८८
०५-०९ वर्ष	३६४३	३२७९	६९२२
१०-१४ वर्ष	३७४३	३६००	७३४३
१५-१९ वर्ष	३६६१	३९१६	७५७७
२०-२४ वर्ष	२७६९	४०१४	६७८३
२५-२९ वर्ष	२३५७	३७३७	६०९४
३०-३४ वर्ष	२१०८	३३२६	५४३४
३५-३९ वर्ष	२०३६	२८६१	४८९७
४०-४४ वर्ष	१८०४	२२८३	४०८७
४५-४९ वर्ष	१४२६	१६९८	३१२४
५०-५४ वर्ष	१५२२	१७२३	३२४५
५५-५९ वर्ष	१०८१	१२२०	२३०१
६०-६४ वर्ष	९२८	९९२	१९२०
६५-६९ वर्ष	७७९	८२१	१६००
७०-७४ वर्ष	६५१	७५४	१४०५
७५-७९ वर्ष	३३०	३६८	६९८
८०-८४ वर्ष	१३६	१२८	२६४
८५-८९ वर्ष	५४	५५	१०९
९०-९४ वर्ष	२१	२४	४५
९५+ वर्ष माथि	१७	१९	३६
जम्मा	३२०७३	३७३९९	६९४७२
प्रतिशत	४६.१७	५३.८३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

युवा उमेरको (१५ वर्ष देखि ३९ वर्ष) जनसंख्या (३०,७८५) बढी हुन राम्रो भएतापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ। युवा उमेर समूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ। अर्कोतर्फ युवाहरूलाई सही दिशातर्फ उन्मुख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ। बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयु अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्युदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ। यद्यपी बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो। उमेर अनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ। बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, युवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन्।

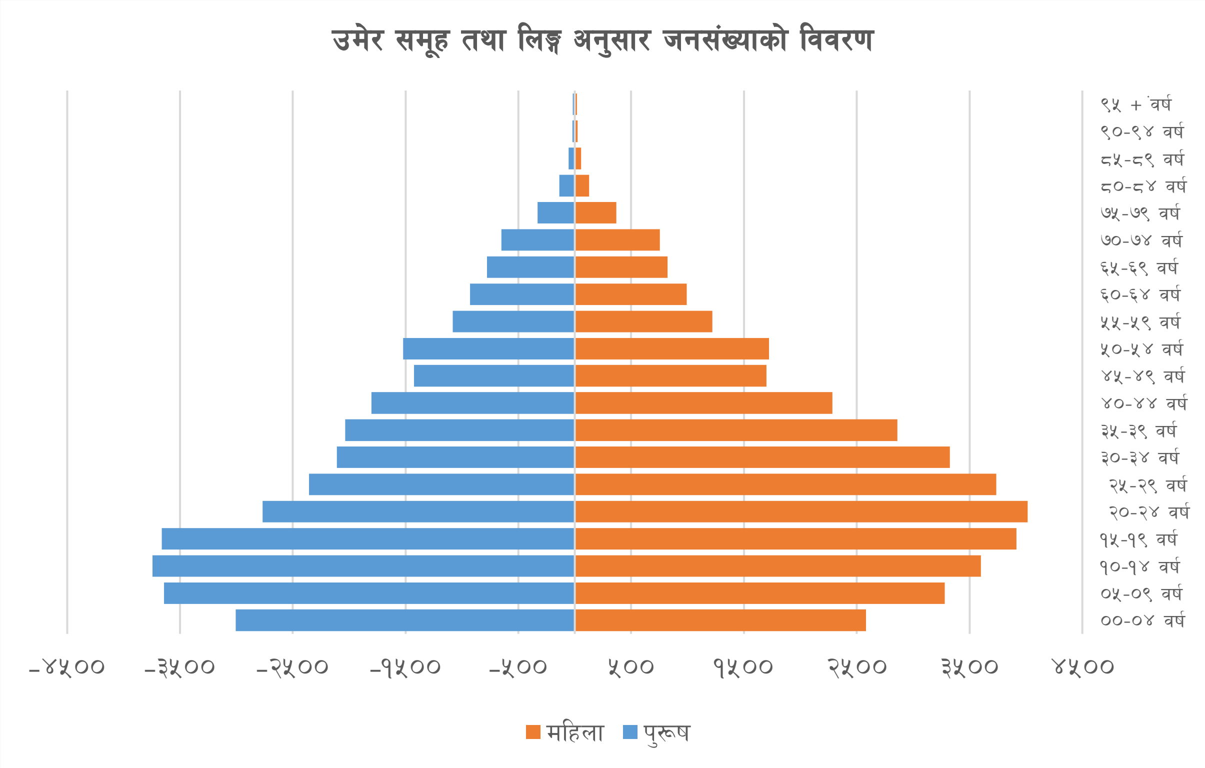

३.४ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-जाति, बहु-भाषा र बहु-साँस्कृतिक विशेषता बोकेको राष्ट्र हो । यस गाउँपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकामा रहेका कुल ६९,४७२ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ४४,०९४ अर्थात ६३.४७ प्रतिशतले नेपाली भाषा बोल्ने गरेको पाइयो भने २०,९६४ अर्थात ३०.१८ प्रतिशतले थारु र १,७४७ अर्थात २.५१ प्रतिशतले मगर ढुट भाषा बोल्ने गरेको पाइयो । संविधानको धारा ३२ ले भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षा सम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम "नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ" भनी स्पष्ट किटान गरेको छ । आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । मातृभाषा अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ७: मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	जम्मा जनसंख्या			प्रतिशत
	पुरुष	महिला	जम्मा	
नेपाली	१९८५८	२४२३६	४४०९४	६३.४७
थारु	१०१७२	१०७९२	२०९६४	३०.१८
मगर ढुट	७५३	९९४	१७४७	२.५१
अवधी	४८४	४८०	९६४	१.३९
खस	२१५	२१४	४२९	०.६२
हिन्दी	१५१	१५८	३०९	०.४४

मातृभाषा	जम्मा जनसंख्या			प्रतिशत
	पुरुष	महिला	जम्मा	
गुरुङ	९१	११९	२१०	०.३०
राजवंशी	७६	९०	१६६	०.२४
मुगाली	६७	६२	१२९	०.१९
अन्य	२०६	२५४	४६०	०.६६
जम्मा	३२०७३	३७३९९	६९४७२	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

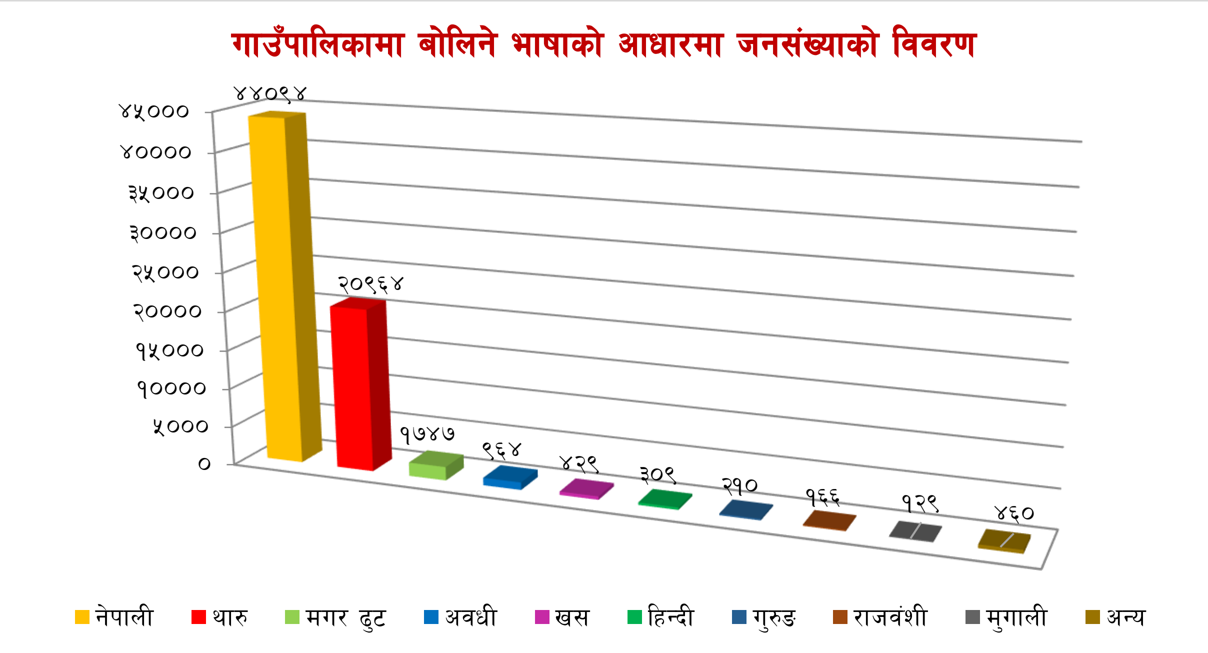

नोट (अन्यमा) : *मैथिली, भोजपुरी, तामाङ, नेवार, उर्दु, शेर्पा, पहारी, मगर खाम, दैलेखी, मुसलमान, जुम्ली*

(क) आदिबासी

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०५८ अनुसार आदिवासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ६१ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ। यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ६९,४७२ मध्ये ३०.१८ प्रतिशत (२०,९६४ जना) जनसंख्या थारु समुदायका रहेका छन्। यसैगरी गाउँपालिकामा कुल जनसंख्याको २.५१ प्रतिशत मगर ढुट, १.३९ प्रतिशत अवधि, ०.३० प्रतिशत गुरुङ समुदायका व्यक्तिहरुको बसोबास रहेको छ। यी समुदायद्वारा गाउँपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जीवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिए तापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ। गाउँपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, सशक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

(ख) उत्पीडित तथा सिमान्तकृत समुदाय

नेपालको संविधानको भाग ३४ अन्तर्गतको धारा ३०६ को (ङ) मा सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारिएका विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा

सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट बञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ ।

सामाजिक विभेदका रुपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको अनुभूत गर्नु परेको छ । यस समुदायका आधारभूत र मा.वि.मा अध्ययनरत छात्र छात्राहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ। परम्परागत सिपको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ । निजामती सेवा र गैरसरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्यून छ। त्यसैगरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६, साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ । राजनितिक नेतृत्वमा भने सिमित व्यक्तिहरूले मात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन् । यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रुपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकाको विकासका लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ ।

३.५ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ। अझै विधिवत रुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेष्ठ ४ मा पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्म निरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गऱ्यो। त्यस्तै नेपालको संविधान, २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसाँस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधता बिचको एकता, सामाजिक साँस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्दै, वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प उल्लेख गरिएको छ । फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाइन्छ ।

गाउँपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आ-आफ्नै चाडपर्वहरू छन् । जस्तैः बडादशैँ, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, होली, चैते दशैँ, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औँसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औँसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष, सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजा, बुद्धजयन्ती, छठ पर्व, इद, ल्होसार आदि ।

गाउँपालिकामा रहेका कुल ६९,४७२ जनसंख्या मध्ये ६६,१७९ अर्थात ९५.२६ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दु धर्म मान्दछन् भने दोस्रोमा क्रिस्चियन धर्म मान्नेको संख्या १,७२२ अर्थात २.४८ प्रतिशत रहेका छन्, तेस्रोमा बौद्ध मार्गीको संख्या ९१६ अर्थात १.३२ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी ६४६ अर्थात ०.९३ प्रतिशत ईस्लाम रहेका छन । गाउँपालिकामा धार्मिक विविधता रहे तापनि हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौं देखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता यस गाउँपालिकामा पनि कायमै रहेको देखिन्छ । विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८: धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण

लिङ्ग	हिन्दू	बौद्ध मार्गी	ईस्लाम	किराँत	किस्चियन	प्रकृति
पुरुष	३०५७४	४०६	३२१	२	७६७	३
महिला	३५६०५	५१०	३२५	२	९५५	२
जम्मा	६६१७९	९१६	६४६	४	१७२२	५
प्रतिशत	९५.२६	१.३२	०.९३	०.०१	२.४८	०.०१

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

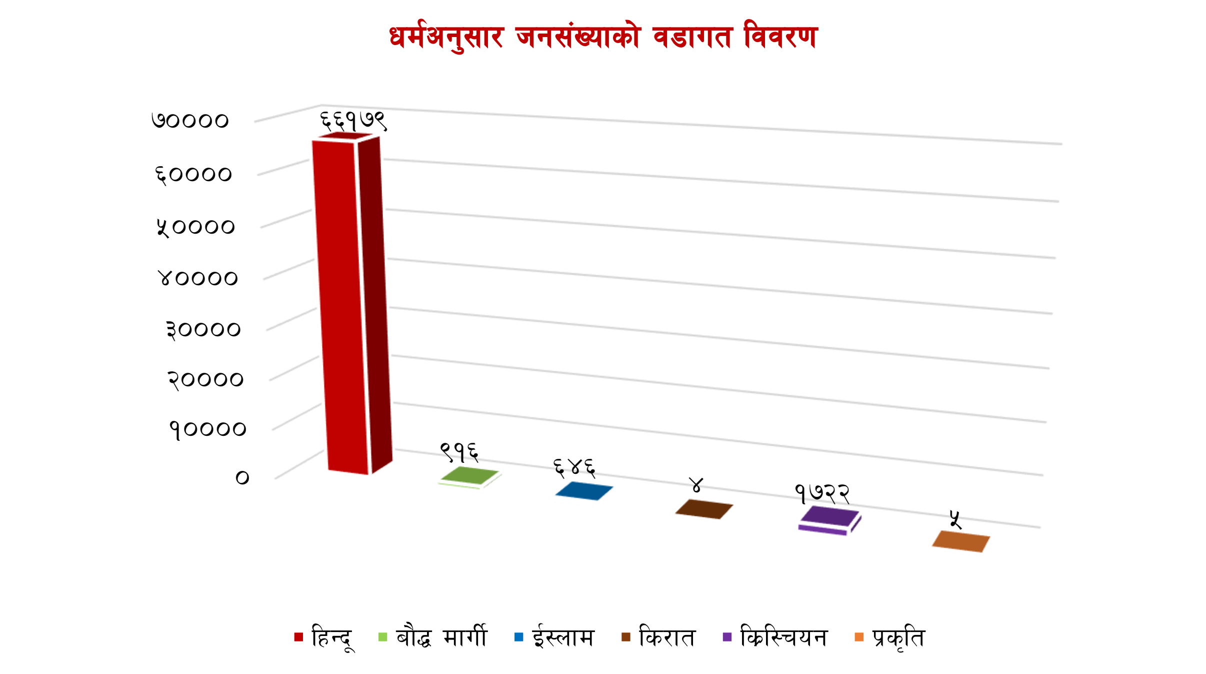

३.६ जातजातीको आधारमा जनसंख्याको विवरण

गाउँपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै २१,१६३ अर्थात ३०.४६ प्रतिशत थारु, दोस्रोमा २०,३५० अर्थात २९.२९ प्रतिशत क्षेत्री, तेस्रोमा ७,७६७ अर्थात ११.१८ प्रतिशत विश्वकर्मा रहेका छन् । त्यसैगरी गाउँपालिकामा मगर, ठकुरी, ब्राम्हण पहाड, परियार, सन्यासी/दसनामी, मुसलमान, गुरुङ लगायतका जातजातिहरुको बसोबास रहेको छ । यसरी जातीय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ बसेको पाइन्छ । आफ्नो छुट्टै भाषा, संस्कृति र रहनसहन भएका नेपालको सीमान्तकृत जाति लगायत गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिको मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्नु आवश्यक छ । जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९: जातजातीको आधारमा जनसंख्याको विवरण

जातजाति	लिङ्ग			प्रतिशत
	पुरुष	महिला	जम्मा	
थारु	१०२६८	१०८९५	२११६३	३०.४६
क्षेत्री	९२४२	१११०८	२०३५०	२९.२९
विश्वकर्मा	३४७५	४२९२	७७६७	११.१८

जातजाति	लिङ्ग			प्रतिशत
	पुरुष	महिला	जम्मा	
मगर	२४४८	३११६	५५६४	८.०१
ठकुरी	२१९७	२६५३	४८५०	६.९८
ब्राम्हण-पहाड	१४६२	१७३२	३१९४	४.६०
परियार	९६३	१३०९	२२७२	३.२७
सन्यासी/दसनामी	३६३	४२९	७९२	१.१४
मुसलमान	३०७	३१९	६२६	०.९०
गुरुङ	२३९	३२५	५६४	०.८१
अन्य	११०९	१२२१	२३३०	३.३५
जम्मा	३२०७३	३७३९९	६९४७२	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

नोट (अन्यमा): *तामाङ, नेवार, यादव, राई, याकथुङ, मिजार, चमार, कुर्मी, दुसाध, ब्राहमण-तराई, कुमाल, घर्ती, शेर्पा, धोबी, लोहार, माझि, सोनार, सुनुवार, बादी, गडेरी, थकाली, कोरी, छन्त्याल, गाईने, बनियान, खातिक लगायतका जातजातिहरु बसोबास गर्दछन ।*

जातजातिको विवरणलाई स्तम्भ चित्रमा समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

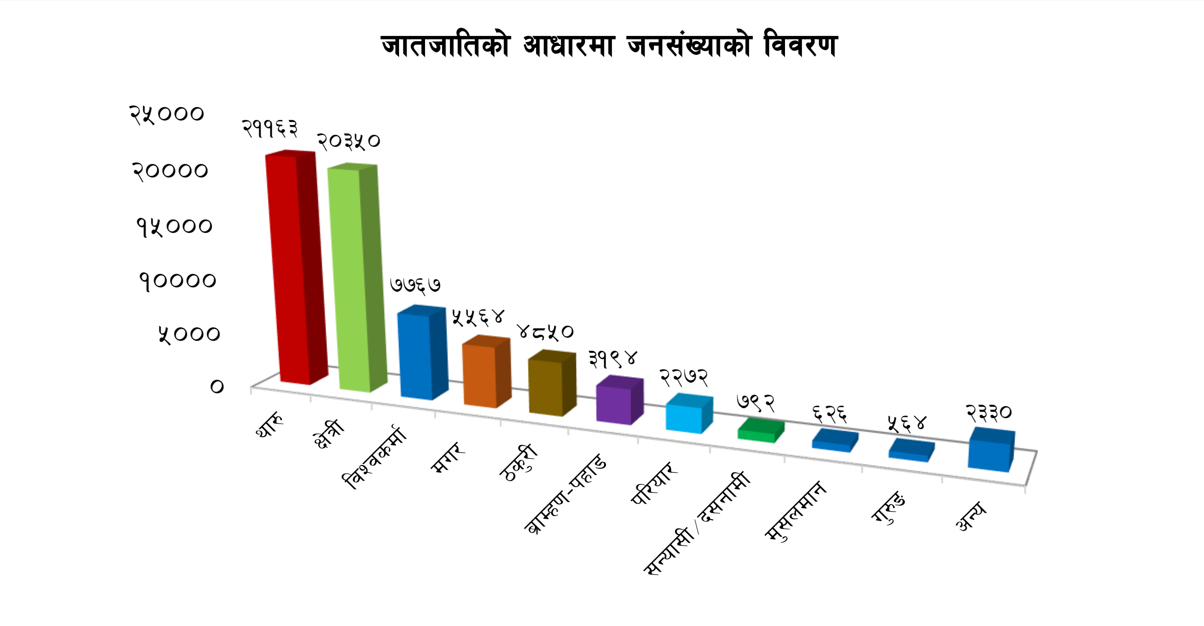

३.७ घरमुलीको विवरण

तालिका नं. १०: लिङ्ग अनुसार परिवारमूलीको विवरण

उमेर समूह	पुरुष परिवारमूली	महिला परिवारमूली	जम्मा परिवार संख्या
१०-१४	१३	१५	२८
१५-१९	६९	९८	१६७
२०-२९	८५१	१५१३	२३६४
३०-३९	२१५८	२४७६	४६३४
४०-४९	२३५०	१२६२	३६१२
५०-५९	२१०१	७६२	२८६३
६०-६९	१३३०	४५०	१७८०

उमेर समूह	पुरुष परिवारमूली	महिला परिवारमूली	जम्मा परिवार संख्या
७० वर्ष माथि	७६९	२५२	१०२१
जम्मा	९६४१	६८२८	१६४६९
प्रतिशत	५८.५४	४१.४६	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

गाउँपालिकामा रहेको कुल घरपरिवार संख्या १६,४६९ मध्ये ९,६४१ अर्थात ५८.५४ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुष घरमूली रहेका छन् भने ६,८२८ अर्थात ४१.४६ प्रतिशत घरपरिवारमा महिला घरमूली रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :-

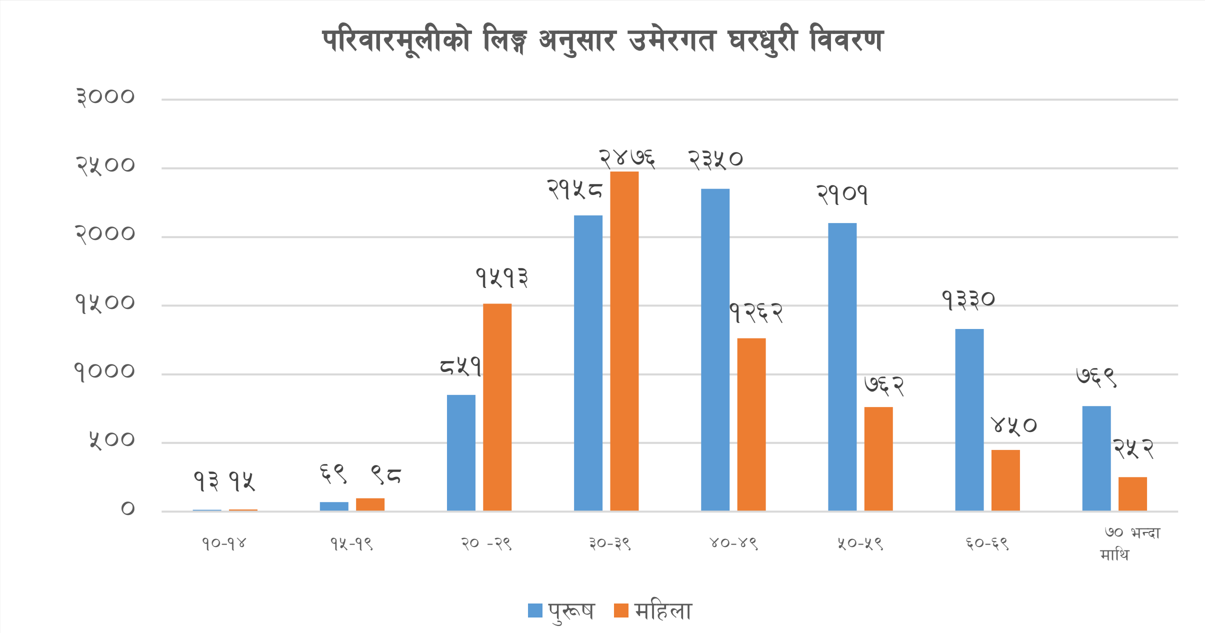

३.८ पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

गाउँपालिकामा रहेका १० देखि ६५ वर्ष माथि उमेर समूहका जम्मा जनसंख्या मध्ये कृषि पेशालाई मुख्य पेशा बनाएका कामदारहरु सबैभन्दा बढी १८,७५५ अर्थात ५३.०८ प्रतिशत रहेका छन् । दोस्रोमा सामान्य वा प्राथमिक पेशालाई मुख्य पेशा बनाएका कामदारहरु ८,६३९ अर्थात २४.४५ प्रतिशत रहेको छन् । जसको उमेर समूहगत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ११: पेशाको आधारमा उमेर समूहगत जनसंख्याको विवरण

परिवारको मुख्य पेशा	उमेर समूह												जम्मा	प्रतिशत
	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५०-५४	५५-५९	६०-६४	६५-वर्ष माथी		
सैनिक अधिकारीहरु	०	१	२३	१३	२७	६२	१२	४	०	०	०	०	१४२	०.४०
व्यवस्थापकहरु	०	२४	८७	१५४	१९२	१८६	१४४	१०५	१००	६०	२६	२१	१०९९	३.११
पेशाविद्हरु	०	१३	१०२	१८५	२०३	११९	९४	५६	४०	२९	५	४	८५०	२.४१
प्राविधिक तथा सहायक पेशाविद्हरु	०	११	५३	८७	७५	५३	३४	१५	१६	५	४	३	३५६	१.०१
कार्यालय सहायकहरु	०	२१	३५	६२	५६	३४	२५	१९	१४	८	१	१	२७६	०.७८

परिवारको मुख्य पेशा	उमेर समूह												जम्मा	प्रतिशत
	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५०-५४	५५-५९	६०-६४	६५-वर्ष माथी		
सेवा तथा बस्तु विक्री गर्ने कामदारहरु	४	६४	१९६	२८७	३७४	३२१	२२९	१४३	१२७	६८	३७	४९	१८९९	५.३७
कृषि कार्यसँग सम्बन्धित रोजगारहरु	४७०	१२३७	२१६०	२३४६	२१८९	२१७१	१९५५	१५७४	१६६९	११७५	८२६	९८३	१८७५ ५	५३.०८
शिल्पकला तथा कालिगढ र यससँग सम्बन्धी व्यापार गर्नेहरु	०	७९	३०२	३७५	३९७	३७७	३१६	२००	१७१	८०	३९	३०	२३६६	६.७०
यन्त्र तथा मेशिन अपरेटर र जडान गर्ने कामदारहरु	०	२४	१४३	२०७	१५८	१३३	८८	५३	४४	९	४	४	८६७	२.४५
सामान्य वा प्राथमिक पेशाका कामदारहरु	११८३	१२२६	१२०६	९५८	८१४	६९५	५७५	४३२	४०९	३२०	२४१	५८०	८६३९	२४.४५
आर्थिक रुपमा सकृय नभएकाहरु	१६	१३	३	९	९	८	६	४	३	४	२	८	८५	०.२४
जम्मा	१६७३	२७१३	४३१०	४६८३	४४९४	४१५९	३४७८	२६०५	२५९३	१७५८	११८५	१६८३	३५३३४	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

३.९ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण

१० वर्ष वा सो भन्दा माथिका व्यक्तिले गणनाको समयदेखि अघिको १२ महिनासम्म आर्थिक काम गरेको अवधि (महिना) अनुसारको जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १२: १२ महिनासम्म आर्थिक काम गरेको अवधि (महिना) अनुसार जनसंख्याको विवरण

लिङ्ग	३ महिना भन्दा कम	३ महिना वा सो भन्दा बढी	६ महिना वा सो भन्दा बढी	कुनै पनि आर्थिक काम नगरेको	जम्मा
पुरुष	१७११	२३९७	१२७१८	८५९७	२५४२३
महिला	२६१६	३५०९	१२१८३	१३०३१	३१३३९
जम्मा	४३२७	५९०६	२४९०१	२१६२८	५६७६२
प्रतिशत	७.६२	१०.४०	४३.८७	३८.१०	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

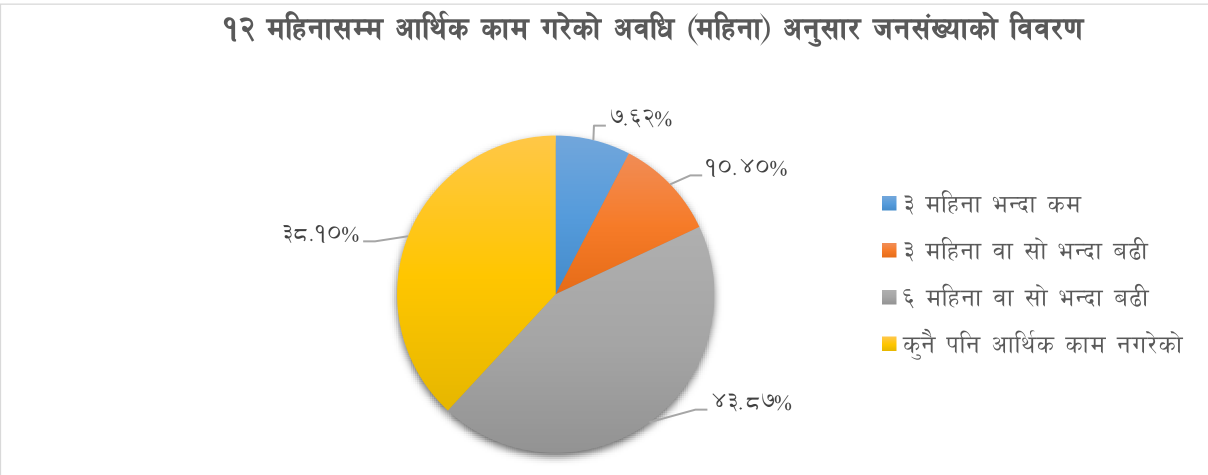

तालिका नं. १३: १० वर्ष माथिका आर्थिक रुपले सक्रिय/निस्क्रिय जनसंख्याको विवरण

लिङ्ग	आर्थिक रुपले सक्रिय रहेका	आर्थिक रुपले सक्रिय नरहेका	जम्मा
पुरुष	१४,१४७	१३,३८८	२७,५३५
महिला	३,३१८	५,९१७	९,२३५
जम्मा	१७,४६५	१९,३०५	३६,७७०
प्रतिशत	४७.५०	५२.५०	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

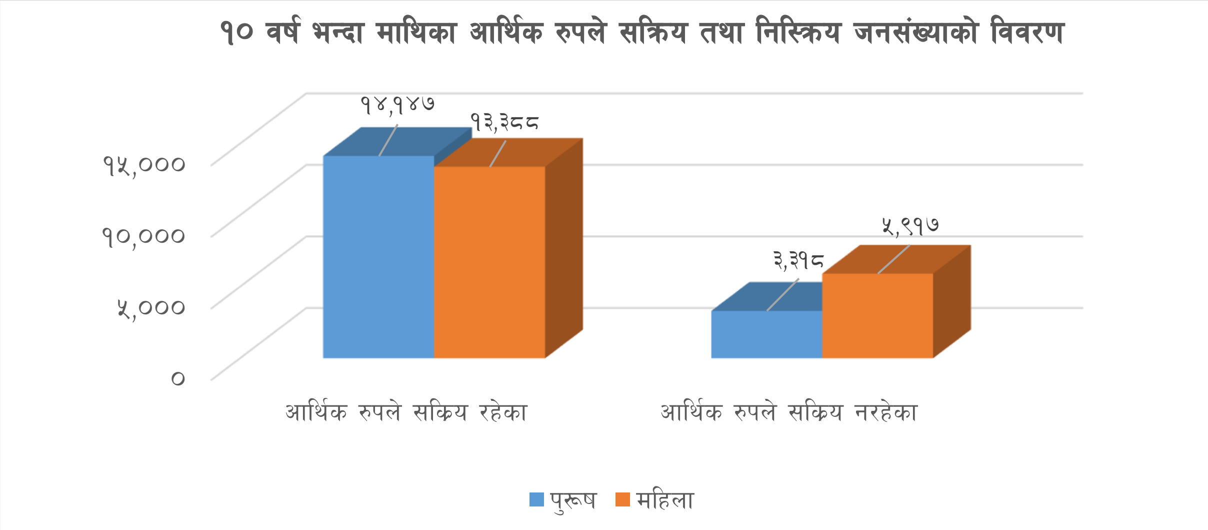

३.१० अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, साँस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चार समेतबाट सिर्जना भएको अवरोध समेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्य रूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाई हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ। खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुन प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक, हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गता सम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसैगरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

क) अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारिरीक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण विहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (निलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचय पत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचय पत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमूलक र सिपमूलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको

उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोतसाधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहूँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याउनुपर्ने देखिन्छ। राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा रहेको कूल जनसंख्या मध्ये १,९४६ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु रहेका छन्। जसमध्ये शारिरिक अपाङ्गता भएका ७६३ जना, ३१६ जना न्युन दृष्टियुक्त भएका व्यक्ति रहेका छन्। यसैगरी दृष्टिविहिन ८७ जना, बहिरोपना भएका १६५ जना, न्यून श्रवण शक्ति भएका १९५ जना, बहिरोपना र आँखा नदेख्ने १५ जना, बोल्न नसक्ने ९७ जना, मानसिक अपाङ्गता भएका ९५ जना, बौद्धिक अपाङ्गता भएका ३० जना, अनुवंशीय रक्तश्राव भएका २ जना, अटिजम भएका ९ जना तथा बहुअपाङ्गता भएका १५४ जना र उल्लेख नभएको १८ जना रहेका छन्। जसको विस्तृत विवरण निम्न अनुसार रहेको छ :-

तालिका नं. १४: अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

उमेर समूह	शारिरिक अपाङ्गता	न्युन दृष्टियुक्त	दृष्टिविहिन	बहिरोपना भएका	न्युन श्रवण शक्ति भएका	बहिरोपन र आँखा देख्न नसक्ने दुवै	बोल्न नसक्ने	मानसिक	बौद्धिक अपाङ्गता	अनुवंशिय रक्तश्राव	अटिजम	बहुअपाङ्गता	उल्लेख नभएको	जम्मा
०-४ वर्ष	४६	६	१२	४	०	०	२	१	०	०	१	६	०	७८
५-९ वर्ष	५६	१२	१४	२	७	१	९	४	५	०	०	१०	०	१२०
१०-१४ वर्ष	३५	९	६	८	१४	०	७	७	०	०	०	९	०	९५
१५-१९ वर्ष	६१	२३	८	१४	९	३	१६	१२	४	१	१	१८	३	१७३
२०-२४ वर्ष	४४	१३	३	८	४	२	६	१६	३	०	०	१४	२	११५
२५-२९ वर्ष	४५	१४	२	२	१३	०	३	११	४	०	०	११	१	१०६
३०-३४ वर्ष	४१	९	१	६	४	०	६	१४	२	०	१	८	०	९२
३५-३९ वर्ष	६९	१०	४	११	१६	१	२	५	२	१	०	१४	२	१३७
४०-४४ वर्ष	५९	२०	७	१०	४	१	७	११	२	०	०	४	१	१२६
४५-४९ वर्ष	३९	१९	१	९	१३	०	८	५	०	०	१	५	०	१००
५०-५४ वर्ष	५१	३५	९	११	१९	१	१०	३	१	०	१	८	१	१५०
५५-५९ वर्ष	४४	३१	३	२३	१५	३	८	१	१	०	०	४	३	१३६
६०-६४ वर्ष	३८	३३	४	१७	१५	०	१	३	०	०	२	९	१	१२३
६५-६९ वर्ष	४८	३५	५	१२	१६	०	६	१	१	०	०	१०	१	१३५
७०-७४ वर्ष	४१	२७	२	१२	२५	२	२	०	०	०	१	११	१	१२४
७५वर्ष माथि	४६	२०	६	१६	२१	१	४	१	५	०	१	१३	२	१३६
जम्मा	७६३	३१६	८७	१६५	१९५	१५	९७	९५	३०	२	९	१५४	१८	१९४६
प्रतिशत	३९.२१	१६.२४	४.४७	८.४८	१०.०२	०.७७	४.९८	४.८८	१.५४	०.१०	०.४६	७.९१	०.९२	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

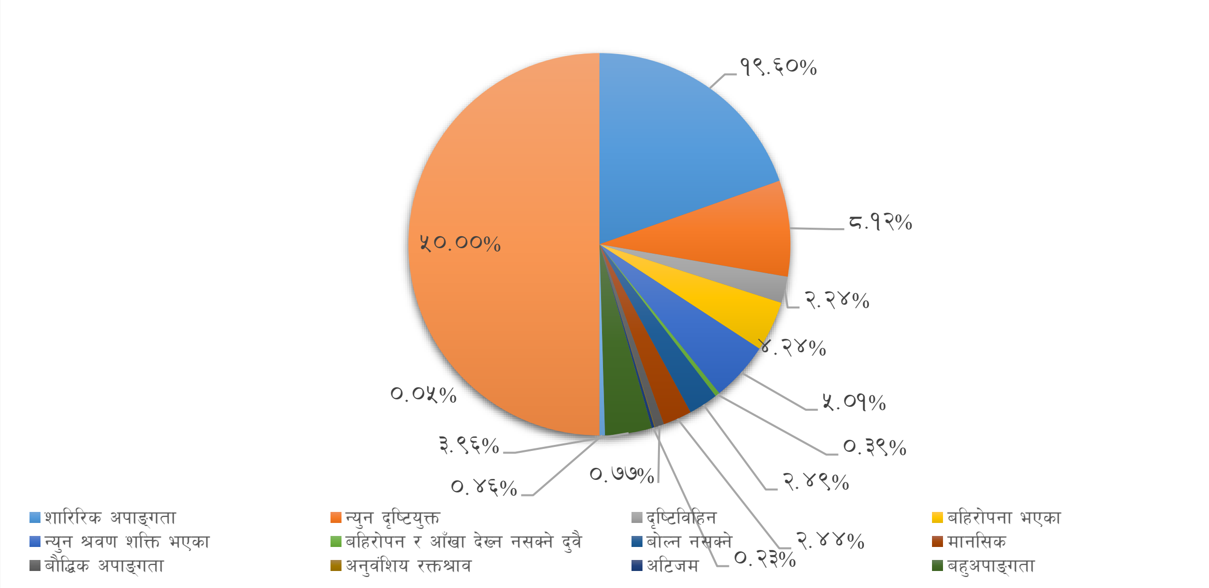

३.११ बसाईँसराई सम्बन्धी विवरण

क) जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तालिका नं. १५: जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

उमेर समूह	नेपाल भित्र जन्मेको संख्या	यही जिल्लामा जन्मेको संख्या		अर्को जिल्लामा जन्मेको				विदेशमा जन्मेको	जन्म स्थान नखुलेको	जम्मा जनसंख्या
		यही गाउँपालिकामा	अर्को पालिकामा	पहाड	हिमाल	तराई	उल्लेख नभएको			
०-४ वर्ष	५५२०	५१५६	३२	३३	२४९	५०	०	६८	०	५५८८
५-९ वर्ष	६७९७	५६११	५८	१८३	८२३	१२२	०	१२२	३	६९२२
१०-१४ वर्ष	७१३५	५४०५	५५	२२७	१२७४	१७४	०	२०८	०	७३४३
१५-१९ वर्ष	७३८०	५२७५	११५	२२७	१४९६	२६७	०	१९२	५	७५७७
२०-२४ वर्ष	६६८१	४१८१	२५२	२४०	१५२७	४८१	०	९७	५	६७८३
२५-२९ वर्ष	६०३५	३२५९	३०२	२२४	१६१३	६३७	०	५६	३	६०९४
३०-३४ वर्ष	५३६१	२६३७	२५८	२३८	१५९०	६३६	२	७०	३	५४३४
३५-३९ वर्ष	४८३१	२२९४	२६७	२३७	१४७५	५५८	०	६४	२	४८९७
४०-४४ वर्ष	४०३३	१९९४	१७३	१८१	१२३३	४५२	०	५१	३	४०८७
४५-४९ वर्ष	३०७७	१३६९	१४१	१७९	१०७२	३१६	०	४५	२	३१२४
५०-५४ वर्ष	३१९०	११८०	१३०	२२१	१२६०	३९९	०	५२	३	३२४५
५५-५९ वर्ष	२२६१	७२५	७३	१६०	१०७८	२२५	०	३९	१	२३०१
६०-६४ वर्ष	१८८७	४८३	५५	१३८	१०२९	१८२	०	३२	१	१९२०
६५-६९ वर्ष	१५८५	४०६	५२	१२३	८५८	१४६	०	१३	२	१६००
७०-७४ वर्ष	१३९७	४५९	४७	११०	६१८	१६३	०	८	०	१४०५
७५- वर्षमाथि	११४५	३३५	३२	७१	६११	९६	०	७	०	११५२
जम्मा	६८३१५	४०७६९	२०४२	२७९२	१७८०६	४९०४	२	११२४	३३	६९४७२

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

बैजनाथ गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ६९,४७२ मध्ये ६८,३१५ जना जनसंख्याको नेपालमा नै जन्म भएको पाइयो । यही गाउँपालिकामा जन्म लिनेको संख्या ४०,७६९ जना, बाँके जिल्लाकै अर्को पालिकामा जन्म

लिनेको संख्या २,०४२ रहेका छन् भने अर्को जिल्लामा जन्म लिनेको संख्या २५,५०४ र विदेशमा जन्मेकाहरूको हाल बसोबास यसै पालिकामा रहेको संख्या १,१२४ जना र जन्म स्थान नखुलेको ३३ जना रहेको छ । गाउँपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य स्थानबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

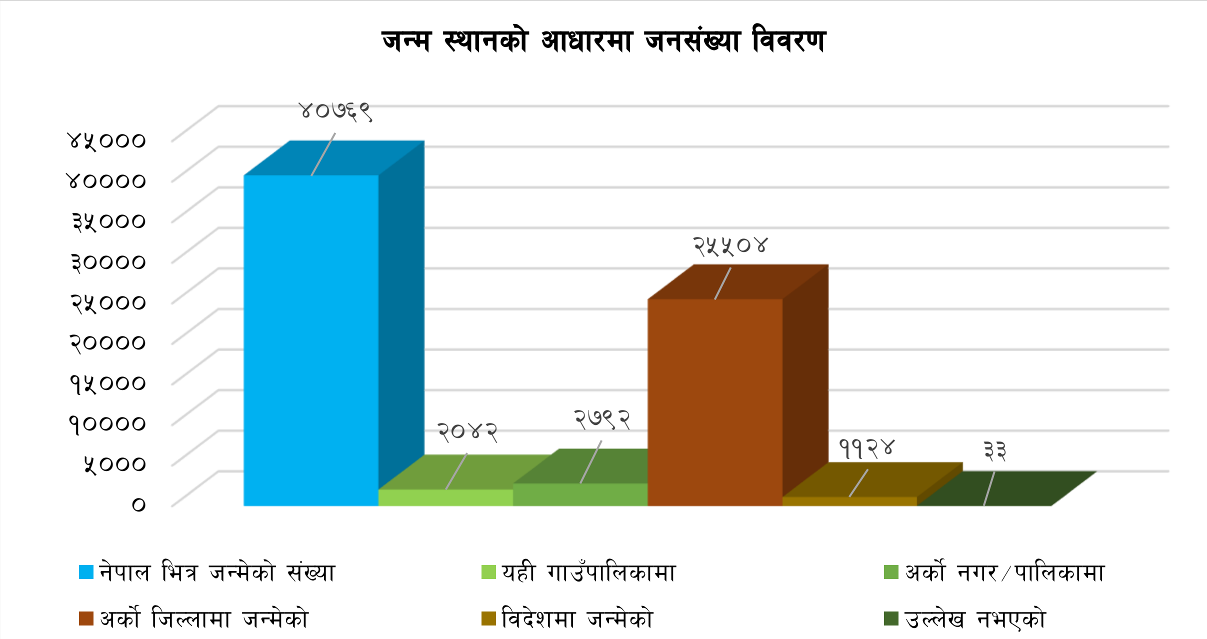

ख) बसाइँसराई गरेका व्यक्तिको यस अघि बसोबास गरेको स्थान अनुसारको जनसंख्या विवरण

तालिका नं. १६: बसाइँसराई गरेका व्यक्तिको यस अघि बसोबास गरेको स्थान अनुसारको जनसंख्या विवरण

बसाइँसराईको किसिम	पुरुष	महिला	कुल	प्रतिशत
यही गाउँपालिकामा	२१२५०	१९,२१७	४०,४६७	५८.२५
यही जिल्लाको अर्को गा.पा/नगरपालिका.	८१३	२,३२४	३,१३७	४.५२
अर्को जिल्ला	९,३६५	१५,०७२	२४,४३७	३५.१८
विदेश	६४५	७८६	१,४३१	२.०६
जम्मा	३२,०७३	३७,३९९	६९,४७२	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

गाउँपालिकामा पछिल्लो १२ महिनामा यस अघि बसोबास गरेको स्थानको आधारमा जम्मा जनसंख्या ६९,४७२ मध्ये सबैभन्दा धेरै ४०,४६७ अर्थात ५८.२५ प्रतिशत जनसंख्या यही पालिकामा, ३,१३७ अर्थात ४.५२ प्रतिशत यही जिल्ला अन्तर्गतका अन्य स्थानीय तहहरुबाट आएर बसोबास गरिरहेका छन् । यसैगरी यहाँ अन्यत्र जिल्लाबाट बसाइँसराई गरी आउनेको संख्या २४,४३७ अर्थात ३५.१८ प्रतिशत रहेको छ भने विदेशबाट आउनेको संख्या १,४३१ तथा २.०६ प्रतिशत रहेको छ ।

३.१२ व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानूनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने

हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारिक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाईंसराई विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नुपर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकारको प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थानविन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाईंसराई गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो ? जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनुपर्छ । यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटना दर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

क) पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

गाउँपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्ष मुनिका ६,८७२ बालबालिकाहरू मध्ये ५,५५१ जनाको जन्म दर्ता गरिएको छ भने बाँकी १,३२१ जनाको जन्म दर्ता नभएको तथ्याङ्क रहेको छ । जन्म, मृत्यु, बसाईंसराई र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ । यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्कोतर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी क्रियाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ अनिवार्य रुपमा जन्मदर्ता गर्न स्थानीय सरकारले प्रोत्साहन गर्नुपर्ने देखिन्छ । जन्मदर्ता सम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १७: पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता	बालक	बालिका	जम्मा
१	जम्मा	४८३	३६१	८४४
	छ	३९०	२७८	६६८
	छैन	९३	८३	१७६
२	जम्मा	५०४	४२६	९३०
	छ	४००	३४७	७४७
	छैन	१०४	७९	१८३
३	जम्मा	४६८	३९५	८६३
	छ	३९९	३३४	७३३
	छैन	६९	६१	१३०
४	जम्मा	४७३	४०१	८७४
	छ	३७१	३१०	६८१
	छैन	१०२	९१	१९३
५	जम्मा	६००	५३५	११३५
	छ	४९६	४५०	९४६
	छैन	१०४	८५	१८९
६	जम्मा	४९९	४३७	९३६
	छ	४१८	३५६	७७४
	छैन	८१	८१	१६२
७	जम्मा	१५४	१४३	२९७
	छ	११७	१०३	२२०

वडा	जन्मदर्ता	बालक	बालिका	जम्मा
	छैन	३७	४०	७७
८	जम्मा	५०९	४८४	९९३
	छ	४१४	३६८	७८२
	छैन	९५	११६	२११
जम्मा	जम्मा	३६९०	३१८२	६८७२
	छ	३००५	२५४६	५५५१
	छैन	६८५	६३६	१३२१

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

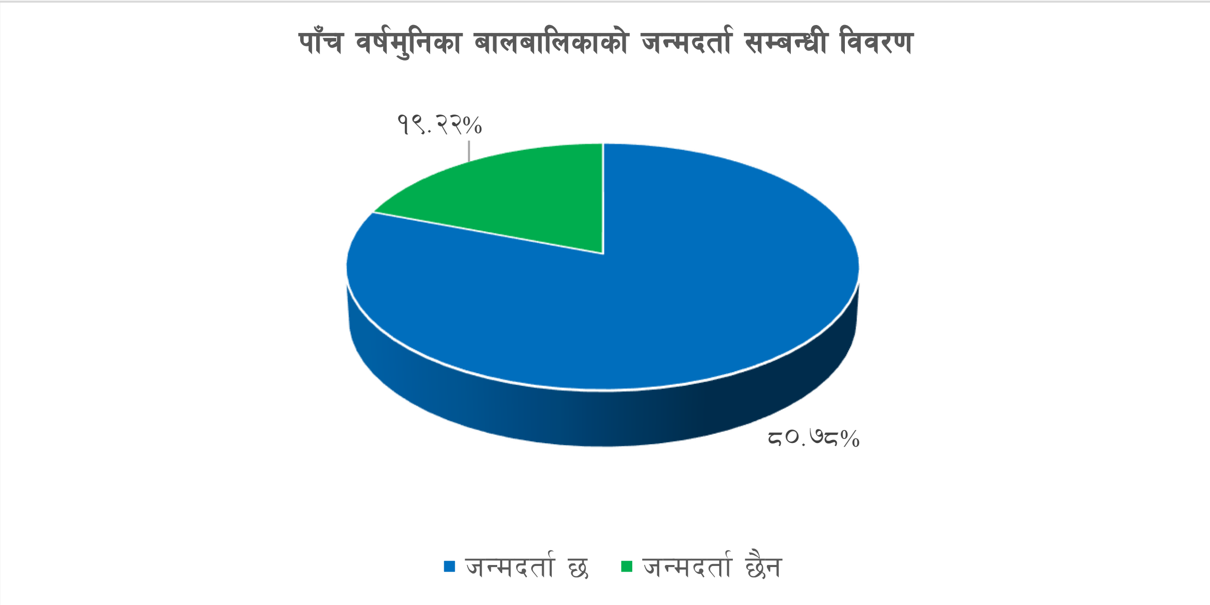

ख) विगत १२ महिनाको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका कूल ६९,४७२ जनसंख्या मध्ये विगत १२ महिनामा ५१३ जनाको मृत्यु भएको छ । जसमध्ये २८७ जना अर्थात ५५.९५ प्रतिशत पुरुष र २२६ अर्थात ४४.०५ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ । सबैभन्दा धेरै मृत्युको अभिलेख भएको ७०-७४ वर्ष उमेर समूह रहेको छ जसमा ७० जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ । उमेरगत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यु संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times \text{१०००}$$

अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष ७ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ । यद्यपी, कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन् ।

ग) लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

तालिका नं. १८: लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा
१ वर्ष	६	८	१४
१-४ वर्ष	१	१	२

मृतकको उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा
५-९ वर्ष	३	३	६
१०-१४ वर्ष	१	२	३
१५-१९ वर्ष	३	८	११
२०-२४ वर्ष	६	४	१०
२५-२९ वर्ष	७	५	१२
३०-३४ वर्ष	११	८	१९
३५-३९ वर्ष	१६	१०	२६
४०-४४ वर्ष	२५	९	३४
४५-४९ वर्ष	२३	७	३०
५०-५४ वर्ष	१७	१३	३०
५५-५९ वर्ष	२४	१६	४०
६०-६४ वर्ष	२७	२१	४८
६५-६९ वर्ष	२४	२०	४४
७०-७४ वर्ष	३५	३५	७०
७५-७९ वर्ष	२३	२३	४६
८० देखि माथि	३२	३३	६५
उल्लेख नभएको	३	०	३
जम्मा	२८७	२२६	५१३
प्रतिशत	५५.९५	४४.०५	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

मृत्यु हुनेको उमेर समूह र लिङ्ग अनुसार मृतकहरूको विवरण

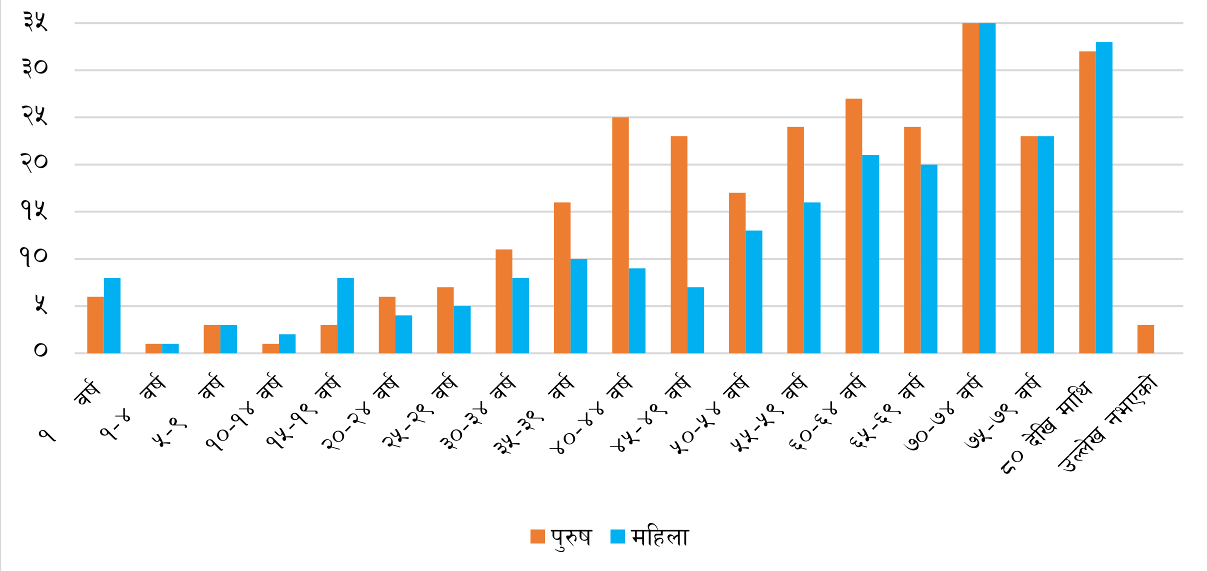

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी ७०-७४ वर्ष उमेर समूहका ३५ जना पुरुष र सोही उमेर समूहका ३५ जना महिलाहरु रहेका छन् । उमेर समूह अनुसारको विवरण

तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। सोह्रौं योजनाका अनुसार नेपालीको औषत आयु ७०.४ वर्ष उल्लेख गरिएको छ। सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस गाउँपालिकामा बढी मृत्यु हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ।

घ) मृत्युको कारण अनुसार मृतकको संख्या

तालिका नं. १९: मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृत्युको कारण										जम्मा
	सरुवा रोग	नसर्ने रोग	सडक दुर्घटना	अन्य दुर्घटना	प्रसुति सम्बन्धी	हत्या	आत्महत्या	प्राकृतिक प्रकोप	अन्य	नखुलाएको	
१ वर्ष	३	१	०	०	०	०	०	०	१०	०	१४
१-४ वर्ष	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०	२
५-९ वर्ष	२	३	०	०	०	०	०	०	१	०	६
१०-१४ वर्ष	०	०	०	१	०	०	०	०	२	०	३
१५-१९ वर्ष	१	३	०	२	०	०	४	०	१	०	११
२०-२४ वर्ष	१	३	२	०	१	१	२	०	०	०	१०
२५-२९ वर्ष	१	४	२	०	१	१	१	१	१	०	१२
३०-३४ वर्ष	२	९	१	२	०	१	०	२	२	०	१९
३५-३९ वर्ष	५	९	२	१	०	१	२	१	५	०	२६
४०-४४ वर्ष	१४	१४	१	२	०	१	०	०	२	०	३४
४५-४९ वर्ष	३	१७	१	१	०	२	०	०	५	१	३०
५०-५४ वर्ष	६	१५	२	३	०	०	१	१	२	०	३०
५५-५९ वर्ष	६	२६	०	१	०	०	०	१	६	०	४०
६०-६४ वर्ष	७	३०	२	१	०	०	१	५	२	०	४८
६५-६९ वर्ष	६	२८	१	१	०	०	०	२	६	०	४४
७०-७४ वर्ष	४	४३	०	०	०	१	०	४	१८	०	७०
७५-७९ वर्ष	३	२७	०	१	०	०	०	३	११	१	४६
८० वर्ष देखि माथि	२	१५	२	०	०	०	०	६	४०	०	६५
उल्लेख नभएको	०	०	०	०	०	०	१	०	१	१	३
जम्मा	६६	२४८	१६	१६	२	८	१२	२६	११६	३	५१३

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७८

गाउँपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा ५१३ जनाको मृत्यु भएको छ। यसमध्ये सबैभन्दा धेरै नसर्ने रोगका कारण २४८ जना, सरुवा रोगका कारण ६६ र अन्य कारणले ११६ जनाको मृत्यु भएको छ। त्यसैगरी २६ जनाको प्राकृतिक प्रकोपका कारण, १६ जनाको सडक दुर्घटनाका कारण र १२ जनाको आत्महत्याका कारण मृत्यु भएको छ।

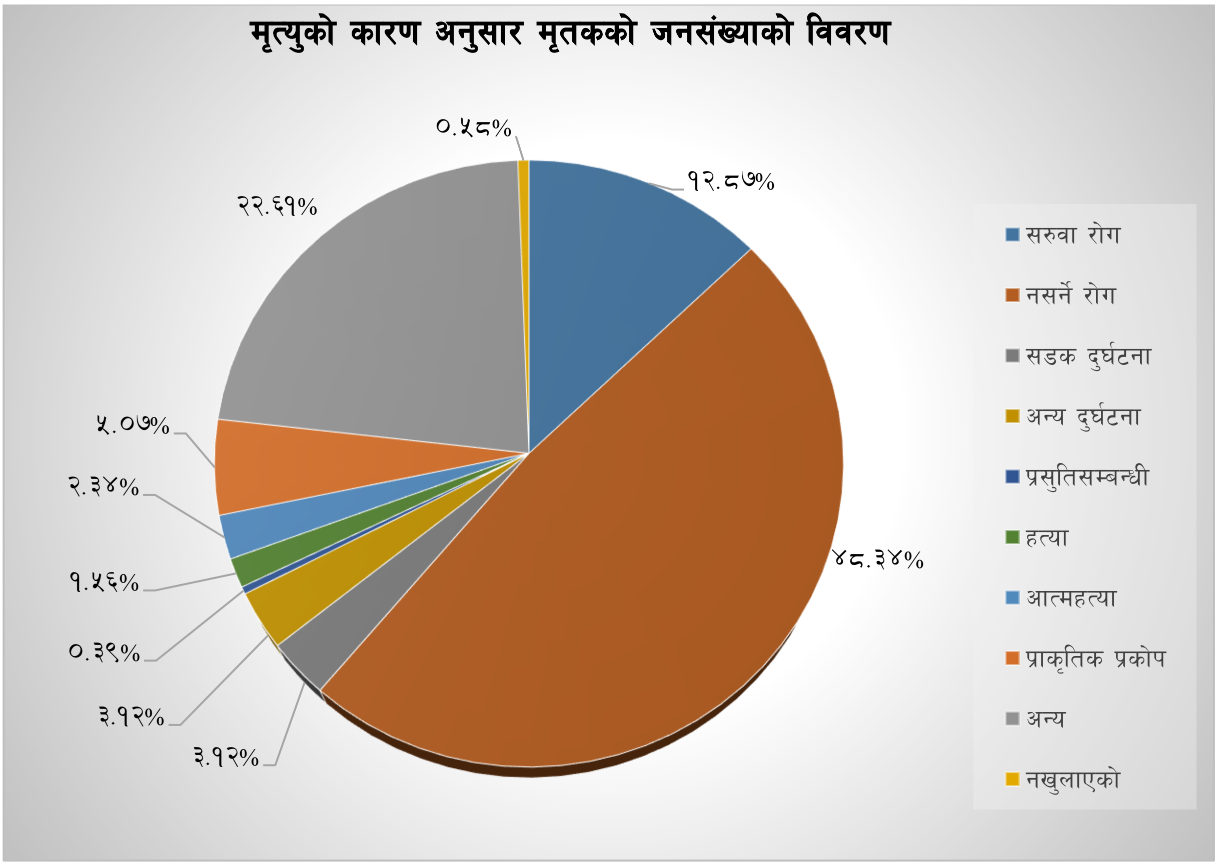

३.१३ सामाजिक सुरक्षा

समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्य कोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैंया भत्ता दिने नारा सहित शुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिदै आएको छ । यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ ।

सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७५ अनुसार देहाय बमोजिमका नेपाली नागरिकलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने उल्लेख गरिएको छ :-

तालिका नं. २०: सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरुको संख्यात्मक विवरण

लक्षित समूह	गत आ.व.बाट नविकरण भएको संख्या (१)	पहिलो त्रैमासिक			दोस्रो त्रैमासिक			तेस्रो त्रैमासिक			चौथो त्रैमासिक			वार्षिक त्रैमासिक		जम्मा संख्या
		नयाँ थप संख्या (२)	लगत कट्टा (३)	जम्मा कायम संख्या (क=१+२-३)	नयाँ थप संख्या (४)	लगत कट्टा (५)	जम्मा कायम संख्या (ख=क+४-५)	नयाँ थप संख्या (६)	लगत कट्टा (७)	जम्मा कायम संख्या (ग=ख+६-७)	नयाँ थप संख्या (८)	लगत कट्टा (९)	जम्मा कायम संख्या (घ=ग+८-९)	पुरुष	महिला	
अन्य ज्येष्ठ नागरिक भत्ता	३३५७	३२	१९	३३७०	१४	३३	३३५१	९	४३	३३१७	११	१५	३३१३	१५१९	१७९४	३३१३
ज्येष्ठ नागरिक भत्ता (दलित)	४१२	२१	३	४३०	१६	२	४४४	२१	४	४६१	३१	०	४९२	२८२	२१०	४९२
ज्येष्ठ नागरिक भत्ता (एकल महिला)	५०७	६	१	५१२	५	०	५१७	८	२	५२३	१	१	५२३	१	५२२	५२३
विधवा	९४०	३२	१	९७१	२५	२	९९४	२५	२	१०१६	३२	१	१०४८	०	१०४८	१०४८
पूर्ण अपाङ्गता भत्ता	१८१	४	०	१८५	३	१	१८७	४	०	१९१	४	१	१९४	११८	७६	१९४
अति अशक्त अपाङ्गता भत्ता	५४८	१५	४	५५९	९	१	५६७	११	०	५७८	१५	१	५९२	३११	२८१	५९२
दलित बालबालिका	६९८	५६	३०	७२४	५८	३३	७४९	७१	३५	७८५	७०	३९	८१६	४७२	३४४	८१६
लोपन्मुख जाति	३	०	०	३	०	०	३	०	०	३	०	०	३	१	२	३
जम्मा	६६४६	१६६	५८	६७५४	१३०	७२	६८१२	१४९	८६	६८७५	१६४	५८	६९८१	२७०४	४२७७	६९८१

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८३

(क) ज्येष्ठ नागरिक, (ख) आर्थिक रूपले विपन्न, (ग) अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका व्यक्ति, (घ) असहाय एकल महिला (ङ) अपाङ्गता भएका, (च) बालबालिका (छ) आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने (ज) लोपोन्मुख जाति आदि ।

ज्येष्ठ नागरिक भत्ता: (१) दलित र एकल महिला ज्येष्ठ नागरिकले साठी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि र अन्य ज्येष्ठ नागरिकले अठ्सठ्ठी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको ज्येष्ठ नागरिक भत्ता पाउँछन् ।

विपन्न नागरिक भत्ता: आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकले तोकिए बमोजिम सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको रकम विपन्न नागरिक भत्ता पाउँछ ।

अशक्त र असहाय भत्ता: अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेको नागरिकले तोकिए बमोजिम सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको रकम अशक्त र असहाय भत्ता पाउँछन् ।

असहाय एकल महिला भत्ता: विधवा महिलाहरू र नेपाल सरकारले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको भन्दा न्यून आय भएका र पालन पोषण तथा हेरचाह गर्ने परिवारको कुनै सदस्य नभएका वा त्यस्तो सदस्य भएपनि आर्थिक रूपले विपन्न अवस्थामा रहेका वा त्यस्तो सदस्यले पालनपोषण नगरेका अन्य एकल महिलाले समेत यस्तो भत्ता पाउँछन् ।

अपाङ्गता भत्ता: पूर्ण अशक्त अपाङ्गता र अति अशक्त अपाङ्गता भएको नागरिकले सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको अपाङ्गता भत्ता पाउँछन् ।

बाल पोषण भत्ता: अति विपन्न, लोपोन्मुख र नेपाल सरकारले तोकेका पाँच वर्ष उमेर पूरा नगरेका बालबालिकाले सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको बालपोषण भत्ता पाउँछन् ।

लोपोन्मुख जाति भत्ता: लोपोन्मुख जातिका नागरिकले नेपाल सरकारले तोकेको सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउँछन् ।

आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्नेलाई स्याहार भत्ता: आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने नागरिकले नेपाल सरकारले तोकेको सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउँछन् ।

परिच्छेद - ४: आर्थिक अवस्था

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण

आर्थिक सम्बृद्धिका आधारहरू गाउँपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीव्रता आउँछ त्यति नै गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ। मुख्यतया: नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रीत छ। उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रियस्तरका उद्योगहरूको विकास भई नसकेको अवस्थामा धेरै जसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमूखी नै रहेका छन् ।

४.१.१ आर्थिक कामको औद्योगिक क्षेत्र वर्गीकरण अनुसारको जनसंख्या

तालिका नं. २१: आर्थिक रुपले सकृय जनसंख्याको मूख्य औद्योगिक क्षेत्र अनुसारको विवरण

आर्थिक कामको क्षेत्र वा उद्योग	कामको अवधि			
	६ महिना वा सो भन्दा बढी	३ देखि ५ महिना	१ देखि २ महिना	जम्मा
कृषि वन तथा पशुपालन	१५५९४	३१५९	१८११	२०५६४
खानी तथा उत्खनन्	१३	१	३	१७
औद्योगिक उत्पादन	७३३	५७	१४	८०४
विद्युत ग्याँस वाफ तथा वातानुकुलित सेवा	८४	४	१	८९
पानीको आपूर्ति ढल निकास, फोहोर व्यवस्थापन	५८	८	१	६७
निर्माण	३१५४	१०४२	६९४	४८९०
थोक एवं खुद्रा व्यापार	१८७६	१००७	१३२८	४२११
यातायात तथा भण्डारण	७५९	३१	८	७९८
आवास तथा भोज सम्बन्धी कृयाकलाप	३७१	४४	१२	४२७
सूचना तथा सञ्चार	४७	३	३	५३
घरजग्गा कारोबारका लागि	२६२	३	४	२६९
पशुचिकित्सा तथा पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी	१७	४	०	२१
पेशागत, वैज्ञानिक तथा प्राविधिक कृयाकलापहरु	९१	४	१	९६
प्रशासनिक तथा सहयोगी सेवाका कृयाकलापहरु	३४	२	०	३६
सार्वजनिक प्रशासन र सुरक्षा सम्बन्धी कृयाकलाप	३६५	४	४	३७३
शिक्षा सम्बन्धी	७८१	९	१	७९१

आर्थिक कामको क्षेत्र वा उद्योग	कामको अवधि			
	६ महिना वा सो भन्दा बढी	३ देखि ५ महिना	१ देखि २ महिना	जम्मा
मानव स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य सम्बन्धी	२३६	५	२	२४३
कला मनोरञ्जनसँग सम्बन्धी	५३	८	३	६४
अन्य	२०५	४५६	६०७	१२६८
घर परिवारका घरायसी कृयाकलाप सम्बन्धी	१३६	१७	६	१५९
बाहृय संघ संस्था तथा यसका अंगहरु सम्बन्धी	१२	१	०	१३
उल्लेख नभएको	२०	३७	२४	८१
जम्मा	२४९०१	५९०६	४५२७	३५३३४

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

गाउँपालिकामा रहेका १० वर्ष उमेर समूह माथिका कुल जनसंख्यामध्ये ३५,३३४ जनाले कुनै न कुनै किसिमको आर्थिक क्रियाकलापमा आबद्ध भई आर्थिक आम्दानी गरिरहेका छन् । यी मध्ये सबैभन्दा बढी कृषि वन तथा पशुपालनमा थोक एवं खुद्रा व्यापार कार्यमा २०,५६४ जना संलग्न रहेका छन् । यसैगरी निर्माण कार्यमा संलग्न हुनेको संख्या ४,८९० जना रहेका छन् भने ६ महिना भन्दा बढी आम्दानीका क्रियाकलापमा संलग्न हुनेको संख्या २४,९०१ रहेको छ, १ देखि २ महिना मात्र आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न हुनेको संख्या ४,५२७ रहेको छ यसका साथै ३ देखि ५ महिना मात्र आर्थिक क्रियाकलाममा संलग्न हुनेको संख्या, ५,९०६ रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.२ आवास संरचना विवरण

क) घरको स्वामित्वको आधारमा घरधुरीको विवरण

यस गाउँपालिकामा घरको स्वामित्वको आधारमा ४ प्रकारका आवास संरचनाहरूको प्रयोग गरेको पाउन सकिन्छ । निजी स्वामित्वको घरमा बसोबास गरिरहेका घरधुरीहरू १५,९०७ अर्थात ९६.५९ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी भाडामा बसोबास गर्नेको संख्या ४१७ अर्थात २.५३ प्रतिशत रहेको छ । संस्थागत घरहरूमा बसोबास गर्नेहरू ६२ परिवार अर्थात ०.३८ प्रतिशत रहेका छन् भने स्रोत नखुलेको अवस्थाका घरपरिवारहरू ८३ अर्थात ०.५० प्रतिशत रहेका छन् । भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधात्मक बनाउनु आवश्यक छ । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टी हुन्छ ।

तालिका नं. २२: घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य (खुलाउने)	जम्मा
१	१८७४	१२१	२७	९	२०३१
२	२२१६	४१	६	९	२२७२
३	२०३३	४४	४	२०	२१०१

वडा नं.	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य (खुलाउने)	जम्मा
४	२०३०	१०५	०	६	२१४१
५	२४१५	३२	१५	७	२४६९
६	२२४१	५७	४	१५	२३१७
७	७३९	५	०	१	७४५
८	२३५९	१२	६	१६	२३९३
जम्मा	१५९०७	४१७	६२	८३	१६४६९
प्रतिशत	९६.५९	२.५३	०.३८	०.५०	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

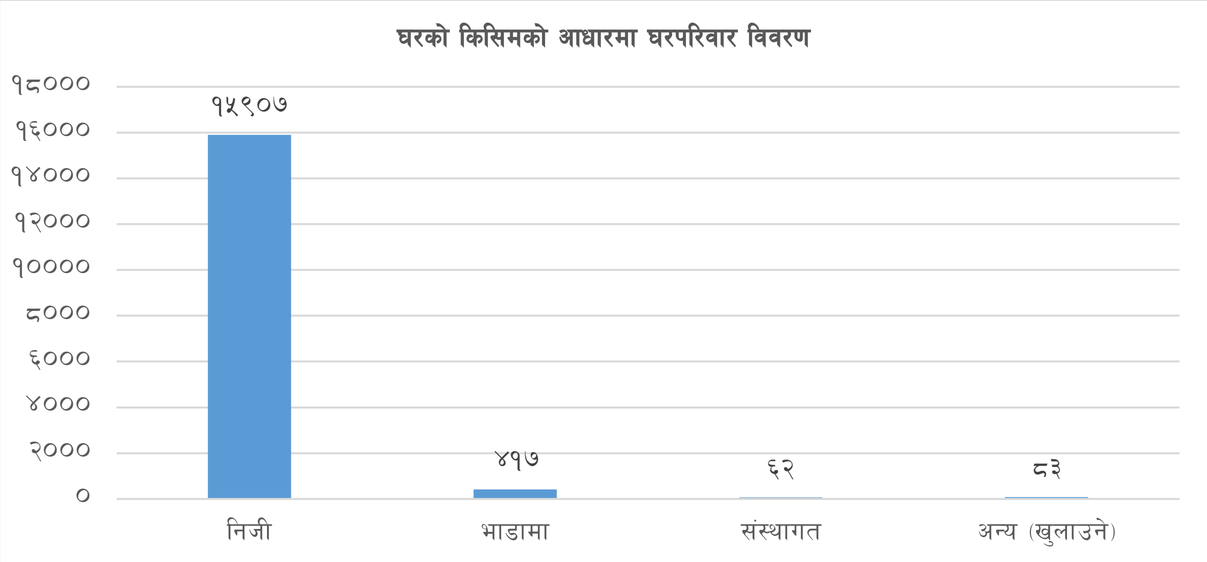

ख) जगको आधारमा घरधुरीको विवरण

तालिका नं. २३: जगको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	ढलान पिल्लर सहितको	काठको खम्बा	अन्य (खुलाउने)	जम्मा
१	६७९	७८६	५४४	८	१४	२०३१
२	१०५६	७३४	४११	२६	४५	२२७२
३	७३७	६१३	४७२	३	२७६	२१०१
४	४६८	८१४	६८४	९	१६६	२१४१
५	९३१	८०३	६९५	८	३२	२४६९
६	६२८	८२६	८४३	१८	२	२३१७
७	३८५	२६८	८०	१२	०	७४५
८	११०७	६९४	५२५	३४	३३	२३९३
जम्मा	५९९१	५५३८	४२५४	११८	५६८	१६४६९
प्रतिशत	३६.३८	३३.६३	२५.८३	०.७२	३.४५	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

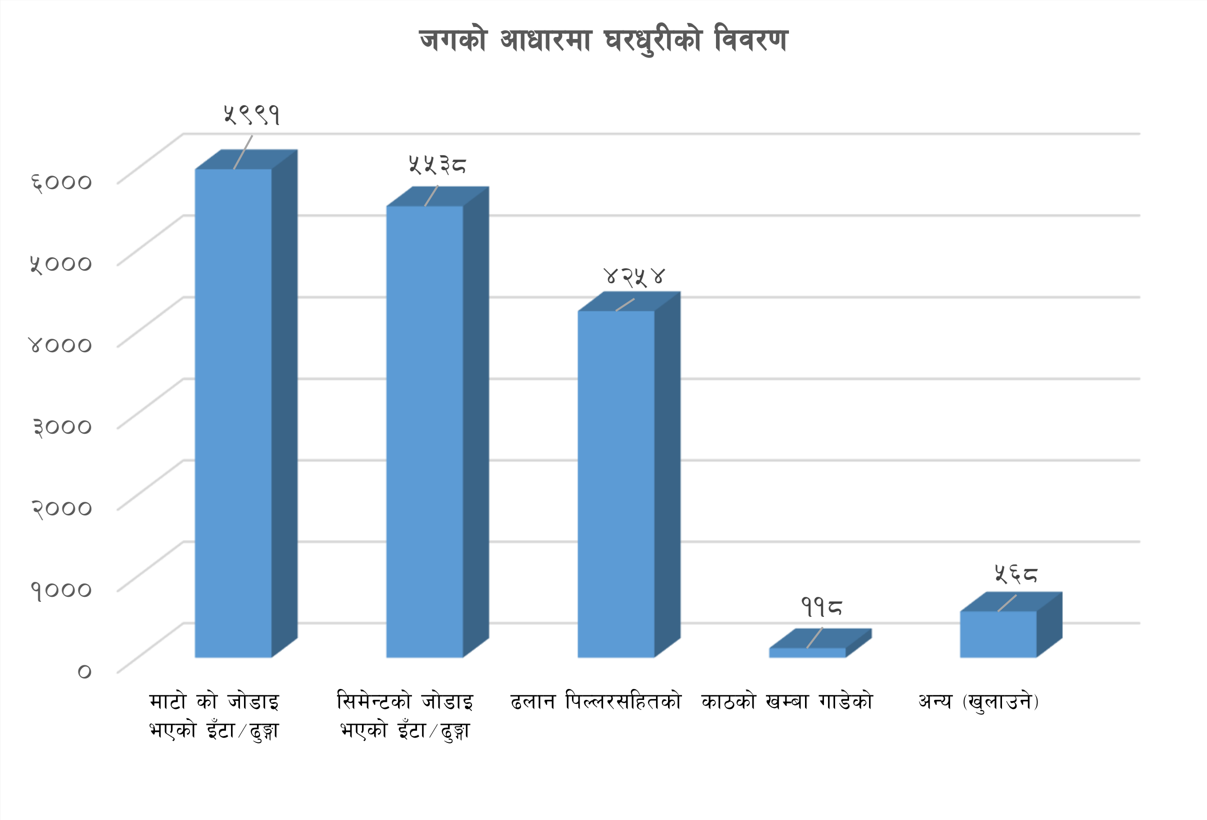

ग) बाहिरी गारोको आधारमा घरधुरीको विवरण

तालिका नं. २४: बाहिरी गारोको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	काठ	बाँस	काँचो ईंटा	जस्तापाता	अन्य	जम्मा
१	५६२	१३३५	१९	१	९२	१	२१	२०३१
२	९७८	११७९	११	१२	३८	१	५३	२२७२
३	७०२	१०९९	५	०	७५	१	२१९	२१०१
४	३९७	१४८६	६	४	४४	१	२०३	२१४१
५	९०३	१५१२	२	६	११	३	३२	२४६९
६	६२१	१६६९	१	४	१९	१	२	२३१७
७	३७८	३४९	४	१०	४	०	०	७४५
८	१०२९	१२२९	४	२७	९६	१	७	२३९३
जम्मा	५५७०	९८५८	५२	६४	३७९	९	५३७	१६४६९
प्रतिशत	३३.८२	५९.८६	०.३२	०.३९	२.३०	०.०५	३.२६	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

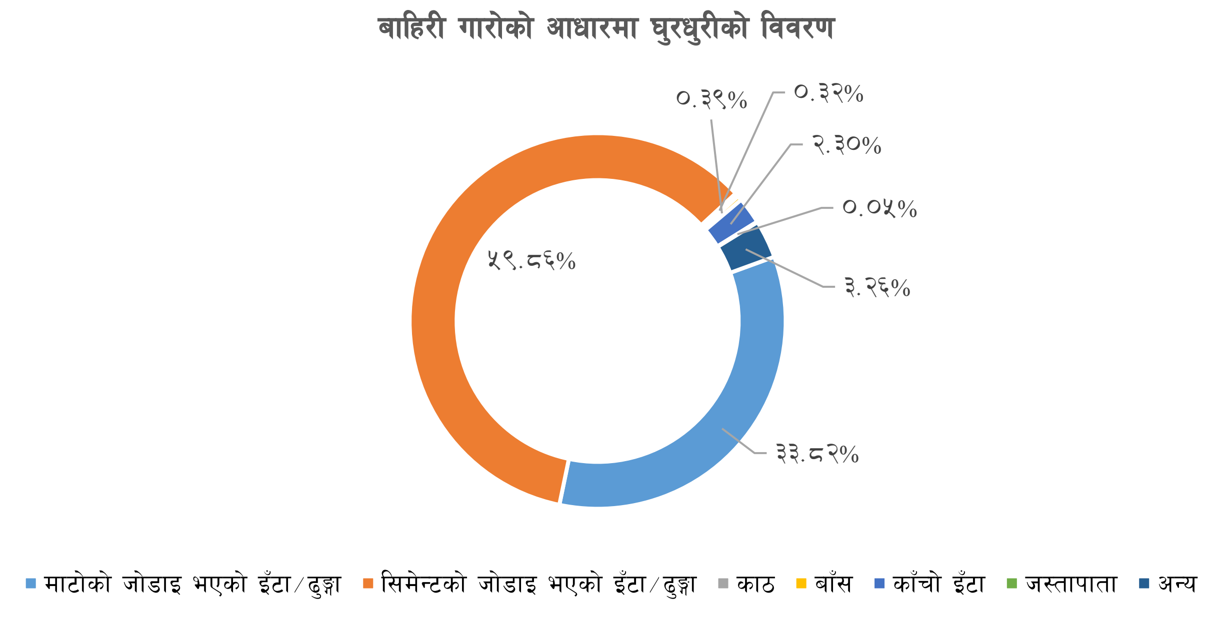

घ) घरको भुँईको आधारमा घरधुरी विवरण

यस गाउँपालिकामा घरको भुँईको स्वामित्वको आधारमा ६ प्रकारका आवास संरचनाहरूको प्रयोग गरेको पाउन सकिन्छ । सिमेन्ट ढलानको प्रयोग गरिरहेका घरधुरीहरु ८,६२८ अर्थात् ५२.३९ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी माटोको भुंई प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या ७,०९५ अर्थात ४३.०८ प्रतिशत, ईंटा/ढुङ्गाको प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या ३१५ अर्थात १.९१ प्रतिशत, सेरामिक टायलको प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या १७२ अर्थात १.०४ प्रतिशत, काठको फल्याक/बाँसको प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या १५७ अर्थात ०.९५ प्रतिशत र स्रोत नखुलेका अवस्थाका घरधुरीहरु १०२ अर्थात ०.६२ प्रतिशत रहेका छन् । भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधात्मक बनाउनु आवश्यक छ । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टी हुन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २५: घरको भुँईको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	माटो	काठको फल्याक/बाँस	ईंटा/ढुङ्गा	सेरामिक टायल	सिमेन्ट ढलान	अन्य	जम्मा
१	६४०	१९	३२	३८	१२६०	४२	२०३१
२	११४४	१३	५४	२१	१०३३	७	२२७२
३	१०५१	२५	४६	११	९६३	५	२१०१
४	६६४	१४	१३	४१	१४०६	३	२१४१
५	९७१	१३	६२	२१	१३९७	५	२४६९
६	७५२	३१	४३	११	१४६९	११	२३१७
७	४७३	१३	७	७	२४३	२	७४५
८	१४००	२९	५८	२२	८५७	२७	२३९३
जम्मा	७०९५	१५७	३१५	१७२	८६२८	१०२	१६४६९
प्रतिशत	४३.०८	०.९५	१.९१	१.०४	५२.३९	०.६२	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

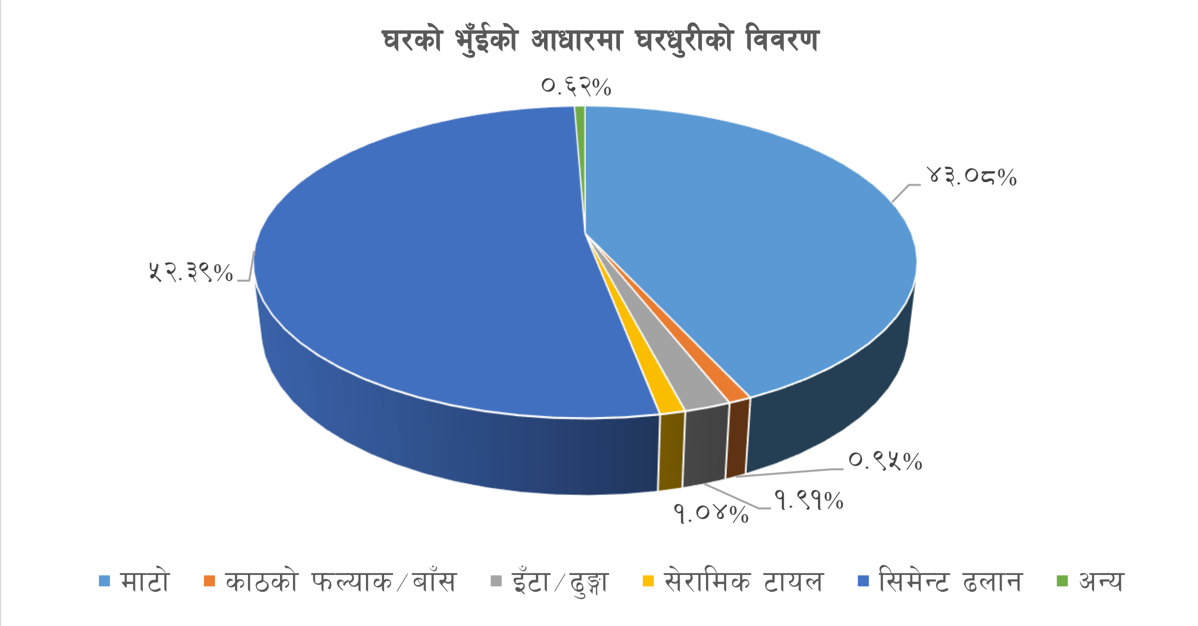

ङ) छानोको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	जस्ता/टिन	सिमेन्ट ढलान	खर/पराल/छवाली	टायल/खपडा/झिँगटी	ढुङ्गा/स्लेट	काठ/फल्याक	अन्य	जम्मा
१	७५६	१०३८	३३	१८९	४	२	९	२०३१
२	८१५	७३९	३६	६७१	४	२	५	२२७२
३	९२५	६४८	१३	५०६	२	५	२	२१०१
४	६३०	११४९	५	३४९	६	०	२	२१४१
५	८५३	११६३	२६	४१८	८	०	१	२४६९
६	७८९	१२०५	२३	२९८	२	०	०	२३१७
७	२५५	२८१	७	२०१	०	०	१	७४५
८	९४९	८५६	६४	५०२	२०	१	१	२३९३
जम्मा	५९७२	७०७९	२०७	३१३४	४६	१०	२१	१६४६९
प्रतिशत	३६.२६	४२.९८	१.२६	१९.०३	०.२८	०.०६	०.१३	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

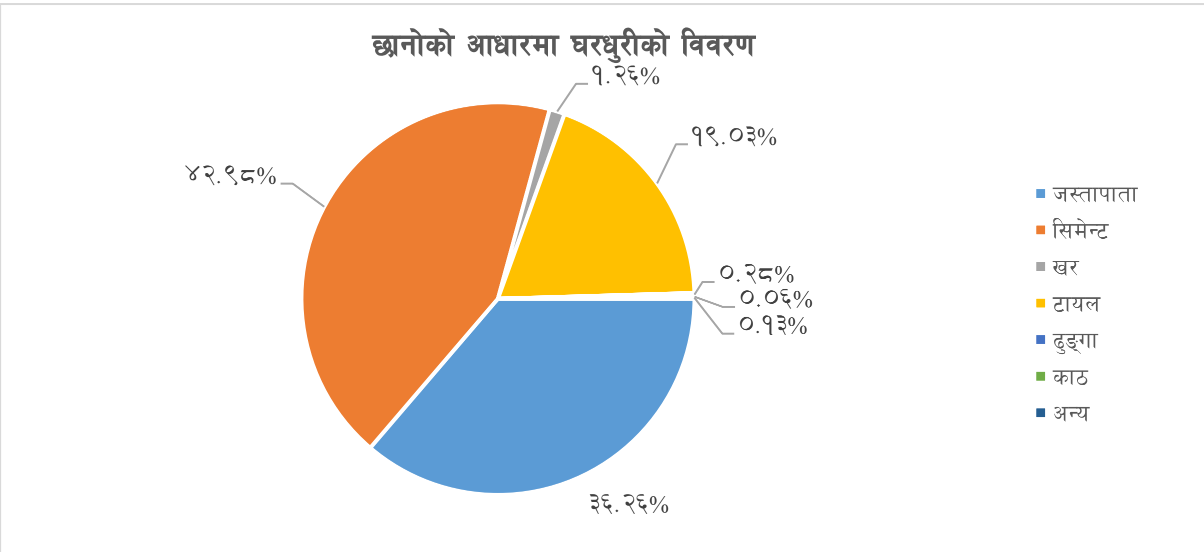

४.१.३ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि गाउँपालिका आर्थिक रूपले सबल हुनका लागि आयातभन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ। आयातभन्दा निर्यातको आयतन ठूलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिकस्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ। गाउँपालिकाभित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रवर्द्धन गरी स्थानीयस्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र गाउँपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ। गाउँपालिकाबाट धान, चामल, दाल, तरकारी, फलफूल, माछामासु लगायतका कृषि उपजहरु, तथा खसी, बोका, सुंगुर, बंगुर, कुखुरा लगायतका पशुजन्य उत्पादनहरू अन्य छिमेकी स्थानीय तहहरु लगायतका स्थानमा निर्यात गर्ने गरिन्छ भने अतिरिक्त खाद्य सामाग्री लत्ता कपडा, घरायसी विद्युतीय उपकरण, निर्माण सामाग्रीहरू, शिक्षण सामाग्री, रसायनिक मल, फलफूल, स्वास्थ्य औषधि तथा उपकरण जस्ता वस्तुहरूको आयात हुने गरेको छ। निर्यातभन्दा आयात बढी हुनुले गाउँपालिकाको व्यापार घाटा स्पष्ट अनुमान गर्न सकिन्छ। यद्यपि यकिन तथ्याङ्कका लागि भने गाउँपालिकाले विशेष पहलकदमी लिन जरुरी छ।

४.१.४ औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनको अवस्था

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहेतापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निकै पछाडि परेको यथार्थ हामी सामु छ। हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरूमा जडिबुटी, फलफूल, खाद्यान्न, तरकारी आदि पर्दछन्। यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ। साथै व्यवसायिक पशुपालनबाट पनि प्रशस्त लाभ उठाउन सकिन्छ।

४.१.५ वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरूको विवरण

यस गाउँपालिकाबाट विभिन्न देशहरूमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरूको संख्या ६,३३५ रहेको छ। उमेरगत रूपमा विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी १५-२४ उमेर समूहका २,३६२ जना वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् भने सबैभन्दा कम ६५ वर्ष माथि उमेर समूहका १९ जना वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन्। वैदेशिक रोजगारीमा गएका मध्ये सबैभन्दा बढी मध्यपूर्वी देश जानेहरुको संख्या रहेको छ।

तालिका नं. २६: गाउँपालिकामा रहेका वैदेशिक रोजगारीमा गएका जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	लिङ्ग	देशको नाम													जम्मा
		भारत	सार्क	एशियन	मध्यपूर्व	अन्य एशियन	युरोप	अन्य युरोप	उत्तर अमेरिका	दक्षिण अमेरिका	अफ्रिका	प्यासिफिक	अन्य	नखुलाएको	
०-१४ वर्ष	पुरुष	३२२	०	२	९	१	०	३	२	०	०	०	०	१	३४०
	महिला	११८	०	०	२	१	०	१	३	०	०	१	०	०	१२६
	जम्मा	४४०	०	२	११	२	०	४	५	०	०	१	०	१	४६६
१५-२४ वर्ष	पुरुष	१२७३	७	१९४	५०७	३६	१४	४	५	१	०	१३	१२	४	२०७०
	महिला	२२४	१	५	३४	१२	२	२	३	०	१	७	०	१	२९२
	जम्मा	१४९७	८	१९९	५४१	४८	१६	६	८	१	१	२०	१२	५	२३६२
२५-३४ वर्ष	पुरुष	६९५	१४	२८६	६५१	३०	१२	३	८	१	९	१०	८	४	१७३१
	महिला	१४२	०	९	७२	८	३	२	४	०	०	४	२	१	२४७
	जम्मा	८३७	१४	२९५	७२३	३८	१५	५	१२	१	९	१४	१०	५	१९७८
	पुरुष	४४३	६	१४०	२८७	४	३	१	२	१	१३	१	११	३	९१५

उमेर समूह	लिङ्ग	देशको नाम													जम्मा
		भारत	सार्क	एशियन	मध्यपूर्व	अन्य एशियन	युरोप	अन्य युरोप	उत्तर अमेरिका	दक्षिण अमेरिका	अफ्रिका	प्यासिफिक	अन्य	नखुलाएको	
३५-४४ वर्ष	महिला	७८	१	३	३८	२	०	०	०	०	०	०	०	०	१२२
	जम्मा	५२१	७	१४३	३२५	६	३	१	२	१	१३	१	११	३	१०३७
४५-५४ वर्ष	पुरुष	२००	१	३	३१	०	०	०	०	०	०	०	१	०	२३६
	महिला	३५	०	०	२	०	०	०	०	०	०	१	०	०	३८
	जम्मा	२३५	१	३	३३	०	०	०	०	०	०	१	१	०	२७४
५५-६४ वर्ष	पुरुष	५६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५६
	महिला	६	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७
	जम्मा	६२	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६३
६५ वर्ष देखि माथि	पुरुष	९	०	१	२	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१३
	महिला	६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६
	जम्मा	१५	०	१	२	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१९
उल्लेख नभएको	पुरुष	६९	०	१४	१५	०	१	०	०	०	०	०	०	१	१००
	महिला	३२	०	०	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३६
	जम्मा	१०१	०	१४	१९	०	१	०	०	०	०	०	०	१	१३६
जम्मा	पुरुष	३०६७	२८	६४०	१५०२	७२	३०	११	१७	३	२२	२४	३२	१३	५४६१
	महिला	६४१	२	१७	१५३	२३	५	५	१०	०	१	१३	२	२	८७४
	जम्मा	३७०८	३०	६५७	१६५५	९५	३५	१६	२७	३	२३	३७	३४	१५	६३३५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

४.१.६ गाउँपालिकामा रहेका बेरोजगारहरुको विवरण

गाउँपालिकाबाट आएको पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार यहाँ १,६७८ जना बेरोजगार रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. २७: गाउँपालिकामा रहेका वेरोजगारी जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	आ.व. २०८१/०८२
१	२४९
२	२८७
३	२४१
४	१८४
५	१७६
६	१३९
७	१८४
८	२१८
जम्मा	**१६७८**

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. २८: रोजगार सेवा केन्द्रको सेवा सम्वन्धी विवरण

वडा नं.	श्रम स्वीकृतिका लागि सहजिकरण	जम्मा
१-८	३४६	३४६

तालिका नं. २९: पालिकाको रोजगार सेवा केन्द्रबाट वैदेशिक रोजगार बोर्डको कल्याणकारी सेवा अन्तर्गत चालु आ.व. को वैशाख सम्म प्रदान गरिएको सेवाको विवरण

वडा नं.	शव झिकाउने	मृत्यु क्षतिपुर्ति	छात्रवृत्ति	उद्धार तथा खोजतलास	स्वास्थ्य उपचार सहयोग	कैफियत
१		१				१
२		१	३		१	५
३	१	२	२			५
४	१	३	१			५
५	१	२			१	४
६	१	३		१	६	११
७		१	१			२
८		३				३
जम्मा	४	१६	७	१	८	३६

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

४.१.७ सुकुम्बासी सम्बन्धी विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वभाविक भए तापनि पछिल्लो समय वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ । अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवास स्थलको रुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाको रूपमा हेरिँदै आएको छ । त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको छ ।

४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व

४.२.१ भू-उपयोगको वितरण

भूमि महत्वपूर्ण प्राकृतिक साधन हो । आर्थिक विकासको लागि यसको समुचित उपयोग गर्नु पर्दछ । भूमिलाई कृषि, आवास, सडक, पिउने पानी, सिँचाई, विद्युत तथा उर्जा, सूचना तथा सञ्चार आदिको प्रवन्धको लागि प्रयोग गर्ने गरिन्छ । यस खण्डमा विशेष गरी गाउँपालिकाको भू-उपयोग र भू-आवरणको वस्तुगत चित्रण गरिएको छ ।

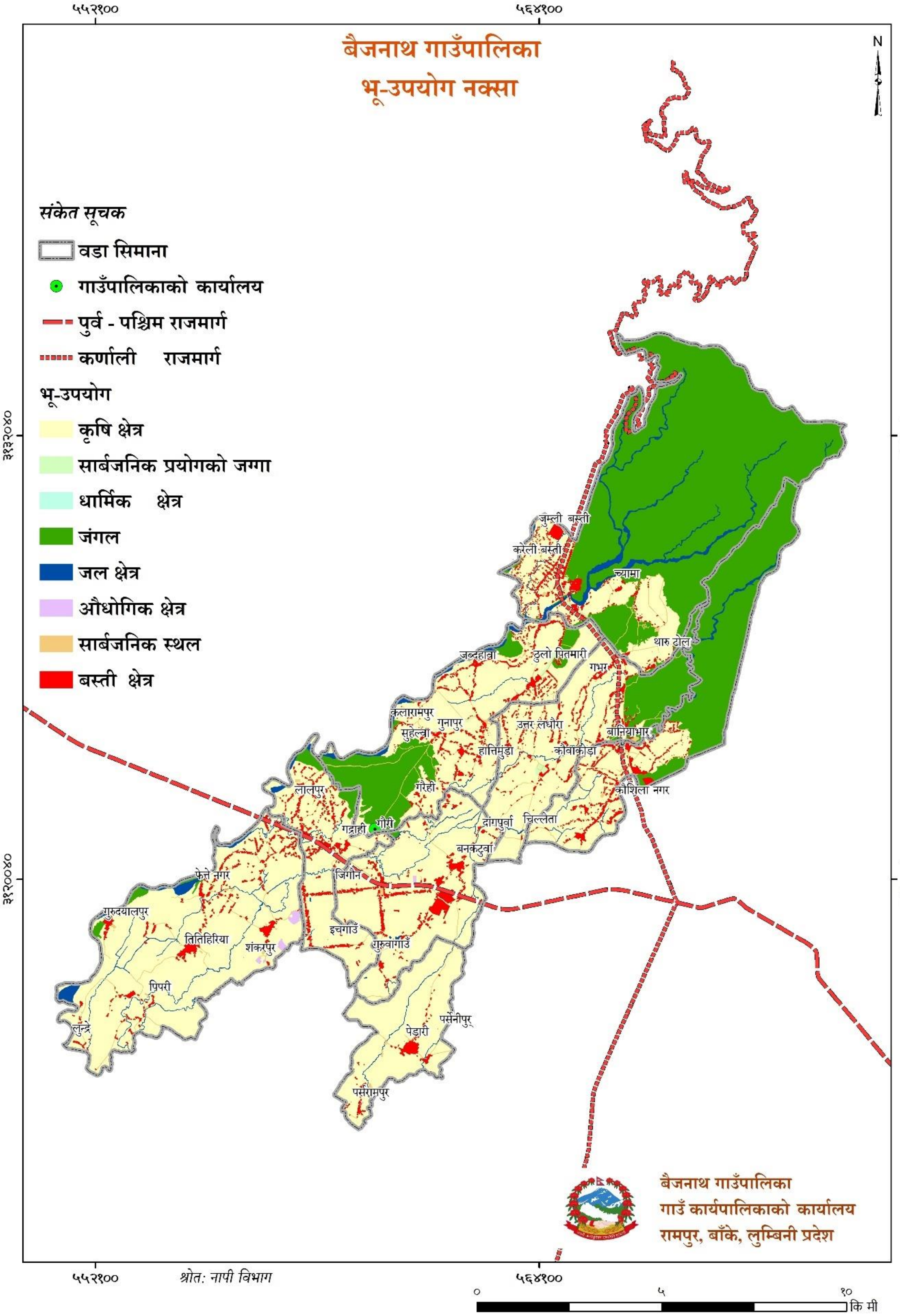

नक्सा नं. ३ : *गाउँपालिकाको भू-उपयोग नक्शा*

यस गाउँपालिकाको वर्तमान भू-उपयोगलाई हेर्दा ५८.२५ प्रतिशत अर्थात् सबैभन्दा धेरै कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ भने दोस्रोमा वनजंगल क्षेत्रले ३४.१५ प्रतिशत ओगटेको छ। उपलब्ध जमिनमध्ये खेतीयोग्य जमिनको अंश राम्रो रहेको छ । सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनमा वैज्ञानिक कृषि प्रणाली अवलम्बन गर्न सके उत्पादनको राम्रो सम्भावना देखिन्छ। यस नगरको भू-उपयोगको अर्को उल्लेखनीय पक्ष भनेको यहाँको कृषिले ढाकेको क्षेत्र हो । समग्र भूभागको ५८.२५ प्रतिशत खेतीयोग्य रहनु पालिकाबासीको लागि सुखद रहेको छ । यहाँको अन्य भू-उपयोगको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :-

भू-उपयोगका क्षेत्र	गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल प्रतिशतमा
कृषि	८२.४३	५८.२५
सार्वजनिक प्रयोगको क्षेत्र	०.३६	०.२५
धार्मिक क्षेत्र	०.००	०.००
वन क्षेत्र	४८.३२	३४.१५
जल क्षेत्र	३.५५	२.५१
औद्योगिक क्षेत्र	०.१८	०.१२
सार्वजनिक स्थल	१.३५	०.९५
आवास क्षेत्र	५.३३	३.७७
जम्मा	**१४१.५०**	**१००**

स्रोतः GIS तथ्याङ्कमा आधारित

४.२.२ खेतीयोग्य जमिन सम्बन्धी विवरण

वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ। पालिकामा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन्। खेतीयोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना हुन सक्छ। भू-सूचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिकामा ८२.४३ वर्ग कि.मि. अर्थात ५८.२५ प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ।

जमिन खेतीयोग्य भएर मात्र हुँदैन् त्यसमा सिँचाईको सुविधा हुनुपर्दछ। खेतीयोग्य जमिनमा खेतीपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतीयोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनुपर्दछ । यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा वैकल्पिक उपायले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रीत गर्नु आवश्यक हुन्छ।

४.२.३ बाँझो जमिन सम्बन्धी विवरण

पालिकामा कतिपय क्षेत्रहरू प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो जमिन रहेका हुन्छन् । सबै प्रकारका जमिनहरूको एक वा अर्को प्रकारले सदुपयोग गर्न सकिन्छ। जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो। खेती नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरू भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैंचाको रुपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ। खेती नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत

यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकामा सिँचाई नपुगेको जमिनहरु बाँझो अवस्थामा रहेका छन् ।

४.३ कृषि तथा पशु विकास

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ । यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्तिशाली राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशिला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाइन्छ । तसर्थ तत्कालका लागि कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त सम्भावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल, तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ। उच्च प्रविधिहरू विकास भईसकेको आजको युगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेती प्रणालीमा सिमित रहि रहनु एक प्रकारको विडम्बना नै हो । तसर्थ स्थानीय सरकारले सम्भाव्यता अध्ययन गरी व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पूर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत् कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

४.३.१ सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकाका केही परिवारहरू माछापालन व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् । पालिकामा जम्मा ८ पोखरी मध्ये २ वटा कुल क्षेत्रफल २४१.५ वर्ग मिटर पोखरीमा माछापालन गरिएका छन् । सार्वजनिक पोखरी तथा माछापोखरी सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ३०: सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	पोखरीको नाम	वडा नं	पोखरीको क्षेत्रफल (कठ्ठा)
१.	नाग पोखरी	वडा नं. ४	५
२.	गिद्धेनी ताल	वडा नं. ४	१४०
३.	सिम्रहवा ताल	वडा नं. ५	८०
४.	गैरी पोखरी	वडा नं. ५	५
५.	सिंहभवानी पोखरी	वडा नं. ५	५
६.	शिरगैरा पोखरी	वडा नं. ५	३
७.	सिमगैरा पोखरी	वडा नं. ५	२.५
८.	भगवती मन्दिर पोखरी	वडा नं. ८	१
जम्मा			**२४१.५**

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.३.२ सिँचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण

जमिन खेतीयोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ । खेतीयोग्य जमिनमा खेतीपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतीयोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्नुपर्दछ । यसपश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रीत गर्नु आवश्यक हुन्छ । गाउँपालिकाबाट प्राप्त पछिल्लो

तथ्याङ्क अनुसार वडा नं. २ मा मानखोला कुलो तथा वडा नं. ५, ६, ७ र ८ मा सिक्टा सिँचाई आयोजना मार्फत खेतीयोग्य जमिनमा सिचाँईको व्यवस्था गरिएको छ । गाउँपालिकामा ३४ वटा कुलो तथा नहरबाट २,२८८ हेक्टर जमिनमा सुविधा रहेको छ जस मध्ये बाह्रै महिना सञ्चालन हुने सिंचाई पुर्वाधार १९ वटा रहेका छन । यस पालिकामा वडा नं २ मा सबैभन्दा अधिक १२ वटा र सबैभन्दा न्यून वडा नं ३, ७, ८ मा २/२ वटा सिँचाइ योजनाहरु रहेका छन । जसको वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३१: सिँचाइ सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी वडागत विवरण

वडा नं.	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सिँचाईको किसिम	सिंचाईको माध्यम	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)
१	बिरेन्द्र जल उपभोक्ता समिति	बोरिङ्ग	कुलो, पाइप	३२
१	शिव जल उपभोक्ता समिति	बोरिङ्ग	कुलो, पाइप	७२.५
१	हरियाली जल उपभोक्ता समिति	बोरिङ्ग	कुलो, पाइप	२६
१	रारा जल उपभोक्ता समूह	बोरिङ्ग	कुलो	२३.८
२	मान खोला सिँचाई	बोरिङ्ग	कुलो, पाइप	३०४
२	लिफ्ट सिँचाई मकैबारी	बोरिङ्ग	कुलो, पाइप	४०
२	लिफ्ट सिँचाई पितमारी	बोरिङ्ग	कुलो, पाइप	१७
२	बोरिङ्ग सिँचाई राजीपुर	बोरिङ्ग	कुलो	१०
२	बोरिङ्ग सिँचाई जब्दहवा	बोरिङ्ग	कुलो	२.७
२	बोरिङ्ग सिँचाई पहाडीपुर	बोरिङ्ग	कुलो	१६
२	बोरिङ्ग सिँचाई पितमारी (माथिल्लो)	बोरिङ्ग	कुलो	१६
२	बोरिङ्ग सिँचाई मकैबारी	बोरिङ्ग	कुलो	१४
२	बोरिङ्ग सिँचाइ कन्याराज	बोरिङ्ग	कुलो	८
२	बोरिङ्ग सिँचाइ कलरामपुर	बोरिङ्ग	कुलो	१६
२	बोरिङ्ग सिँचाइ भौरीकुना	बोरिङ्ग	कुलो	१०
२	बोरिङ्ग सिँचाइ पितमारी	बोरिङ्ग	कुलो	३३
३	जेठी नाला सिँचाई	सतह	पाइप	४०
३	दान्द्रा नाला सिँचाई	सतह	पाइप	४८
४	ईट्टा नाला सिँचाई	सतह	कुलो	१०२
४	जेठी नाला सिँचाई	बोरिङ्ग	पाइप	३४
४	कल्याण जल उपभोक्ता समिति	बोरिङ्ग	कुलो	८१
४	जनचेतनामुलक जल उपभोक्ता स.	बोरिङ्ग	पाइप	४०
५	सिक्टा सिंचाई आयोजना	नहर	कुलो	१७
५	शक्ति डिप बोरिङ्ग छमनिया	बोरिङ्ग	पाइप	७
५	झग्रहवा बाँध सिँचाई	बाँध	कुलो	१५
५	जेठी नाला सिँचाई	सतह	पाइप	८५
५	कान्छी नाला सिँचाई	सतह	पाइप	३७
६	जेठी नाला सिँचाई	सतह	पाइप	८५
६	मानखोला सिँचाई	सतह	पाइप	२०
६	बुके नाला सिँचाई	सतह	पाइप	१०
७	बुढी नाला सिँचाई	सतह	पाइप	३४०
७	दुन्द्रा नाला सिँचाई	सतह	पाइप	१३६

वडा नं.	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)	सिँचाईको किसिम	सिंचाईको माध्यम	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)
८	जेठी नाला सिँचाई	सतह	पाइप	२४४
८	मानखोला सिँचाई	सतह	पाइप	३०६
जम्मा				२२८८

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

४.३.३ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार सम्भार आवश्यक छ। विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ। अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ। रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समयमै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित तथा वृद्धि गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. ३२: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोगको विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	फड्के, फट्याङ्ग्रा गवारो, हिस्पा	मरुवा, डढुवा, खैरे रोग
२	गहुँ	कीटकिटे, धमिरा, लाहि	कालो पोके, पहेलो सिन्दुरे, खैरो सिन्दुरे, डढुवा, गन्हाउने कालो पोके आदि।
३	मकै	अमेरिकी फौजी कीरा, खुर्मे किरा, गवारो, फेदकटुवा आदि।	ध्वाँसे थोप्ले रोग, उत्तरी पाते डढुवा, दक्षिणी पाते डढुवा, डाँठ कुहिने रोग आदि।
४	तोरी	करौते झिङ्गा, लाहि	करौते झिङ्गा, लाहि आदि
५	आलु	फेदकटुवा, आलुको पुतली, रातो कमिला, लाहि आदि	फेदकटुवा, आलुको पुतली, रातो कमिला, लाहि आदि।

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.३.४ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं. ३३: तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख रोग	प्रमुख शत्रु जीव
१.	गोलभेडा	टुटायप्सूलुटा, सेतो झिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि।	उडुवा–अगौटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्ने फडके आदि।	सफ्टरट, ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि।
३.	आलू	डढुवा, मोजाइफ खैरो पिप, फेदकटुवा, लाही, चक्के आदि ।	आलुको पुतली, रातो कमिला, पात खाने लाभ्रे आदि।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि।	सफ्टरट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि।
५.	कागती	पतेरो, लाही, फूट फ्लाई, स्केल लिफ, जरा कुहिने रोग, फेद कुहिने, खराने/धुले, भाईनर, pink disease, anthracnose, दादे रोग (citrus scab), गुद निस्किने रोग (Gummosis), कालो	क्याकर, फूट रट, रुटरघ, हरियो पतेरा, फल कुहाउने झिंगा (fruit fly), स्वीटीमोल्ड, citrus psylla, Leaf miner, Red spider mite, blue bettle,

क्र.सं.	बाली	प्रमुख रोग	प्रमुख शत्रु जीव
		ध्वाँसे (sooty mould), Canker, Citrus greening, (Citrus tristeza virus CTV) लेमन डग आदि ।	stem & trunk borer, लाही, थ्रिप्स, निमाटोड, Lemon butterfly किरा आदि ।

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.३.५ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपंक्षीहरूको पालन यस गाउँपालिकाको प्रमुख पेशा मध्ये एक हो । गाउँपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेबिज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धी र जुका पर्दछन् । गाउँपालिकाको वन जंगलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस गाउँपालिकामा यदाकदा देखिने गरेको छ । यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवतजावत, दयनीय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ । यी रोगको नियन्त्रणका लागि गाउँपालिकाबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरू मध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरूद्ध यस गाउँपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन् । गाउँपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य विभिन्न वडाहरूमा सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण गर्न सफल हुने देखिन्छ । सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन् । तथापि यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरू र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको पाइन्छ । पशुपन्छीमा लाग्ने रोगको विवरणलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३४: पशुपन्छीमा लाग्ने रोगको विवरण

क्र.सं.	पशुपन्छी जन्य उत्पादन	प्रमुख रोग
१	पशु	भ्यागुते, चरचरे, खोरेत, एन्थ्रेक्स, पी.पी.आर, एन यूरिया, इर्माटाइटिस, डायरिया, पाइरेक्ससिया, एनोरेक्सिस, एल एफ, राउन्डओम, टेपओम, महोस्ट, टिक्स, लाइस, सर्भिसाइटिस, भेट्राइटिस, पायोमेट्रा, स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज, नाम्ले, माटे, जुका, छेरौटे, साउने ज्वरो, जुम्रा, उपियाँ, किर्ना, लुतो, थुनेलो
२	पंक्षी	क्सीडिपेसिस, कोराइजा गम्बारो, सि आर डी, सल्मोनेलासिस, रानिखेत, फबल पक्स, हवाइडाइरिया, मेरेक्स, जुका, गम्बोरो, रानी खेत

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.३.६ व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमूखी, परम्परागत र असंगठित खेती गर्ने प्रणाली विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमूखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्न जरुरी छ। हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतीपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत सहयोग पुग्दछ । यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन पनि मद्दत पुऱ्याउँछ ।

तालिका नं. ३५: व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

वडा नम्बर	कृषक समूह			पशुपालन समूह			व्यवसायिक कृषि फार्म			कृषि सहकारी			एग्रोभेट तथा बिउविजन केन्द्र संख्या	कोल्ड स्टोर संख्या
	समूह संख्या	सदस्य		समूह संख्या	सदस्य		फार्म संख्या	सदस्य		सहकारी संख्या	सदस्य			
		म	पु		म	पु		म	पु		म	पु		
१	४	६०	२८	१७	४०५	०		६	६	४	२३९३	६५२		०
२	१३	२०४	६५	२१	५०१	०		६	७	३	१२९८	४०५	४	०
३	८	१०४	५५	१६	४००	०		३			२०३	१४०	३	०
४	१९	३७१	८०	१७	४३७	३७		४			६०	४७	३	०
५	२७	४६८	११०	१२	३००	०	१४	१८	१७	४	४२२	३५२		
६	१७	२८०	५३	०	०	०	८	११	१३	१०	३४७१	१५८१		०
७	१५	२४३	३५	०	०	०	१२	२४	२५		२३९	२३६		
८	२१	२६३	१९०	०	०	०		७	५		१३०२	२२४	४	०
जम्मा	१२४	१९९३	६१६	८३	२०४३	३७	४९	७९	७९	३१	९३८८	३६३७		

स्रोत: कार्यपालिकाको कार्यालय

४.३.७ कृषि तथा पशुसेवासँग सम्बन्धित मानव संसाधन

तालिका नं. ३६: कृषिसँग सम्बन्धित जनशक्तिको विवरण

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम	पद	सम्पर्क नं.	शाखा	कैफियत
१.	प्रमोद कुमार विश्वकर्मा	कृषि शाखा प्रमुख	९८४१३५२१२३	कृषिशाखा	
२.	बिष्णुमाया मल्ल	कृषि अधिकृत	९८४४८९१४३५	कृषिशाखा	
३.	लक्ष्मी कुमारी रेग्मी	प्रा.स.	९८४४८१९२८४	कृषिशाखा	
४.	मोतीराम चौधरी	ना.प्रा.स.	९८४८३४३३७०	कृषिशाखा	
५.	रामचन्द्र बानिया	ना.प्रा.स.	९८६२२५०५५५	कृषिशाखा	
६.	अन्जु सिंह	ना.प्रा.स.	९८४२३२७८०४	कृषिशाखा	
७.	सचिन मेघनाथ	ना.प्रा.स.	९८५८०७३८५२	कृषिशाखा	

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ३७: पशु सेवासँग सम्बन्धित जनशक्तिको विवरण

क्र.सं.	कर्मचारीको नाम	पद	सम्पर्क न.	शाखा	कैफियत
१.	बाल किसुन थारु	स प.वि.	९८४४८२६९६६	पशु सेवा शाखा	
२.	विराज सुनार	सा.प.स्व.प्रा	९७६५६९००२९	पशु सेवा शाखा	
३.	चुणामणी वली (करार)	ना.पा.स्व.प्रा	९८६८००८३६०	पशु सेवा शाखा	
४.	हिरा सिङ वली (करार)	ना.पा.स्व.प्रा	९८४८१४७९६९	पशु सेवा शाखा	
५.	विनोद थापा (करार)	ना.पा.स्व.प्रा	९८४२३०९१०५	पशु सेवा शाखा	
६.	पशुपती बंशी (करार)	ना.पा.स्व.प्रा	९७६२६७१८५०	पशु सेवा शाखा	
७.	फुलमती थारु (करार)	ना.पा.स्व.प्रा.	९८४८१३१७९९	पशु सेवा शाखा	

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

४.३.८ संकलन केन्द्र तथा चिस्यान केन्द्र

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रको रुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ। यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापारीहरूलाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ। कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सूरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ। उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ। भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट समेत हुन जान्छ। तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ। यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थानमा चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ। हाल यस गाउँपालिकामा व्यापारीहरूले निजी रूपमा सामान्य तथा परम्परागत भण्डारणको व्यवस्था गरी खाद्यान्न व्यापार गर्ने गरेका छन्।

४.४ पर्यटन विकास

विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले सिर्जना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन, वनस्पती र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा चित्ताकर्षक पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रूपमा परिचित छ। पर्यटन हाम्रा लागि प्रकृतिले दिएको वरदान हो। यी सम्पूर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक समृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ। तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूत रूपमा पर्यटन मार्फत् स्वरोजगार सिर्जना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ। यस गाउँपालिकामा पनि पर्यटन विकासका प्रचुर सम्भावनाहरू रहेका छन्।

गाउँपालिकामा गाभर होमस्टे, खप्तड अष्ट्रिच फर्म, शिव मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, विश्वनाथ मन्दिर, बौद्ध शान्ति विहार, सिंहभवानी मन्दिर, ओम कारेश्वर मन्दिर लगायत ६५ भन्दा बढी स्थल धार्मिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरू रहेका छन्। यहाँ होमस्टे र साँस्कृतिक पर्यटनको समेत उत्तिकै सम्भावना रहेको छ। थारु जातीको संस्कृति झल्कने विभिन्न साँस्कृतिक कार्यक्रमहरूलाई समेटेर साँस्कृतिक पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ। यसका साथै गाउँपालिकामा कृषि उत्पादन, फलफुल, अन्नबाली, दलहनबाली, मसलाबालीको उत्पादनमा अग्रणी स्थान रहेकाले ती क्षेत्रहरूलाई नमूना कृषि क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सके कृषि पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ। तसर्थ हाल पर्यटकहरूका लागि होटल तथा होमस्टेहरूका साथै अन्य आवश्यक सेवा सुविधा विस्तार गर्न आवश्यक रहेको छ।

४.४.१ धार्मिकस्थल तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

बहुजातीय, बहुभाषीय, बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं बैजनाथ गाउँपालिकामा परम्परागत मन्दिरहरु, चर्च तथा ऐतिहासिक स्थलहरु रहेका छन्। यस गाउँपालिकामा रहेका विभिन्न पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ३८: मुख्य मुख्य पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम	वडा नं.	महत्व
१	महादेव मन्दिर	१	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर	१	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	रारा महादेव मन्दिर	१	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	कुलदेव मन्दिर	१	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	थारु देउथान	१	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	बौद्ध शान्ति विहार	१	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
२	दुर्गा मन्दिर	२	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	रामजानकी मन्दिर	२	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	प्रशंसा चर्च, डिगिया	२	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	प्रशंसा चर्च पितमारी	२	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर	२	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	विश्वनाथ मन्दिर	२	साँस्कृतिक तथा धार्मिक

क्र.सं.	नाम	वडा नं.	महत्व
	शिव मन्दिर नौवस्ता	३	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	जगन्नाथ देउथान, गाँभर	३	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
३	गुरुवा देउथान, नौवस्था	३	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	गुरुवा देउथान, तल्लो गाँभर	३	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर गाँभर	३	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	भगवती मन्दिर बैरहवा	३	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	थार्पमष्टा कालिका मन्दिर	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	बानियभार देउथान	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	नौलापुर देउथान	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	तिलकपुर देउथान	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	नवदुर्गा मन्दिर	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	भगवती मन्दिर	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	खिष्टे चर्च	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	गेट्समनि चर्च	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
४	साल्वेसन चर्च	४	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	दुर्गाभगवती मन्दिर, रामपुर	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, छमनिया	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, बनकट्टी	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	दुर्गा मन्दिर	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
५	शिव मन्दिर, बनकटुवा	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, मचरा	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	सिंहभवानी मन्दिर	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, संगमचोक	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	गायत्री विद्यापिठ	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	मस्जित, गुरुवागाउँ	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, बनखेल	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव भवानी दुर्गा मन्दिर	५	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
६	रामजानकी मन्दिर, गडरही	६	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर (न्यू हरियाली)	६	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर (मान खोला)	६	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	ओम कारेश्वर मन्दिर, एच गाउँ	६	साँस्कृतिक तथा धार्मिक

क्र.सं.	नाम	वडा नं.	महत्व
	देउतीबज्यै मन्दिर, एच गाउँ	६	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	दुर्गा देवी मन्दिर, पार्वतीपुर	६	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	चर्च	६	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	ओम शान्ति	६	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	थन्ह्वा, देउथान गडरही		साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	रामजानकी मन्दिर, पेडारी	७	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	मुक्तेश्वरनाथ महादेव शक्तिपिठ मन्दिर	७	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, पेडारी	७	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर पलौटीपुर	७	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	कालिका मन्दिर, परसुरामपुर	७	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	जय कैलाली मन्दिर, कैलाशपुर	७	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
७	शिव मन्दिर, चमारपुर	७	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, थपुवा	८	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	भगवती मन्दिर, हंसनापुर	८	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, हंसनापुर	८	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	रामजानकी मन्दिर फत्तेनगर	८	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
८	शिव मन्दिर, गुरुदयालपुर	८	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, टिटिहिरीया	८	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	गाभर होमस्टे	८	पर्यटकीय क्षेत्र
	खप्तड अष्ट्रिच फर्म	८	पर्यटकीय क्षेत्र
	दुर्गा मन्दिर, पिपरी	८	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर, झिंगौरा	८	साँस्कृतिक तथा धार्मिक

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.४.२ होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

कुनै पनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर सम्भावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभावका कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा बाधा सिर्जना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको सम्भावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमशः विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ । यस गाउँपालिकामा रहेका होटेल, रिर्सोट तथा रेष्टुरेन्टहरुको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३९: पालिकामा रहेका होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

होटल, होमस्टे, रेष्टुरेण्ट, रिसोर्टको नाम	वडा नं.	स्थान	क्षमता		होटेलको प्रकार
			कोठा संख्या	वेड संख्या	
गाभर भ्याली सामुदायिक होमस्टे	१	गाभर	३५	७२	होमस्टे
मिनी गाभर सामुदायिक होमस्टे	१	गाभर	२३	३८	होमस्टे
डेनियल कटेज एण्ड रेष्टुरेण्ट	१	गाभर	४		आवासीय, रेष्टुरेण्ट
कुशल गेष्ट हाउस	४	बानियाभार	४	८	आवासीय, रेष्टुरेण्ट
अर्गानिक एग्रो टुरिजम तथा होमस्टे	४	तिलकपुर	१	०	होमस्टे
कृष्णकमल फुडल्याण्ड एण्ड पार्टी प्यालेस प्रा.लि.	५	जी गाउँ	८	१६	आवासीय, रेष्टुरेण्ट

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.५ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ

कृषिको विकास पश्चात् कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्तिका लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन कालदेखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आए तापनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुलास्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था हो । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । यस गाउँपालिकामा प्रायजसो साना तथा मझौला उद्यमहरु तथा व्यापार व्यवसाय सञ्चालनमा रहेका छन् । उद्योगलाई प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ । हाल गाउँपालिकामा संचालनमा रहेका उद्योगहरु सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

उद्योगको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	उद्योगको स्वामित्व	उद्योगको प्रकार	उत्पादन हुने वस्तु र सेवाको नाम
पश्चिमाञ्चल पोल्ट्री प्रा.लि., चिसापानी	१	निजी	साना	अण्डा
दुराज सर्फ उद्योग	१	निजी	घरेलु	सर्फ
पश्चिमाञ्चल इग, क्यारेट एण्ड कुट उद्योग	१	निजी	घरेलु	क्यारेट, कुट
ज्वाला सिमेन्ट टायल ब्लक उद्योग	१	निजी	घरेलु	सिमेन्ट ब्लक
बागेश्वरी अगरबत्ती उद्योग, केराबारी	२	निजी	घरेलु	अगरबत्ती
नेत्र सिमेन्ट ब्लक उद्योग, नौबस्ता	३	निजी	घरेलु	सिमेन्ट ब्लक
शिव स:मिल, मदनिया	३	निजी	साना	काठ चिरानी
सिता राम ईट्टा उद्योग, नौबस्ता	३	निजी	साना	ईट्टा
बसन्ता सिमेन्ट ब्लक उद्योग, नौबस्ता	३	निजी	घरेलु	सिमेन्ट ब्लक
देउराली प्लाष्टिक उद्योग, सिमलघारी	४	निजी	घरेलु	वायरिङ्ग पाइप
खनाल पाउरोटी उद्योग, बानियाभार	४	निजी	घरेलु	पाउरोटी
निस्सु सिमेन्ट ब्लक उद्योग, एलबि चोक	४	निजी	घरेलु	सिमेन्ट ब्लक
कर्णाली सुदिप चाउमिन तथा सस उद्योग	४	निजी	घरेलु	चाउमिन र सस
चन्द्र चाउमिन उद्योग, जनआश्रित चोक	४	निजी	घरेलु	चाउमिन
बस्नेत कर्पोरेशन प्रा.लि., बनकटवा	५	निजी	मझौला	कोल्ड स्टोर
त्रिदेवी फ्लोर एण्ड आयल ईण्डष्ट्रिज	५	निजी	मझौला	पिठो र तेल
बागेश्वरी ह्याचरी प्रा.लि., बनकटवा	५	निजी	मझौला	अण्डा र चल्ला
मध्यपश्चिम पानी उद्योग, न्यूसिटी	५	निजी	साना	प्रशोधित पानी
चुन्नी पापड उद्योग, संगम चोक	५	निजी	घरेलु	पापड
के.आर.बि. कुलर इलेक्ट्रिकल, संगम चोक	५	साझेदारी	साना	इलेक्ट्रिकल सामाग्री
बनकटवा दुग्ध उद्योग, संगम चोक	५	सहकारी	साना	दुधजन्य परिकार
केबिजी गार्मेन्ट उद्योग, जी गाउँ	५	निजी	घरेलु	कपडा
चण्डिका स:मिल, जी गाउँ	५	निजी	घरेलु	काठ चिरानी
लालीगुराँस फुड इण्डष्ट्रिज, जी गाउँ	५	निजी	घरेलु	भुजा, सोयाबिन
रिजाल खाद्य उद्योग, जी गाउँ	५	निजी	घरेलु	पिठो
दुर्गेश्वरी स:मिल, गुरुवागाउँ	५	निजी	घरेलु	काठ चिरानी
कर्णाली सोप एण्ड केमिकल्स उद्योग, बनकटवा	५	साझेदारी	घरेलु	सोप केमिकल
सफल ईट्टा उद्योग, बनकट्टी	५	निजी	साना	ईट्टा
साझा ईट्टा उद्योग, बनकट्टी	५	साझेदारी	साना	ईट्टा
के.आर.बि. उद्योग, संगम चोक	५	निजी	साना	ईलेक्ट्रोनिक पार्ट्स

उद्योगको नाम र ठेगाना	वडा नम्बर	उद्योगको स्वामित्व	उद्योगको प्रकार	उत्पादन हुने वस्तु र सेवाको नाम
ग्लोबल एग्री टेक नेपाल प्रा.लि., लालपुर	६	निजी	साना	बीउ उत्पादन
आर.एस. सिमेन्ट टायल उद्योग, चाँदनी	६	निजी	घरेलु	सिमेन्ट ब्लक
लक्ष्मी कापी उद्योग, एच गाउँ	६	निजी	घरेलु	कापी
एभरेष्ट सिल्की चामल उद्योग, एच गाउँ	६	सहकारी	घरेलु	चामल
खड्का स:मिल, सम्भना	६	निजी	घरेलु	काठ चिरानी
पौडेल मसला उद्योग, मउवाघारी	६	निजी	घरेलु	मसला पाउडर
बि.सी. टायल उद्योग, मउवाघारी	६	निजी	घरेलु	सिमेन्ट टायल
बाबा ईट्टा उद्योग, एच गाउँ	६	निजी	साना	ईट्टा
ए वान ईट्टा उद्योग, एच गाउँ	६	निजी	साना	ईट्टा
देउती ईट्टा उद्योग, एच गाउँ	६	निजी	साना	ईट्टा
न्यू नवदुर्गा ईट्टा उद्योग, एच गाउँ	६	निजी	साना	ईट्टा
पानस ईट्टा उद्योग, पर्सेनीपुर	७	निजी	साना	ईट्टा
कैलाश कोल्ड स्टोरेज प्रा.लि., रामपुर	७	निजी	साना	चिस्यान केन्द्र
नेपाल ग्याँस उद्योग, एच गाउँ	८	निजी	मझौला	ग्याँस
सुनिल राईस मिल, चाँदनी चोक	८	निजी	साना	चामल
विजय राईस मिल, टिटिहिरीया	८	निजी	घरेलु	चामल
असल ईट्टा उद्योग, टिटिहिरीया	८	निजी	साना	ईट्टा
बागेश्वरी चाउमिन उद्योग, चाँदनी	८	निजी	घरेलु	चाउमिन
जय नवदुर्गा ईट्टा उद्योग, थपुवा	८	निजी	साना	ईट्टा
दिप्ती ईट्टा उद्योग, थपुवा	८	निजी	साना	ईट्टा
उदय राईस मिल, टिटिहिरीया	८	निजी	घरेलु	चामल
जम्मा				

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय २०८३

४.५.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठूला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी)

औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन कालदेखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएतापनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन्। भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था हो। कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित

राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ ।

४.५.२ व्यापार/व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

व्यापार कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुऱ्याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। स्थानीय तहहरू आर्थिक रुपले सवल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्नु पर्दछ। आफ्नो क्षेत्रभन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरूको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन्। यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रीत भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ । यस गाउँपालिकामा रहेका व्यापार/व्यवसायहरुको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ४०: गाउँपालिकामा रहेका व्यापार/व्यावसाय सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	व्यवसायको प्रकार	वडा अनुसार व्यापार व्यवसायको संख्या									वार्षिक कारोवार (रु.हजारमा)
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा	
१	किराना पसल	७५	५८	६१	३६	७७	१०५	२५	११७	५५४	२१०१२७
२	किराना तथा विविध	२	२	३	३	१०	८	७	१३	४८	२४९८०
३	कपडा तथा फेन्सी	१७	९	४	१४	१३	१८	७	११	९३	६२११५
४	माछा तथा मासु पसल	४	३	५	५		०	१	०	१९	८८८२
५	तरकारी तथा फलफूल पसल	०	१	०	१	४	०	०	१	७	१३७४
६	दुध चिस्यान तथा विक्री केन्द्र	२	२	१	२		०	१	०	९	३३५८
७	हार्डवयर तथा निर्माण सामाग्री	५	६	२	८	७	८	२	०	३८	४८९८१
८	औषधी पसल वा क्लिनिक	३	५	२	४	४	५	१	४	२८	१३८९१
९	मर्मत सेवा केन्द्र	१	१	०	२		६	१	३	१७	३८५५
१०	इलेक्ट्रिकल तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल	८	५	४	८	५	१५	३	९	५७	३५७९१
११	एग्रोभेट तथा कृषि सामग्री	२	४	३	३		९	२	४	३३	२३८६३
१२	नास्ता तथा मिठाई पसल	२१	११	९	११	२०	१७	२	९	१००	३७१२५
१३	कस्मेटिक, ब्युटी पार्लर तथा गिफ्ट पसल	५	५	३	२	१०	१४	२	६	४७	१७१२३
१४	फोटो फ्रेमिङ्ग तथा स्टुडियो	१	०	०	१	२	२	०	०		२९८५
१५	मदिरा पसल	०	१	१	३		५	०	२	१३	८७७६
१६	कटाई सिलाई तथा बुनाई पसल	६	३	३	७	५	६	१	३	३४	१०२२७
१७	सुनचाँदी पसल	१	२	०	३		३	०	२	१४	१५४५०
१८	पुस्तक पसल	१	१	१	२	४	१	०	१	११	५१७७

क.सं.	व्यवसायको प्रकार	वडा अनुसार व्यापार व्यवसायको संख्या									वार्षिक कारोवार (रु.हजारमा)
		१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा	
१९	भाँडा पसल	०	१	१	२		०	०	०	७	६३४०
२०	ग्रील उद्योग	१	३	१	४		५	०	२	१७	१७६७९
२१	फर्निचर पसल	०	२	१	५	२	२	२	३	१७	१४२३५
२२	कुटानी, पिसानी र पेलानी	५	८	८	४	१५	६	४	९	५९	२६९४७
२३	सैलुन	१	०	०	३	४	३	१	५	१७	३०६१
२४	जुत्ता चप्पल पसल	०	०	०	३	०	२	१	१	७	१९७७
२५	साईकल पसल	०	३	०	१		२	२	२	१३	५९१५
२६	रेष्टुरेण्ट	०	३	१	१		३	०	१	१०	२९५६
२७	रेमिटेन्स	१	०	०	२		०	१	०	५	२११३३७
२८	अन्य	२	३	२	४		१	०	१	१६	६२१२०
	जम्मा	१६४	१४२	११६	१४४	२०९	२४६	६६	२०९	१२९६	८८६६४७

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.५.३ स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण ईलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तैः शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा बाणिज्य केन्द्रीत भएको पाइन्छ। यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ। शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्ण रुपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रका रुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रीत र विकसित भईरहेको पाईन्छ। उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन्। तथापि केही मात्रामा विकसित भइसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ। यस गाउँपालिकाका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू निम्न अनुसार रहेका छन्।

तालिका नं. ४१: पालिकामा रहेका स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरुको विवरण

वडा नं.	स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरुको विवरण
१	चिसापानी बजार, मुलाटाटी बजार
२	डिगीया बजार, पितमारी बजार, गुनापुर खुद्रा बजार
३	बैरहवा खुद्रा बजार, रामनगर, एलवि चोक, पुलचोक (हाट बजार)
४	बानियाभार, कृषि तथा पशु बजार (हाट बजार)
५	अरनिको बजार, रंगिला बजार, गुरुवा गाउँ
६	सम्झना चोक, एच गाउँ बजार
७	पेडारी खुद्रा बजार
८	चाँदनी बजार, टिटिहिनीया खुद्रा बजार

स्रोतः गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.५.४ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैङ्कबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गइरहेका छन् । हाल विभिन्न बैङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा कार्ड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भइसकेको छ। यस गाउँपालिकामा रहेको बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको विवरण तल उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ४२: बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको नाम

क्र.सं.	बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको नाम
क.	**वाणिज्य बैङ्क**
१.	कुमारी बैङ्क लिमिटेड, चिसापानी
२.	कुमारी बैङ्क लिमिटेड, सम्झना
३.	एनआईसी एसिया बैङ्क लिमिटेड, सम्झना
ख.	**विकास बैङ्क**
१.	कामना सेवा विकास बैङ्क लिमिटेड, जी गाउँ
ग.	**लघु वित्त संस्था**
१.	फरवार्ड लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. चिसापानी
२.	एनआइसी एसिया लघुवित्त वित्तीय संस्था लि. चिसापानी
३.	सुपर लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.बैरहवा
४.	कालिका लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.बानियाभर
५.	एनएमबि लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.रंगीला चोक
६.	नेशनल माइक्रोफाइनान्स लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.रंगीला चोक
७.	देउराली लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.सम्झना
८.	उपकार लघुवित्त वित्तीय वित्तीय संस्था लि.सम्झना
९.	ग्लोबल आईएमई लघुवित्त वित्तीय संस्था वित्तीय संस्था लि.सम्झना
१०.	एनआईसी एसिया लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.सम्झना
११.	नेरुडे लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.सम्झना
१२.	आत्मानिर्भर लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.सम्झना
१३.	डिप्रोक्स लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.चाँदनी
१४.	सुर्योदय लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.चाँदनी
१५.	मिर्मिर लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.चाँदनी
१६.	सुघर लघुवित्त वित्तीय संस्था लि.टिटिहिरीया

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

४.५.५ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीयस्तरको बचतलाई गाउँपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आयमूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । पालिकाको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता र बहुउद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत संकलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग तथा व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ । गाउँपालिकामा हाल सञ्चालनमा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ४३: गाउँपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा	बार्षिक कारोबार रकम (रु.हजारमा)	लगानी रकम (रु. हजारमा)	लगानीको मुख्य क्षेत्र
१.	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि., चिसापानी	१	१४००	१३०२	कृषि तथा पशुपालन र व्यापार
२.	देउराली कषि सहकारी संस्था लि., चिसापानी	१	१७६२९.१	८३६०.३	कृषि तथा पशुपालन र व्यापार
३.	चिसापानी कृषि सहकारी संस्था लि. चिसापानी	१	२३००	२०००	कृषि तथा पशुपालन र व्यापार
४.	जय गुरुबाबा कृषि सहकारी संस्था लि.,	१	१९४१.१	१४९०	कृषि तथा पशुपालन
५.	ग्रामीण विद्युत बचत तथा ऋण स.सं.लि., डिगिया	२	६३५०३.८	१५८२९.१	कृषि, पशुपालन, व्यापार, वैदेशिक रोजगार
६.	नवकिरण बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि., पितमारी	२	९६१७४.९	८४३३७.५	कृषि, व्यापार, घरजग्गा
७.	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि., डिगिया	२	२०१३	१६१९	कृषि तथा पशुपालन, व्यापार
८.	पञ्चकोशी कृषि सहकारी संस्था लि., डिगिया	२	८२४६.५	४७००	कृषि तथा पशुपालन, व्यापार
९.	राष्ट्रिय भुपु सैनिक कृषि सहकारी संस्था लि.	२	१५००	१२००	कृषि र व्यापार
१०.	जनउत्साहित कृषि तथा बीउ उत्पादन स.सं.लि., सुतैया	३	५८४.६	३९१.२	कृषि तथा पशुपालन
११.	भिन्सरिया बहुमुखी सहकारी संस्था लि.	३	०	०	निष्क्रिय रहेको
१२.	श्रमिक स्वावलम्बन बचत तथा ऋण स.सं. लि., बैरहवा	३	९७७.८	७२६.८	कृषि, व्यापार
१३.	नवयुग कृषि सहकारी संस्था लि., नौबस्ता	३	११०५२.४	४४१.५	कृषि तथा पशुपालन र व्यापार
१४.	सम्बृद्धि बहुउद्देश्यीय सहकारी सस्था लि.	३	०	०	निष्क्रिय रहेको
१५.	भेरी कर्णाली सहकारी संस्था, तल्लो गाभर	३	६९७	४७२	कृषि र व्यापार

क.सं.	बैंक तथा वित्तीय संस्थाको नाम र ठेगाना	वडा	बार्षिक कारोबार रकम (रु.हजारमा)	लगानी रकम (रु. हजारमा)	लगानीको मुख्य क्षेत्र
१६.	रत्न सामुदायिक विकास बचत तथा ऋण सहकारी	४	०	०	निष्क्रिय रहेको
१७.	अपागंता सशक्तिकरण बहुउद्देश्यीय सहकारी, बानियाभार	४	९५००	८५००	कृषि तथा पशुपालन र व्यापार
१८.	नव पालुवा बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि., बानियाभार	४	७२५५	५६६१	कृषि तथा पशुपालन र व्यापार
१९.	जेनिथ कृषि सहकारी संस्था लि., बानियाभार	४	४६१९.५	११५५.७	कृषि, व्यापार
२०.	अमर ज्योति सहकारी संस्था लि. नौलापुर	४	२१४६९.८	८२७०.२	कृषि, व्यापार
२१.	सानिमा कृषि सहकारी संस्था लि.	४	०	०	निष्क्रिय रहेको
२२.	सहयोगी कृषि सहकारी संस्था लि., गुरुवागाउँ	५	२७६१.१	२४००	कृषि तथा पशुपालन
२३.	चाहना कृषि सहकारी संस्था लि.	५	०	०	निष्क्रिय रहेको
२४.	बनकटवा दुग्ध उत्पाक सहकारी संस्था लि., बनकटवा	५	२१७४४.७	०	दुध संकलन तथा प्रसोधन
२५.	अरनिको दुग्ध उत्पादन सहकारी संस्था लि., जी गाउँ	५	३२००	०	दुध खरिद बिक्री
२६.	चुलिमालिका कृषि सहकारी संस्था लि., सम्झना	५	५३५९.४	१३३६.१	कृषि र व्यापार

स्रोतः गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

परिच्छेद - ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शैक्षिक तथा मानव संसाधन विकास

कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै शिलशिलामा यहाँ गाउँपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अर्न्तनिहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशील जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संसाधन विकासको एक सशक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अवलम्बन गरिएको छ। राज्यको निति समेत शिक्षालाई विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रुपमा विकसित, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने रहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकमा देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
३. अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठूला ठूला बहस भएता पनि विश्व सामु तुलनात्मक अध्ययन गर्दा हाम्रो शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिदैन् । शिक्षाले ज्ञान र सिपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्ष पोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवं आवाज विहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पार्नुपर्दछ । देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथक रूपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृति, सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वास जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो । यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ । निर्दिष्ट सिकाई मात्र स्तरीयता होइन । आज व्यवहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिक रूपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकता छ । शिक्षाको स्तरीय विकासले रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधाको पहुँच, प्रविधिको विस्तार, उत्पादनमूखी कृषि, आयमूखी व्यवसाय, स्थानीय साधन श्रोतको प्रचुर सदुपयोगले जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ जसले गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो हुनुको साथै सामाजिक विकासमा महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउँछ ।

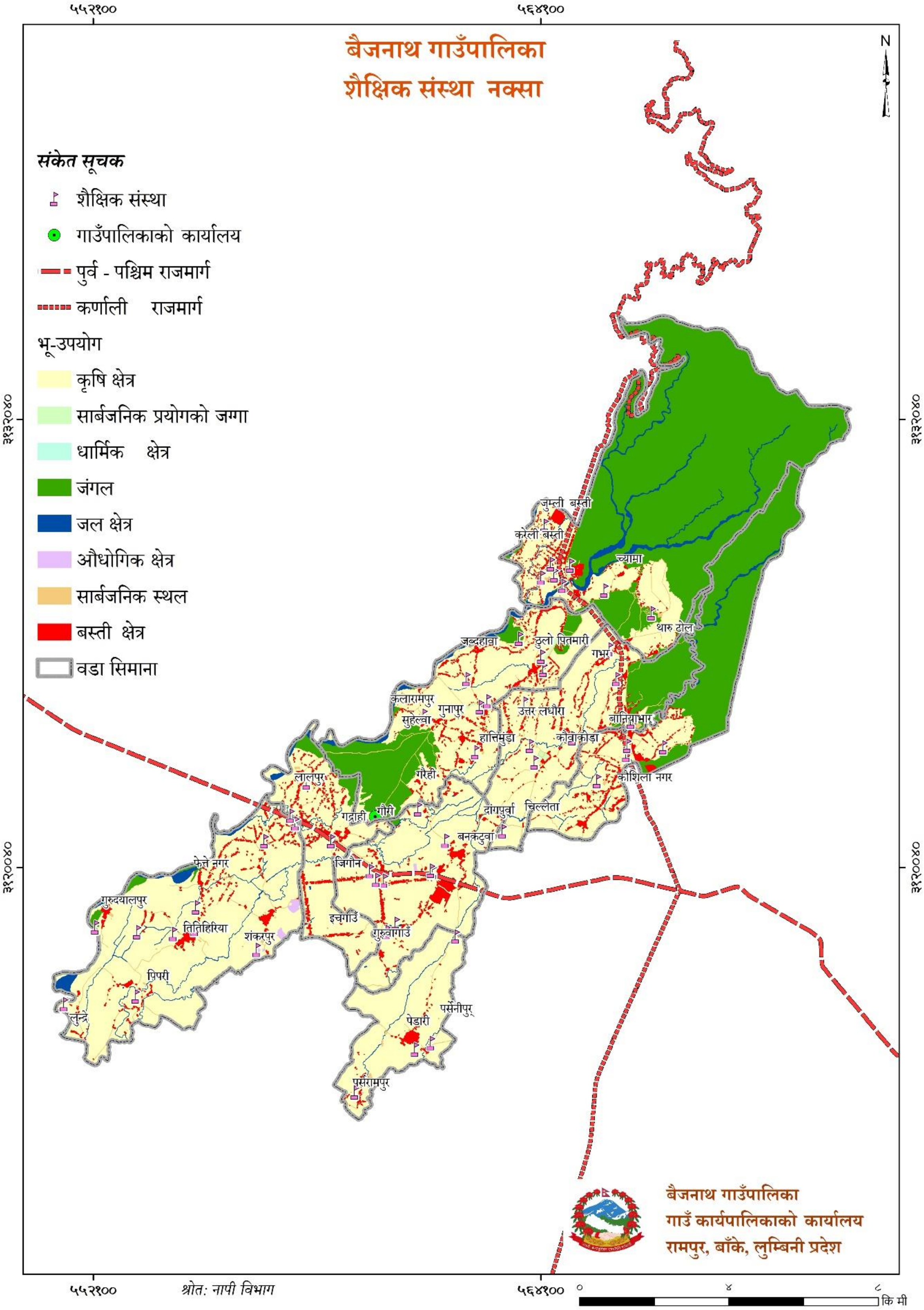

नक्सा नं. ४ : *गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्र नक्शा*

५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता

तालिका नं. ४४: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण

वडा	लिङ्ग	पढ्न लेख्न जान्नेको संख्या	पढ्न मात्र जान्नेको संख्या	पढ्न र लेख्न नजान्नेको संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	जम्मा	६६०२	८६	१६१०	६	८३०४
	पुरुष	३२५७	४२	४८७	४	३७९०
	महिला	३३४५	४४	११२३	२	४५१४
२	जम्मा	६४५०	१०	१९२०	५	८३८५
	पुरुष	३०८१	२	५६७	१	३६५१
	महिला	३३६९	८	१३५३	४	४७३४
३	जम्मा	६२३४	५१	१७५९	०	८०४४
	पुरुष	३०८८	२९	५५१	०	३६६८
	महिला	३१४६	२२	१२०८	०	४३७६
४	जम्मा	६६१५	३३	१६७८	४	८३३०
	पुरुष	३३५३	७	५२५	१	३८८६
	महिला	३२६२	२६	११५३	३	४४४४
५	जम्मा	७५८५	१५	२४२०	७	१००२७
	पुरुष	३७९२	७	७८४	५	४५८८
	महिला	३७९३	८	१६३६	२	५४३९
६	जम्मा	६९४७	१७	१५१३	६	८४८३
	पुरुष	३३२३	५	४३९	३	३७७०
	महिला	३६२४	१२	१०७४	३	४७१३
७	जम्मा	२२५४	७	७०४	२	२९६७
	पुरुष	१२१९	४	२१२	२	१४३७
	महिला	१०३५	३	४९२	०	१५३०
८	जम्मा	७११०	३१	२१९८	५	९३४४
	पुरुष	३५८१	१०	६८२	३	४२७६
	महिला	३५२९	२१	१५१६	२	५०६८
जम्मा	जम्मा	४९७९७	२५०	१३८०२	३५	६३८८४
	पुरुष	२४६९४	१०६	४२४७	१९	२९०६६
	महिला	२५१०३	१४४	९५५५	१६	३४८१८
प्रतिशत		७७.९५	०.३९	२१.६०	०.०५	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सीपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ। गाउँपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल ६९,४७२ जनसंख्या मध्ये ४९,७९७ अर्थात् ७७.९५ प्रतिशत साक्षर रहेका छन्। पालिकामा पढ्न मात्र सक्ने साक्षर जनसंख्या २५० जना अर्थात ०.३९ प्रतिशत छन् भने पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या १३,८०२ अर्थात २१.६० प्रतिशत रहेको छ। जसको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

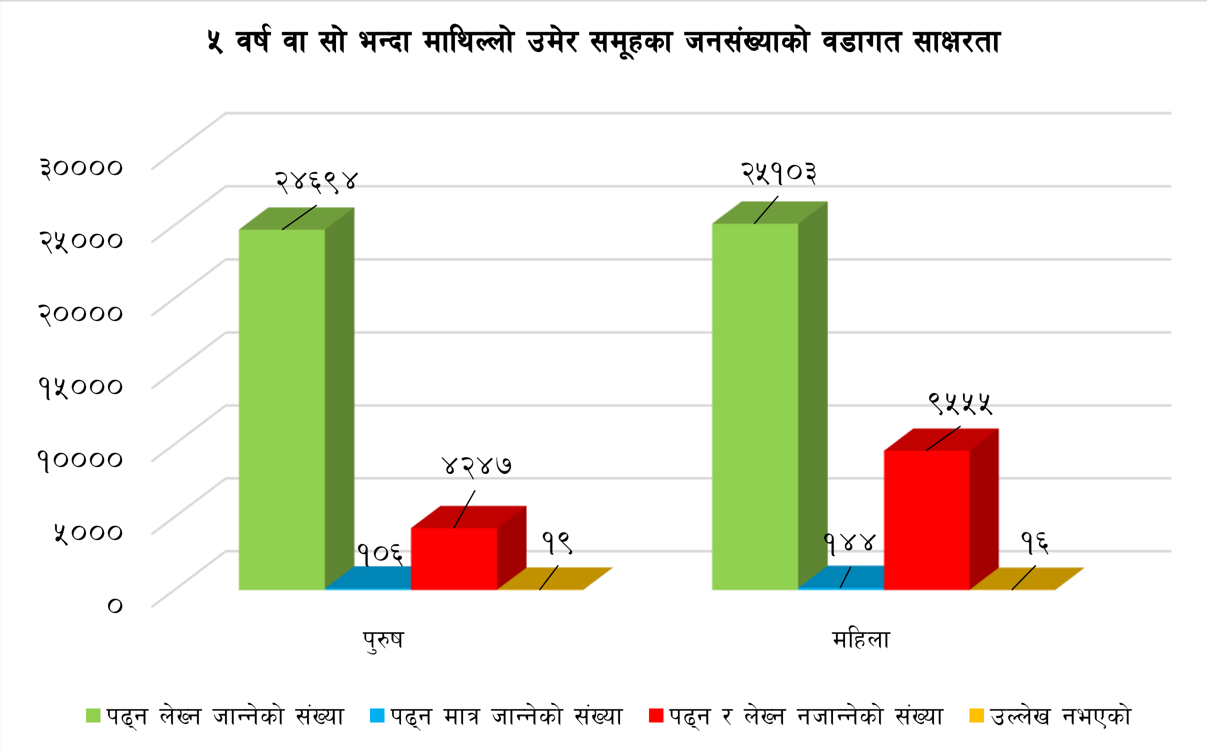

क) औपचारिक शिक्षाको आधारमा जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

युनेस्कोले सन् १९५६ मा सामान्य पढ्न, लेख्न र दैनिक जीवनमा आइपर्ने गणितीय जोड घटाउ गर्न सक्ने व्यक्ति साक्षर भएको मानिने भनी परिभाषा गरेको थियो। नेपालले पनि यसै परिभाषालाई आधार मानेर साक्षरता अभियान सञ्चालन गरिरहेको छ। यस गाउँपालिकामा रहेका ५ वर्ष देखि २५ वर्ष सम्मका कुल जनसंख्या मध्ये १७,१८५ अर्थात ७२.२१ प्रतिशत हाल विद्यालय तथा कलेज गइरहेका, ६,०५५ जना अर्थात २५.४४ प्रतिशत जनसंख्या पहिला विद्यालय तथा कलेज गएका र ५२१ जना अर्थात २.१९ प्रतिशत कहिले पनि स्कूल तथा कलेज औपचारिक शिक्षा हाँसिल नगरेको पाउन सकिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४५: औपचारिक शिक्षाको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	लिङ्ग	हाल विद्यालय/कलेज गएका	पहिला विद्यालय/कलेज गएका	कहिले विद्यालय/कलेज नगएका संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	जम्मा	२३८०	६८९	६९	८	३१४६
	पुरुष	१२२७	३२५	३१	४	१५८७
	महिला	११५३	३६४	३८	४	१५५९

वडा	लिङ्ग	हाल विद्यालय/कलेज गएका	पहिला विद्यालय/कलेज गएका	कहिले विद्यालय/कलेज नगएका संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
२	जम्मा	२३७५	८४५	५३	७	३२८०
	पुरुष	१२०४	३५१	१९	२	१५७६
	महिला	११७१	४९४	३४	५	१७०४
३	जम्मा	२२८७	७८६	५२	०	३१२५
	पुरुष	११६६	३७८	२२	०	१५६६
	महिला	११२१	४०८	३०	०	१५५९
४	जम्मा	२३२२	६३६	६१	३	३०२२
	पुरुष	१२५७	२८५	२५	१	१५६८
	महिला	१०६५	३५१	३६	२	१४५४
५	जम्मा	२५३४	१०३३	१६७	७	३७४१
	पुरुष	१३०४	४७६	७३	५	१८५८
	महिला	१२३०	५५७	९४	२	१८८३
६	जम्मा	२४३८	६७१	३८	५	३१५२
	पुरुष	१२७१	२६८	१५	३	१५५७
	महिला	११६७	४०३	२३	२	१५९५
७	जम्मा	६५५	३६०	१८	२	१०३५
	पुरुष	३५०	१५९	९	२	५२०
	महिला	३०५	२०१	९	०	५१५
८	जम्मा	२१९४	१०३५	६३	६	३२९८
	पुरुष	११०७	४६९	२३	५	१६०४
	महिला	१०८७	५६६	४०	१	१६९४
जम्मा	जम्मा	१७१८५	६०५५	५२१	३८	२३७९९
	पुरुष	८८८६	२७११	२१७	२२	११८३६
	महिला	८२९९	३३४४	३०४	१६	११९६३
प्रतिशत		७२.२१	२५.४४	२.१९	०.१६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

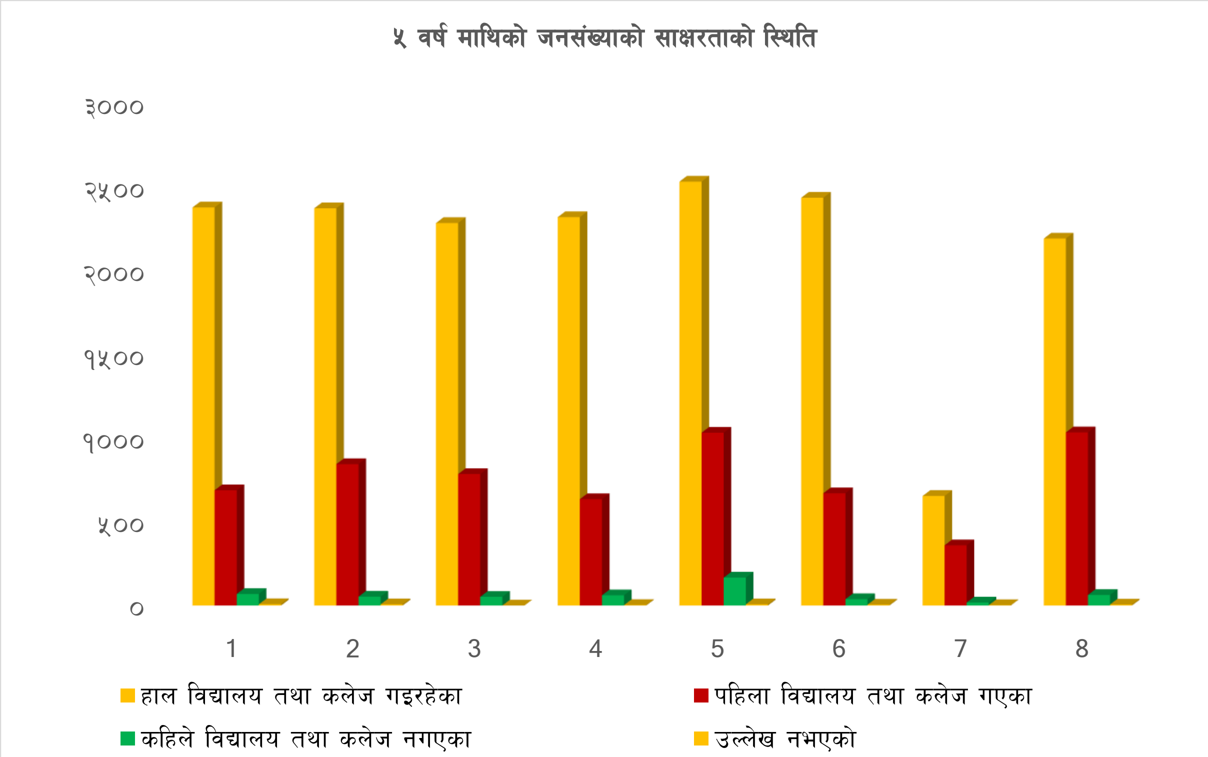

५ वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति
३०००
२५००
२०००
१५००
१०००
५००
०
1
2
3
4
5
6
7
8
हाल विद्यालय तथा कलेज गइरहेका
पहिला विद्यालय तथा कलेज गएका
कहिले विद्यालय तथा कलेज नगएका
उल्लेख नभएको

५.१.२ तहगत रुपमा शैक्षिक संस्था/विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

क) सामुदायिक विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

क.स.	विद्यालयको नाम	बाल बिकाश केन्द्र			कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			कुल जम्मा		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	श्री ज्योती आधारभूत विद्यालय,	७	७	१४	३४	३३	६७	१७	२२	३९	०	०	०	०	०	०	५८	६२	१२०
२	श्री ने.रा.मा.वि, लालपुर	१५	१६	३१	७४	५६	१३०	८२	९१	१७३	८२	६१	१४३	०	०	०	२५३	२२४	४७७
३	श्री सम्झना आधारभूत विद्यालय	११	५	१६	१६	१७	३३	२०	२१	४१	०	०	०	०	०	०	४७	४३	९०
४	श्री सुन्दर आधारभूत विद्यालय	१४	२२	३६	५६	४०	९६	४१	३७	७८	०	०	०	०	०	०	१११	९९	२१०
५	श्री ने.रा.मा.वि, गुरुवागाउँ	२४	२३	४७	९१	७३	१६४	६९	७२	१४१	२८	२६	५४	०	०	०	२१२	१९४	४०६
६	श्री सिंह भवानी आधारभूत विद्यालय	१६	११	२७	२८	२५	५३	३१	२६	५७	०	०	०	०	०	०	७५	६२	१३७
७	श्री नेपाल राष्ट्रिय सेकेन्डरी विद्यालय	१२	१७	२९	५८	६३	१२१	५०	५२	१०२	३१	१६	४७	०	०	०	१५१	१४८	२९९
८	श्री पर्वत सेकेन्डरी स्कुल	७०	७१	१४१	१७७	१६४	३४१	१७२	१८६	३५८	१८३	१५६	३३९	२३९	१४९	३८८	८४१	७२६	१५६७
९	श्री ईश्वरी मा.वि. यच गाउँ	१०	१२	२२	४१	५१	९२	५५	५८	११३	२९	२९	५८	०	०	०	१३५	१५०	२८५
१०	श्री सुर्य ज्योती प्राथमिक विद्यालय, पर्शुरामपुर	४	६	१०	९	७	१६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१३	१३	२६
११	श्री जन जागरन आधारभूत स्कुल	१४	६	२०	५१	५७	१०८	४४	२८	७२	०	०	०	०	०	०	१०९	९१	२००
१२	श्री दहित आधारभूत स्कुल	४	७	११	३६	४३	७९	२५	३०	५५	०	०	०	०	०	०	६५	८०	१४५
१३	श्री रारा सेकेन्डरी स्कुल	३१	२५	५६	६४	६३	१२७	४७	५१	९८	२८	३२	६०	०	०	०	१७०	१७१	३४१
१४	श्री सुर्योदय माध्यमिक विद्यालय	१३	१०	२३	१५२	१११	२६३	१३८	१२१	२५९	१३३	९६	२२९	८७	७५	१६२	५२३	४१३	९३६
१५	श्री सरस्वती प्राथमिक स्कुल, बैजनाथ-२	११	९	२०	३५	३३	६८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४५	४२	८८
१६	श्री सरस्वती आधारभूत विद्यालय	१२	३	१५	५४	४७	१०१	६१	३३	९४	०	०	०	०	०	०	१२७	८३	२१०
१७	श्री सरस्वती माध्यमीक विद्यालय, बैजनाथ-३	१३	१६	२९	१२९	१२७	२५६	९२	७९	१७१	५३	४६	९९	०	०	०	२८७	२६८	५५५
१८	श्री नेपाल राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालय	७	१०	१७	३३	२२	५५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४०	३२	७२
१९	श्री वि.पी मेमोरियल सेकेन्डरी स्कुल	३२	३२	६४	८१	५८	१३९	७४	७२	१४६	४४	३४	७८	०	०	०	२३१	१९६	४२७
२०	श्री नेपाल राष्ट्रिय सेकेन्डरी स्कुल, बैजनाथ-३	२७	१७	४४	८८	१०१	१८९	११५	१०२	२१७	६१	५२	११३	०	०	०	२९१	२७२	५६३

क्र.स.	विद्यालयको नाम	बाल बिकाश केन्द्र			कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			कुल जम्मा		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
२१	श्री नेपाल राष्ट्रिय सेकेन्डरी स्कुल, बैजनाथ-४	२१	१९	४०	५४	५१	१०५	८१	६६	१४७	५३	२२	७५	१८	७	२५	२२७	१६५	३९२
२२	श्री जनता आदर्श माध्यमिक विद्यालय	११	८	१९	९९	९३	१९२	१७२	१४३	३१५	१००	८६	१८६	६८	३४	१०२	४५०	३६४	८१४
२३	श्री नेपाल राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालय	५	७	१२	३३	३२	६५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३८	३९	७७
२४	श्री समावेशी सेकेन्डरी स्कुल,	१६	२४	४०	१५१	११४	२६५	१३९	११५	२५४	५६	४९	१०५	०	०	०	३६२	३०२	६६४
२५	श्री बागेश्वरी सेकेन्डरी स्कुल	५	१२	१७	६६	६२	१२८	६६	६५	१३१	४९	४०	८९	६४	५४	११८	२५०	२३३	४८३
२६	श्री संविधान सभा प्राथमिक विद्यालय	७	३	१०	५	८	१३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१२	११	२३
२७	श्री दिलराम प्राथमिक विद्यालय	४	७	११	१५	१८	३३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१९	२५	४४
२८	श्री अमर ज्योति प्राथमिक विद्यालय	९	११	२०	५१	४३	९४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६०	५४	११४
२९	श्री सरस्वती प्राथमिक विद्यालय	९	११	२०	३७	१२	४९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४६	२३	६९
३०	श्री शंकर माध्यमिक विद्यालय	९	८	१७	३८	३३	७१	१९	२१	४०	११	६	१७	४	७	११	८१	७५	१५६
३१	श्री लक्ष्मी प्राथमिक विद्यालय	८	१२	२०	२७	२४	५१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३५	३६	७१
३२	श्री जन सहयोग आधारभूत विद्यालय	७	१०	१७	४५	३०	७५	३७	२३	६०	०	०	०	०	०	०	८९	६३	१५२
३३	श्री दुर्गा आधारभूत विद्यालय	१०	२३	३३	६२	७३	१३५	४९	४१	९०	०	०	०	०	०	०	१२१	१३७	२५८
३४	श्री भगवती सेकेन्डरी स्कुल	७	१७	२४	५१	४५	९६	६२	५३	११५	५६	३१	८७	०	०	०	१७६	१४६	३२२
३५	श्री नेपाल राष्ट्रिय सेकेन्डरी स्कल	१३	३	१६	१३	११	२४	३३	५४	८७	१४	८	२२	०	०	०	७३	७६	१४९
जम्मा		४८८	५००	९८८	२०५४	१८४०	३८९४	१७९१	१६६२	३४५३	१०११	७९०	१८०१	४८०	३२६	८०६	५८२३	५११८	१०९४२

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८३

ख) संस्थागत विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

क.सं.	विद्यालयको नाम	बाल विकास केन्द्र			कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	दिप ओसन एकेडेमी	१४	१८	३२	४५	५३	९८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५९	७१	१३०
२	सम्झना इलाइट एकेडेमी	९०	१०८	१९८	१४८	१८१	३२९	५४	८०	१३४	२८	३८	६६	५०	४४	९४	३७०	४५१	८२१
३	अन्नपूर्ण विद्या निकेतन	४०	५९	९९	४९	५९	१०८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८९	११८	२०७
४	अरनिको युनाइटेड पब्लिक स्कुल	३६	४६	८२	८२	११३	१९५	२३	३०	५३	१४	१४	२८	०	०	०	१५५	२०३	३५८
५	भेरी फ्युचर स्टार इंग्लिस स्कुल	९७	१२०	२१७	१०८	१७७	२८५	४७	७९	१२६	१२	२०	३२	०	०	०	२६४	३९६	६६०
६	श्री सरस्वती इंग्लिस मिडीयम सेकेन्डरी स्कुल	१०९	१३१	२४०	९९	१५५	२५४	६५	७३	१३८	२७	२९	५६	०	०	०	३००	३८८	६८८
७	हिमालय विद्या निकेतन	१२८	१८३	३११	२४१	३४०	५८१	११४	१९२	३०६	४३	७०	११३	५७	९९	१५६	५८३	८८४	१४६७
८	दिप ज्योति सेकेन्डी स्कुल	७९	१३१	२१०	१२१	१९७	३१८	४०	७५	११५	२४	४२	६६	०	०	०	२६४	४४५	७०९
९	क्रियटिभ सेकेन्डरी एकेडेमी	४२	५८	१००	५०	६०	११०	३२	३०	६२	१४	१७	३१	०	०	०	१३८	१६५	३०३
१०	स्काई ल्यान्ड इंग्लिस मीडियम स्कुल	८८	१४३	२३१	९६	१४६	२४२	४३	५९	१०२	२२	२०	४२	०	०	०	२४९	३६८	६१७
११	प्रयान्त इंग्लिस मीडियम स्कुल	०	०	०	१५	२०	३५	२	४	६	६	१२	१८	०	०	०	२३	३६	५९
१२	श्री भृकुटी इंग्लिस मीडियम स्कुल	५८	७७	१३५	१५७	२४०	३९७	४०	४५	८५	२३	१५	३८	०	०	०	२७८	३७७	६५५
१३	डायनामिक इंग्लिस मीडियम स्कुल	२२७	३१५	५४२	३३६	४८७	८२३	८८	१५०	२३८	२८	४८	७६	०	०	०	६७९	१०००	१६७९
१४	दिपज्योती विद्या निकेतन	८४	१५८	२४२	१४२	१९६	३३८	५५	६८	१२३	१६	३१	४७	०	०	०	२९७	४५३	७५०
१५	आपुस्टार एकेडेमी	६९	८२	१५१	४३	६८	१११	०	०	०	०	०	०	०	०	०	११२	१५०	२६२
१६	ओसीस बाल इंग्लिस बोर्डिङ स्कुल	३६	३९	७५	४८	४४	९२	२३	२२	४५	०	०	०	०	०	०	१०७	१०५	२१२
१७	होराईजन एकेडेमी बैजनाथ	११७	१३४	२५१	१९१	२७२	४६३	४१	६६	१०७	१२	१२	२४	०	०	०	३६१	४८४	८४५
१८	नोवेल इंग्लिस मीडियम स्कुल	५७	११३	१७०	११६	१७६	२९२	४५	७७	१२२	१७	२१	३८	०	०	०	२३५	३८७	६२२
१९	मेरी माउन्ट एकेडेमी	८३	१०४	१८७	९८	१३३	२३१	२३	४१	६४	१५	१४	२९	०	०	०	२१९	२९२	५११
२०	लिटील फ्लावर एकेडेमी	५७	९८	१५५	७९	१४५	२२४	४७	५७	१०४	९	२१	३०	०	०	०	१९२	३२१	५१३
२१	मदर ल्यान्ड इंगिलस बोर्डिङ स्कुल	२७	२८	५५	१३	१२	२५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४०	४०	८०
जम्मा		१५३८	२१४५	३६८३	२२७७	३२७४	५५५१	७८२	११४८	१९३०	३१०	४२४	७३४	१०७	१४३	२५०	५०१४	७१३४	१२१४८

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

ग) मदरसा विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

क्र.स.	विद्यालयको नाम	बाल विकास केन्द्र			कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	शुभानुयल उलम मदरसा	१२	२२	३४	५६	५०	१०६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६८	७२	१४०
२	गुरुकुल गायत्री विद्या पिठ, गुरुवागाउँ	१२	१३	२५	६७	४८	११५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७९	६१	१४०
जम्मा		२४	३५	५९	१२३	९८	२२१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१४७	१३३	२८०

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

घ) वडागत रुपमा विद्यार्थी संख्या विवरण

वार्ड न	पुर्व प्राथमिक तह			कक्षा १-५			कक्षा ६-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा		
	वार्ड न	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
१	२७१	३८०	६५१	५७०	६७७	१२४७	३६९	३९४	७६३	२२१	२०७	४२८	८७	७५	१६२	१५१८	१७३३	३२५१
२	२२१	३०८	५२९	५८३	७०३	१२८६	३५१	३११	६६२	१३९	१३२	२७१	६८	३४	१०२	१३६१	१४८८	२८५०
३	१६४	१७९	३४३	४२८	४४३	८७१	२७३	२४६	५१९	१६३	१३८	३०१	६४	५४	११८	१०९२	१०६०	२१५२
४	४७०	६३७	११०७	९४४	११७८	२१२२	४७०	५५०	१०२०	२१६	१९८	४१४	१८	७	२५	२११८	२५७०	४६८८
५	३९७	४८९	८८६	८५०	९८०	१८३०	४९७	६२२	१११९	२८०	२८६	५६६	२९६	२४८	५४४	२३२०	२६२५	४९४५
६	२८२	३३८	६२०	४६१	५५२	१०१३	२९३	३४५	६३८	१६६	१५७	३२३	५०	४४	९४	१२५२	१४३६	२६८८
७	३०	४१	७१	११२	१२३	२३५	५०	५२	१०२	३१	१६	४७	०	०	०	२२३	२३२	४५५
८	२१५	३०८	५२३	५०६	५५६	१०६२	२७०	२९०	५६०	१०५	८०	१८५	४	७	११	११००	१२४१	२३४१
	२०५०	२६८०	४७३०	४४५४	५२१२	९६६६	२५७३	२८१०	५३८३	१३२१	१२१४	२५३५	५८७	४६९	१०५६	१०९८४	१२३८५	२३३७०

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

घ) सि.टि.ई.भि.टी.बाट सम्बन्धन प्राप्त प्राविधिक शिक्षालयको विवरण

तालिका नं. ४६: सि.टि.ई.भि.टी.बाट सम्बन्धन प्राप्त प्राविधिक शिक्षालयको विवरण

क्र.सं.	शैक्षिक संस्थाको नाम	ठेगाना	संकाय	पढाई हुने प्रमुख विषयहरु
१.	जनता आदर्श मा.वि. डिगिया	वडा नं.-२	जेटिए	ग्रामिण कृषि
२.	नेपालगञ्ज मेडिकल कलेज	वडा नं.-१	चिकित्साशास्त्र	एम.बि.बि.एस

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

ङ) बाल विकास केन्द्रसम्वन्धी विवरण

क्र.सं.		ठेगाना
१.	मनकामना प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र	बैजनाथ-२, च्याँमा
२.	नवशिक्षा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र	बैजनाथ-३, गाभर
३.	मुक्ति बालविकास केन्द्र	बैजनाथ-५, बनकट्टी
४.	दुर्गा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र	बैजनाथ-८,

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

५.१.३ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

गाउँपालिकामा रहेका ३५ वटा सामुदायिक विद्यालयमा रहेको शैक्षिक जनशक्ति सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूचि ....मा समावेश गरिएको छ ।

५.१.४ गाउँपालिकाको ICT Lab उपलब्ध भएका विद्यालयको विवरण

सि.नं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
१.	श्री सुर्योदय मा.वि.,	बैजनाथ १, चिसापानी
२.	श्री जनता आदर्श मा.वि.,	बैजनाथ २, जब्दहवा
३	श्री सरस्वती मा.वि.	बैजनाथ ३, बैरहवा
४	श्री समावेशी मा.वि.	बैजनाथ ४, तिलकपुर
५	श्री ने.रा.मा.वि.	बैजनाथ ५, गुरुवागाउँ
६	श्री प्रभात मा.वि.	बैजनाथ ५, जी गाउँ
७	श्री ने.रा.मा.वि.	बैजनाथ ७, पेडारी
८	श्री ने.रा.मा.वि.	बैजनाथ ६, ओरीलालपुर
९	श्री ने.रा.मा.वि.	बैजनाथ ८, टिटिहिरिया
१०	श्री सरस्वती आ.वि	बैजनाथ २, पितमारी
११	श्री बागेश्वरी मा.वि.	बैजनाथ १, गाभर
१२	श्री जन जागरण आ.वि.	बैजनाथ १, चिसापानी
१३	श्री रारा मा.वि.	बैजनाथ १, गाभर

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

५.१.५ नमूना तथा पुस्तकालय सुविधा उपलब्ध भएका विद्यालयको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना
१	श्री प्रभात मा.वि.	बैजनाथ ५, जी गाउँ
२	श्री ने.रा.मा.वि.	बैजनाथ ३, नौवस्ता
३	श्री बागेश्वरी मा.वि.	बैजनाथ ३, गाभर
४	श्री रारा मा.वि.	बैजनाथ १, गाभर
५	श्री सुर्योदय मा.वि,	बैजनाथ १, चिसापानी
६	श्री ने.रा.मा.वि.	बैजनाथ ५, गुरुवागाउँ
७	श्री जन जागरण आ.वि.	बैजनाथ १, चिसापानी
८	श्री जनता आदर्श मा.वि.	बैजनाथ २, जब्दहवा
९	श्री ने.रा.मा.वि.	बैजनाथ ७, पेडारी
१०	श्री सरस्वती आ.वि.	बैजनाथ २, पितमारी

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

५.१.६ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण

- विद्यालय सहयोग संयन्त्र
- परीक्षा व्यवस्थापन
- शिक्षकहरुको क्षमता विकास तालिम
- नियमित रुपमा अनुगमन सुपरीवेक्षण
- ऐन नियमावली कार्यविधि निर्माण

५.१.७ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण

हाल वैजनाथ गाउँपालिकाले बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी गरेका प्रयासहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

प्रयासहरु :

- दण्डरहित शिक्षा
- बालविकासमा खेल सामाग्रीको व्यवस्था
- क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था
- बालमैत्री खानेपानी तथा शौचालयको व्यवस्था
- बालक्लवहरुको गठन
- बाल शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

नेपालको संविधानको धारा ३५ मा स्वास्थ्य सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरिएको छ । उपधारा १ मा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा नि:शुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित गरिने छैन भनि उल्लेख गरिएको छ । यसै हकको कार्यान्वयन गराउने दायित्व स्थानीय सरकारको भएकोले गाउँपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार र सेवाहरूको प्रबन्ध हुन अपरिहार्य छ ।

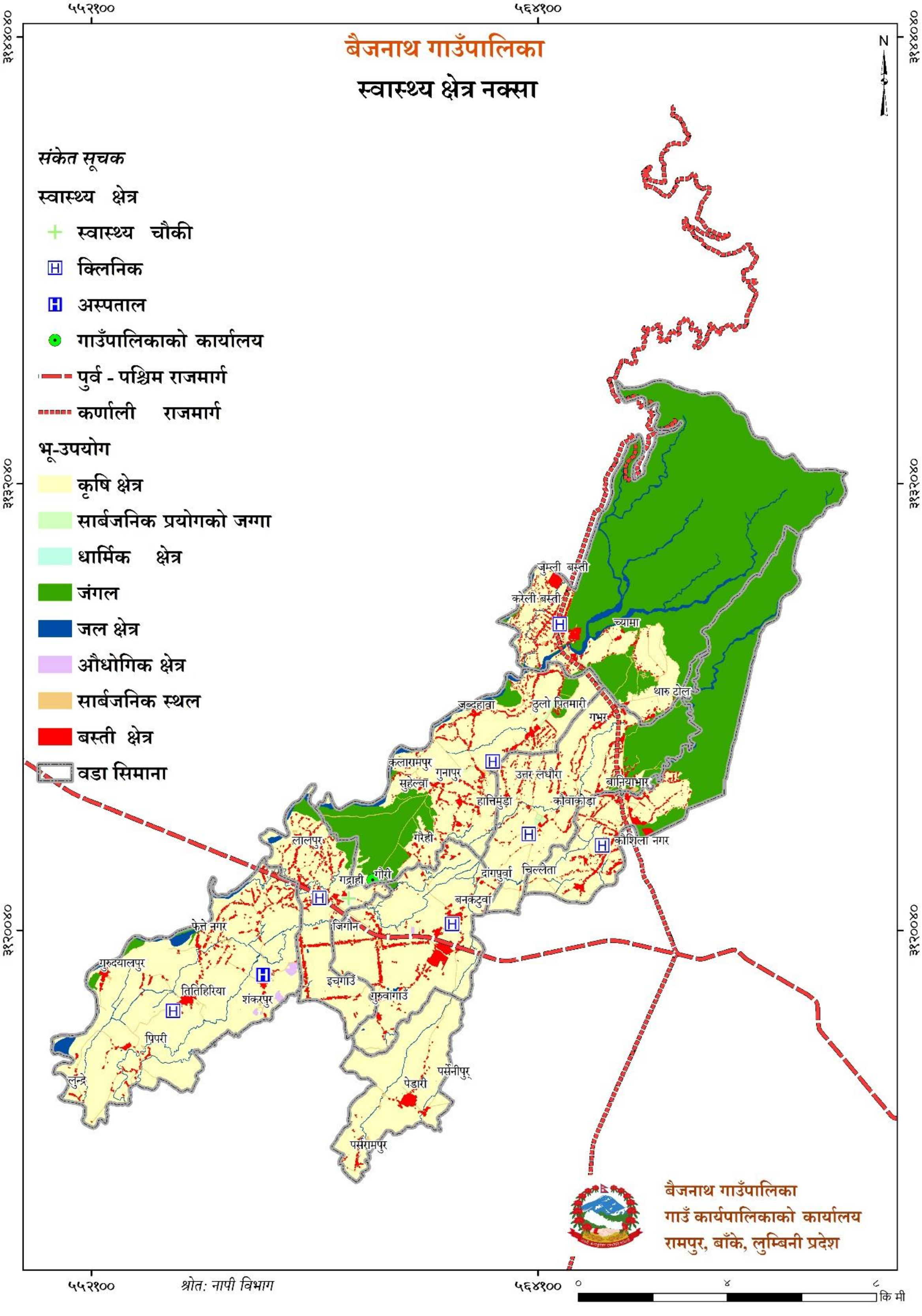

नक्सा नं. ५ : *गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्र नक्सा*

यो गाउँपालिका भौगालिक रुपमा सुगम भएको कारण अत्यावश्यक भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरुको अवस्था राम्रो छ। शिक्षा, स्वास्थ्य, गरिबी तथा अन्य सूचकहरु पनि तुलनात्मक रुपमा देशका अन्य स्थानीय तहहरुको तुलनामा मजबुत देखिन्छ। हाल गाउँपालिका भित्र ४ वटा आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र, ३ वटा स्वास्थ्य चौकी, १ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा टिटिहिरीया आयुर्वेद औषधालय मार्फत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह भई रहेको छ। यहाँ निजी तवरबाट प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र, आयुर्वेद केन्द्रहरु पनि संचालनमा रहेका छन्।

५.२.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

तालिका नं. ४७: गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरु सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको विवरण	ठेगाना
१.	चिसापानी स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.१
२.	नौवस्ता स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.२
३.	टिटिहीरीया स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.३
४.	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र डिगिया	वडा नं.४
५.	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द बानियाभार	वडा नं.५
६.	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द गडरही	वडा नं.६
७.	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द पेडारी	वडा नं.७
८.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र बनकटवा	वडा नं.८
९.	टिटिहीरीया आयुवेर्द औषधालय	वडा नं.९

स्रोत: गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा

५.२.२ खोप सेवा तथा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण

क) खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन्। यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ। बाल्य अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डी.पी.टी.तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ। बालबालिकाहरूको लागि पाँच वटै खोपहरू नियमित र पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ। नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ। जसले गर्दा दिगो विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डी.जी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

तालिका नं. ४८: खोप सम्बन्धी विवरण

6.3 - % of 1 year children immunized with rota 2			6.10 - % of children under one year immunized with DPT-HepB-Hib1			6.11 - % of children under one year immunized with DPT-HepB-Hib3		
श्रावण २०७९/ असार ८०	श्रावण २०८०/ असार ८१	श्रावण २०८१/ असार ८२	श्रावण २०७९/ असार ८०	श्रावण २०८०/ असार ८१	श्रावण २०८१/ असार ८२	श्रावण २०७९/ असार ८०	श्रावण २०८०/ असार ८१	श्रावण २०८१/ असार ८२
९४.९९	१०५.७४	८५.११	९१.८१	१०४.८३	८४.६२	९०.३६	१०३.९२	९०.३६
९५.२१	९५	७९.४१	९७.०१	१०१.४३	८७.६५	९८.२	८४.२९	८७.६५
१०२.२१	१०९.८७	८७.४१	१०२.२१	१०३.९५	८८.८२	९०.०६	१००.६६	९०.५९
१०२.४५	१२१.५८	९६.५७	९८.१६	१२२.३	९२.४१	९६.९३	१२४.४६	११८.९९

6.3 - % of 1 year children immunized with rota 2			6.10 - % of children under one year immunized with DPT-HepB-Hib1			6.11 - % of children under one year immunized with DPT-HepB-Hib3		
श्रावण २०७९/ असार ८०	श्रावण २०८०/ असार ८१	श्रावण २०८१/ असार ८२	श्रावण २०७९/ असार ८०	श्रावण २०८०/ असार ८१	श्रावण २०८१/ असार ८२	श्रावण २०७९/ असार ८०	श्रावण २०८०/ असार ८१	श्रावण २०८१/ असार ८२
७७.९१	९९.३	९७.८९	६९.७७	१००	८२.८२	६५.७	१०४.९३	९०.१८
९३.२	९९.४४	८३.०२	९५.१५	९६.६१	८९.६६	९२.२३	९२.६६	८३.२५
१०७.३४	१२८.१७	८४.०१	९८.३१	११७.६१	८३.०३	१०९.०४	११९.०१	९६.३६
७२.१३	१०६.८२	८३.११	७८.६९	१३४.०९	६४.५८	६७.२१	१३६.३६	९३.७५
९४.७६	९०.०६	७०.७७	८६.३९	८७.५८	७४.१९	८८.४८	९५.६५	६९.८९

स्रोत: गाउँपालिका स्वास्थ्य महाशाखा

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तैः क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुष्टंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्फुल्यन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानीज इन्सफ्लाइटिस् विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ। ती खोपहरू क्रमशः BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन्। यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा सिमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्युदर नियन्त्रण गर्ने प्रभावकारी उपाय हुन्छ।

ख) सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदा देखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि.) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानी नोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकेको छ। तर, १७ प्रतिशत किशोरीहरू १५ देखि १९ वर्ष उमेरमा गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभाग मार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ।

तालिका नं. ४९: सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

सुचकहरु	वडा न								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
Nutrition-Registered for GM-New Visit 0-11 Months - Normal	१४९	१५१	१५२	१३८	१६७	१४२	३४	१६५	१०९८
Nutrition-Registered for GM-New Visit 12-23 Months - Normal		१	९	३२	१	६	९		५८
Nutrition-Registered for GM-Revisit 0-11 Months - Normal	७९५	७६८	९८५	६७३	१०४८	७३३	४३९	८७३	६३१४
Nutrition-Registered for GM-Revisit 12-23 Months - Normal	४०५	४३८	८७८	३२७	४५१	३७२	५९५	५७५	४०४१
8.1 - % of children aged 0-11 months	९३.८३	८९.४१	९८.१	१००.६१	८६.२१	८६.०६	७२.९२	९०.८६	७१८

सुचकहरु	वडा न								जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	
newly registered for growth monitoring									
8.2 - % of children aged 12-23 months newly registered for growth monitoring		०.६२	५.९	२१.७४	२.५६	३.७९	१९.१		५३.७१
8.3 - Average number of visits among children aged 0-23 months registered for growth monitoring	८.१३	८.७४	१६.५	३.८८	६.२९	८.९	२१.९	१३.०५	७१८
8.4 - % of children aged 0-23 months registered and visited for growth monitoring who were underweight	३.५७	१.६७	१.८	६.८५	५.३४		०.८३	५.३४	२५.४
8.5 % of children below 6 months exclusively breastfed among registered for growth monitoring	७७.६३	६७.७६	६५.१६	६५.२४	१०३.४३	६८.३१	१२८.५७	७४.५६	६५०.६६
Average number of visits among children aged 0-11 months registered for growth monitoring[a]	६.३९	६.१	७.४१	५.३३	७.२७	६.१५	१३.५१	६.४१	५८.५७
Average number of visits among children aged 0-23 months registered for growth monitoring[a]	९.१८	९	१२.५३	६.३३	९.७६	८.४४	२४.६१	१०.०६	८९.९१
Average number of visits among children aged 12-23 months registered for growth monitoring[a]		४५०.७७	१००.७२	११.१२	९६.९३	६२.८३	६७.८१		७९०.१८

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

क.सं.	सुचकहरू	चालु आ ब को बैशाखसम्म
१	Nutrition-Pregnant Women Receiving-Iron Tablets at 1st time	९५९
२	Nutrition-Pregnant Women Receiving-180 Iron Tablets	७४४
३	Nutrition-Pregnant Women Receiving-Deworming Tablets	९५९
४	Nutrition-PP Mother Receiving-45 Iron Tab	२७४
५	Nutrition-PP Mother Receiving-Vitamin A cap	२६३

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

५.२.३ बालस्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राई, दुर्व्यवहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान (२०७२) ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ। स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिक बिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ। यस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई कुपोषण व्यवस्थापन तथा उपचार कार्यक्रम, बालबालिकाको वृद्धि अनुगमन तथा पोषण लेखाजोखा, सुक्ष्म पोषक तत्व वितरण र प्रवर्द्धन, मातृशिशु कल्याण तथा साझेदारी कार्यक्रम, समुदायमा आधारित प्रतिकारात्मक प्रयास जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। यस बाहेक स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन्।

तालिका नं. ५०: बाल स्वास्थ्य कुपोषणको अवस्था

क्र.सं.	सुचकहरू	श्रावण २०७९ देखि असार ८०	श्रावण २०८० देखि असार ८१	श्रावण २०८१ देखि असार ८२	श्रावण २०८२ देखि असार ८३
१	Total number of SAM case diagnosed (New+Re)	९	१८	१९	३९
२	Total number of MAM case diagnosed (New+Re)	३५			२६२
जम्मा		४४	१८	१९	३०१

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

५.२.४ प्रमुख रोग र उपचार सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाका ओपिडीमा दर्ता भएका बिरामीको संख्या अनुसार पछिल्लो समय देखा परेका १० प्रमुख स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ५१: प्रमुख १० स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू
१.	निमोनियो
२.	झाडापखाला
३.	मलेरिया
४.	कालाजार
५.	ग्याष्ट्रिक/अल्सर
६.	दम
७.	मधुमेह

क.सं.	प्रमुख रोगहरू
८.	रक्तचाप
९.	मुटु रोग
१०.	क्षयरोग

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

५.२.५ सुरक्षित मातृत्व

क) परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाईदाका बारेमा विभिन्न संघ संस्थाबाट गरिएका अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ। साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र बृद्धि विकास गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउँछ। त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्रहरू र नगरघर क्लिनिकहरूमा विस्तार गरी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुऱ्याउँदै आएको छ।

ख) बच्चाको लिङ्ग र आमाको उमेर समूहको आधारमा जन्मेका, जीवित र मृत्यु भएका बच्चाहरुको विवरण

तालिका नं. ५२: बच्चाको लिङ्ग र आमाको उमेर समूहका आधारमा जन्मेका, जीवित र मृत्यु बच्चाहरुको विवरण

लिङ्ग	महिलाको उमेर समूह							जम्मा
	१५देखि १९	२०देखि २४	२५देखि २९	३० देखि ३४	३५देखि ३९	४० देखि ४४	४५ देखि ४९	
कुल जन्म भएका बच्चा								
छोरा	१५८	१३१५	२७०७	३४८०	३५७५	३२६३	२६८२	१७१८०
छोरी	१४२	१२०२	२४२३	३१४७	३३५२	२९४१	२४६०	१५६६७
जम्मा	३००	२५१७	५१३०	६६२७	६९२७	६२०४	५१४२	३२८४७
हाल सम्म जिवित भएका बच्चा								
छोरा	१५८	१२८८	२६१८	३३४१	३३५०	३०२२	२४२०	१६१९७
छोरी	१४२	११८२	२३७०	३०४१	३२१६	२७६७	२२९०	१५००८
जम्मा	३००	२४७०	४९८८	६३८२	६५६६	५७८९	४७१०	३१२०५
मृत्यु भएका बच्चा								
छोरा	०	२७	८९	१३९	२२५	२४१	२६२	९८३
छोरी	०	२०	५३	१०६	१३६	१७४	१७०	६५९
जम्मा	०	४७	१४२	२४५	३६१	४१५	४३२	१६४२

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

गाउँपालिकामा रहेका १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले पछिल्लो १२ महिनामा जिवित जन्म दिएका जम्मा ३२,८४७ बच्चाहरु मध्ये हाल सम्म जिवित रहेका बच्चाको संख्या ३१,२०५ जना रहेका छन्। यसैगरी सोही समयावधीमा मृत्यु भएका बच्चाको संख्या १,६४२ जना रहेका छन् जसको लिङ्ग अनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

ग) पहिलो बच्चा जन्मदिँदा महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन् स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारिरीक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारिरीक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाई जस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको शिकार हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ।

नेपालले सहश्राब्दी विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगति हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६ प्रतिशत पुगेको तथ्याङ्क देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report, 2000- 2015)। यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थ्यको क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभावका संकेतहरू पालिकामा देखा परिरहेका छन्।

तालिका नं. ५३: १५-४९ उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले हाल सम्म जिवित जन्माएका बच्चाहरुको संख्या अनुसार महिलाको जनसंख्या

	पहिलो बच्चा जन्मदिदा आमाको उमेर							
हाल सम्म जिवित भएका बच्चा	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	जम्मा विवाहित महिला संख्या
बच्चा नभएको	४२७	७२९	३७८	१३९	८३	८१	९५	१९३२
१ बच्चा	२३१	१४४४	१३७१	६१९	२८६	१७२	१०२	४२२५
२ बच्चा	२७	४५८	१३२८	१६६२	१३१६	८४०	४३६	६०६७
३ बच्चा	२	४४	३०८	६०४	७६९	६४९	४८०	२८५६
४ बच्चा	१	५	३६	१६२	२५४	३२८	३१४	११००
५ बच्चा	१	१	७	३४	८३	१२५	१४८	३९९
६ बच्चा	०	०	०	४	२६	५१	६३	१४४
७ बच्चा	०	०	०	२	७	१४	२५	४८
८ बच्चा	०	०	०	२	७	२	१२	२३
९ भन्दा धैरै बच्चा	०	०	०	०	१	५	९	१५
जम्मा	६८९	२६८१	३४२८	३२२८	२८३२	२२६७	१६८४	१६८०९
प्रतिशत	४.१०	१५.९५	२०.३९	१९.२०	१६.८५	१३.४९	१०.०२	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

गाउँपालिकाका कूल ६९,४७२ मध्ये ६८९, जना अर्थात् ४.१० प्रतिशत महिलाले १५-१९ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी २,६८१ अर्थात् १५.९५ प्रतिशत महिला २०-२४ वर्ष उमेरमा, ३,४२८ अर्थात् २०.३९ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र ३,२२८ जना अर्थात् १९.२० प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५-३९ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा २,८३२ जना अर्थात् १६.८५ प्रतिशत रहेको छ। यसैगरी ४०-४४ वर्षको महिला २,२६७ अर्थात १३.४९

प्रतिशत रहेका छन् भने ४५-४९ वर्षका १,६८४ अर्थात १०.०२ प्रतिशत महिलाले पहिलो बच्चालाई जन्म दिएका छन् ।

५.२.६ विवाहित तथा अविवाहित महिला तथा पुरुषको विवरण

तालिका नं. ५४: विवाहित तथा अविवाहित महिला तथा पुरुषको विवरण

क्र.सं.	महिला पुरुषको विवरण	पुरुषको संख्या	महिलाको संख्या	जम्मा	प्रतिशत
१.	अविवाहित	९,३८५	८,६३१	१८,०१६	३१.६२
२.	विवाहित	१५,३२०	२०,७२४	३६,०४४	६३.२७
३.	एकल (विधुर/विधवा)	६१९	१,९८५	२,६०४	४.५७
४.	पारपाचुके	३८	५८	९६	०.१७
५.	छुट्टिएको	७१	१४१	२१२	०.३७
जम्मा		२५,४३३	३१,५३९	५६,९७२	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

स्वच्छ पानी तथा सरसफाई मानवीय स्वास्थ्य लाई प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्वहरू भएको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं. ६ ले खानेपानी तथा सरसफाईलाई सुनिश्चितता गर्नुका साथै नेपालको संविधानले पनि खानेपानी तथा सरसफाई सुविधालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा व्याख्या गरेको हुनाले स्वस्थ नागरिक उत्पादनमा योगदान पुऱ्याउन गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी थप खानेपानी आयोजनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने साथै वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

५.३.१ खानेपानीको श्रोतको विवरण

तालिका नं. ५५: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	पाइप धारा (घरपरिसर भित्र)	पाइप धारा (घरपरिसर बाहिर)	ट्युवेल/हेन्ड पम	ढाकिएको ईनार/कुवा	नढाकिएको खुला ईनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	जार/वोत्तल	अन्य	जम्मा
१	१२०	१४७	१४९९	१	६	१५३	०	२३	८२	२०३१
२	१०८	६८	२००३	१	१	५९	१	२	२९	२२७२
३	६३	५४	१९२७	१	१२	२	०	१	४१	२१०१
४	३४	१९८	१८०७	१	११	२६	०	५७	७	२१४१
५	५१	१०१	२२४५	०	३	०	१	६४	४	२४६९
६	५८	३९	२१२३	४	१२	०	०	८०	१	२३१७
७	५७	२१४	४६९	२	१	०	०	०	२	७४५
८	११६	१२४	२१२३	१	११	२	१	६	९	२३९३
जम्मा	६०७	९४५	१४१९६	११	५७	२४२	३	२३३	१७५	१६४६९
प्रतिशत	३.६९	५.७४	८६.२०	०.०७	०.३५	१.४७	०.०२	१.४१	१.०६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

यस गाउँपालिकामा रहेका १६,४६९ घरपरिवारहरू मध्ये सामान्यतया धेरैजसो धारा/पाइप (घरपरिसर भित्र) को पानी पिउने परिवारको संख्या ६०७ अर्थात ३.६९ प्रतिशत यसैगरी, धारा/पाइप (घरपरिसर बाहिर) बाट पिउनेको संख्या, ९४५ अर्थात ५.७४ प्रतिशत रहेको छ । सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले ट्युवेल/हेण्डपम्पबाट पानी पिउनेको संख्या १४,१९६ अर्थात ८६.२० प्रतिशत रहेका छन् । यसका साथै जार/बोतल प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या २३३ अर्थात १.४१ प्रतिशत रहेका छन् । यसैगरी मूल धाराको पानी पिउने गरेका घरपरिवार संख्या २४२ अर्थात १.४७ प्रतिशत, नदी/खोलाको पानी पिउनेको संख्या ३ अर्थात ०.०२ प्रतिशत, नढाकिएको इनारको पानी पिउनेको संख्या ५७ अर्थात ०.३५ रहेको छ भने ढाकिएको इनारको पानी पिउनेको संख्या ११ अर्थात ०.७ प्रतिशत रहेका छन् र अन्य पानीको स्रोत प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या १७५ अर्थात १.०६ प्रतिशत रहेको छ । जसको वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

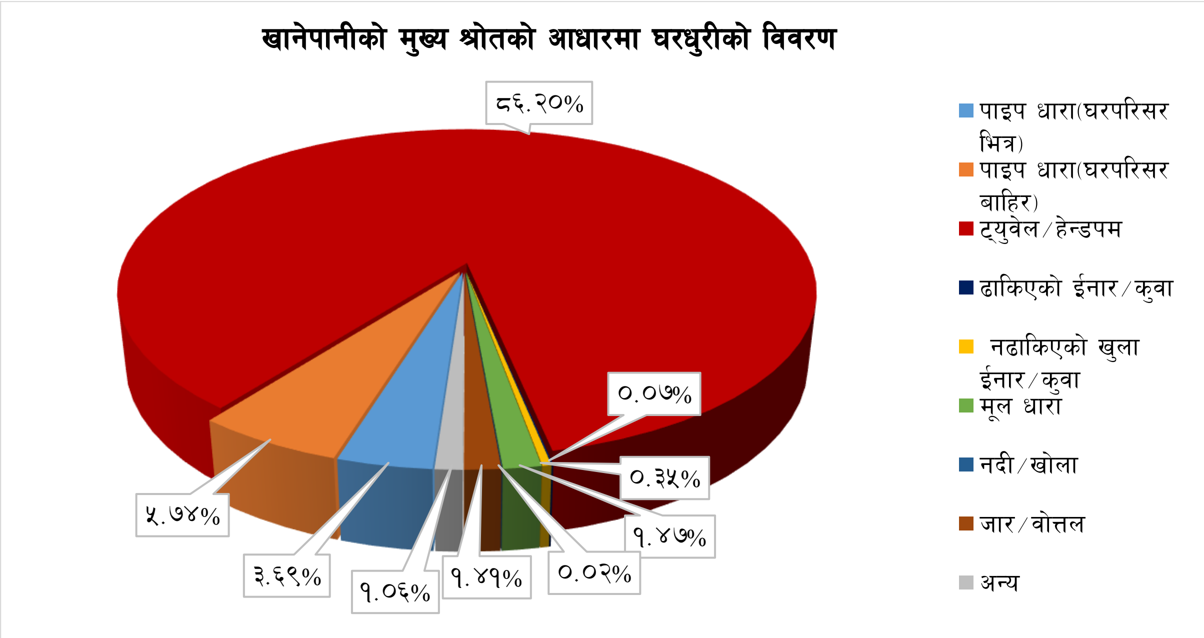

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६-२०३० का अनुसार (SDG– 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५ प्रतिशत मात्र देखिन्छ । दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचा समेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेज अनुसार यो जनसंख्या क्रमशः वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । जसअनुसार २०१९ मा ३५ प्रतिशत, २०२२ मा ५० प्रतिशत, २०२५ मा ६५ प्रतिशत हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोगकर्ता कूल जनसंख्याको ९० प्रतिशत हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ । उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुऱ्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनचेतना फैलाउनुपर्ने देखिन्छ ।

५.३.२ शौचालयको प्रयोगको अवस्था

कतिपय दुर्गम गाउँबस्तीमा अहिले पनि मानिसहरू पानीका स्रोत तथा खुला ठाउँमा दिसा पिसाब गर्ने गर्दछन् । सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्यताको प्रतीक हो । खुला क्षेत्रमा गरिने मलमुत्र विर्सजनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ । त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालयको निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो । सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले हाल आएर

शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ । निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हातधुने पानी सहित अनिवार्य रुपमा शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

तालिका नं. ५६: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	खाल्डे चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	जम्मा
१	२४	६४७	१३०७	८	४५	२०३१
२	३४	३८०	१८०५	७	४६	२२७२
३	८	४११	१५८४	१३	८५	२१०१
४	१२	१३७७	६९६	८	४८	२१४१
५	२२	८५१	१५३४	३	५९	२४६९
६	१५	६४२	१५९५	७	५८	२३१७
७	५२	१९४	४३१	६	६२	७४५
८	८८	६२८	१५४७	२६	१०४	२३९३
जम्मा	२५५	५१३०	१०४९९	७८	५०७	१६४६९
प्रतिशत	१.५५	३१.१५	६३.७५	०.४७	३.०८	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

गाउँपालिकामा कुल घरपरिवारहरू मध्ये सबैभन्दा धेरै १०,४९९ अर्थात ६३.७५ प्रतिशतले खाल्डे चर्पी, ५,१३० अर्थात ३१.१५ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टि ट्याङ्क), २५५ अर्थात १.५५ प्रतिशतले फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल), ७८ अर्थात ०.४७ प्रतिशतले सामुदायिक चर्पी र ५०७ अर्थात ३.०८ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नगरी खुल्ला स्थानहरुमा दिसा पिसाब गर्ने गरेको देखिन्छ । जसको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

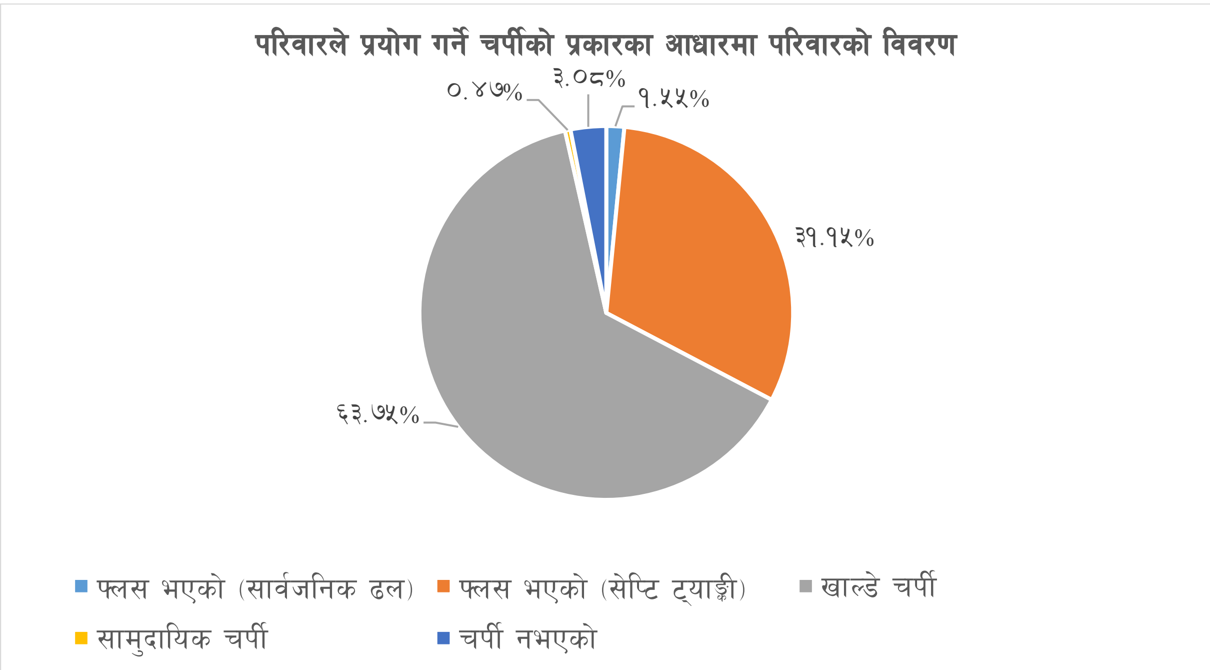

५.३.३ सार्वजनिक शौचालयको विवरण

निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ । यस गाउँपालिकाको घर आँगन, सडक, बजार तथा सार्वजनिक क्षेत्रहरुलाई सरसफाई युक्त बनाउनका लागि विभिन्न स्थानहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरु निर्माण भएका छन् । सार्वजनिक शौचालयहरुलाई सरसफाई युक्त राख्नका लागि टोल स्वास्थ्य समिति तथा गाउँपालिकाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नु पर्दछ । सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गरे बापत केही शुल्क लिई शौचालयहरु सरसफाई र व्यवस्थापनमा खर्च गर्न सकिन्छ यसका साथै घर आँगन, बजार, सडकहरु सफा रहन्छन् भने गाउँपालिकाको राजश्वमा समेत केही टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ । यस गाउँपालिकामा पर्याप्त संख्यामा सार्वजनिक शौचालयहरु नभए तापनि भएका सार्वजनिक शौचालयको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५७: सार्वजनिक शौचालयको विवरण

क्र.सं.	शौचालय रहेको स्थान	वडा नं.	संख्या
१.	चिसापानी	१	१
२.	बैरहवा	३	१
३.	पानी टंकी	४	१

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

५.३.४ फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण

विशेष गरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहोरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहोर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीन रुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ । फोहोरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरा हृदयंगम गर्दै फोहोरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहोरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ । गाउँपालिकाले योजना बद्ध रुपमा फोहोरमैला व्यवस्थापनको कार्यथालनी नगरेता पनि स्थानीयहरुले कुहिने र नकुहिने फोहोरको परम्परागत ढंगले व्यवस्थापन गर्दै आइरहेका छन् ।

फोहोर व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरू :

हाल यस गाउँपालिकामा देखिएका समस्याहरू देहाय बमोजिम रहेको छ :

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरू खोला-खोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रवृति यत्रतत्र देखिन्छ । यसरी फालिएको फोहोर वर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्सा तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुऱ्याएर प्रदुषणलाई विस्तारित गर्दछ ।
- जमिनका होचा भाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमिनको भित्र पानी छिरेर जाने हुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमिन भित्रको पानी समेतलाई प्रदुषित गर्दछ ।

फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू :

- भान्छा कोठाबाट निस्केको फोहोरलाई कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने ।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरधनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम गाउँपालिकाले गर्ने ।
- नकुहिने फोहोरलाई पुनः विभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टिक, धातु, सीसा । यी फोहोरलाई आवश्यकतानुसार पहिचान गरिसकेपछि पुनः प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापनतर्फ जोड दिने । यस गाउँपालिका क्षेत्रका खुला स्थान जहाँ पानीको स्रोत छैन् त्यहाँ वैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने ।

५.३.५ ढल निकास तथा ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ । ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपूर्ण पूर्वाधार हो । सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पूर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ । यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहोरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । फोहोर रहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो ।

गाउँपालिकाले यथोचित रूपमा ढल निकासको उचित प्रबन्ध गर्न सकेको छैन । यद्यपि शहरी विकास योजना निर्माण गरी अगाडि बढ्न गाउँपालिका प्रतिबद्ध रहेको छ । फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिका क्षेत्रमा निश्चित ल्याण्डफिल साइटको व्यवस्था हुन सकेको छैन ।

५.३.६ घरपरिवारविहिन बालबालिकाको अवस्था

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द्व पीडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालबालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिक रुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ । यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको गाउँपालिकाले यस प्रकारको बेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दायित्व रहेको छ ।

५.४ युवा, खेलकुद तथा मनोरञ्जन

५.४.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल सम्बन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धा जनशक्ति उत्पादन गरी गाउँपालिकाको खेल अनुशासन र खेलकुद विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ । गाउँपालिकामा ११ स्थानमा खेल मैदान रहेका छन् साथै यि खेल मैदानहरुको अवस्था सामान्य रहेको छ । समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वस्थ शारीरिक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुद सम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ ।

गाउँपालिकामा मनोरञ्जनको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरका खेलकुद मैदानहरू नभएपनि भलिबल तथा फुटबल मैदानहरू खुल्ला जमिन, चौर, पार्कहरूमा यहाँका मानिसहरूले मनोरञ्जन लिने गरको पाइन्छ तर ती खुला जमिन, चौर तथा खेलमैदान व्यवस्थित मैदानको रुपमा विकसित भइसकेको छैन् । यहाँका किसानहरू धेरै समय आफ्नो खेत बारीमा बिताउने गर्दछन् भने फुर्सदको समयमा उनीहरू त्यहाँको स्थानीय प्रकृतिमा रमाउने र आफ्नो पहुँचमा रहको मनोरञ्जनका क्रियाकलापहरू गर्ने गरेको पाइन्छ। गाउँपालिकामा रहेका खेलकुद मैदान सम्बन्धी विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ५८: पार्क, गार्डन तथा खेल मैदान सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खेलमैदान	ठेगाना
१	मेडिकल कलेज खेलमैदान	वडा न १
२	च्याँमा खेलमैदान	वडा न १
३	गाभर खेलमैदान	वडा न १
४	लायन्स पार्क	वडा न १
५.	बैरहवा खेलमैदान	वडा न ३
६.	बनखेत खेलमैदान	वडा न ३
७.	प्लानचौर खेलमैदान	वडा न ३
८.	सुतैया खेलमैदान	वडा न ३
९.	चिल्ड्रेन पार्क	वडा न ४
१०.	पिकनिक पार्क	वडा न ४
११.	शिवालय खेलमैदान	वडा न ५
१२.	नवदुर्गा वन पिकनिकस्थल	वडा न ५
१३.	न्यु हरियाली खेलमैदान	वडा न ६
१४.	अठाईस घर खेलमैदान	वडा न ६
१५.	ईमिली टोल खेलमैदान	वडा न ६
१६.	पुष्पलाल स्मृति पार्क	वडा न ६
१७.	गौथली बाल उद्यान	वडा न ६
१८.	मानसरोवर बोटानिकल गार्डन	वडा न ६
१९.	बैजनाथ बाटिका	वडा न ७

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

गाउँपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन् । गाउँपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ। दैनिक नियमित कामकाजबाट पर रही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ। मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरू मध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके गाउँपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त

आवश्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूले हरित क्षेत्रको रुपमा विश्रामस्थल तथा गाउँपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् ।

५.४.२ युवा क्लब सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ५९: गाउँपालिकामा रहेका युवा क्लब तथा खेलकुद क्लबको विवरण

क्र.सं.	युवा क्लब तथा खेलकुद क्लबको नाम	ठेगाना
१	रारा वस्ती युवा क्लव	बैजनाथ गापा-१ राराबस्ती
२	रियल युवा क्लव	बैजनाथ गापा-२ कलरामपुर
३	न्यु शान्ति युवा क्लव	बैजनाथ गापा-२ पहाडीपुर
४	पञ्चदेव युवा क्लव	बैजनाथ गापा-३ सुतैया
५	देवराली सचेतना युवा क्लव	बैजनाथ गापा-३ सुतैया
६	बागेश्वरी युवा क्लव	बैजनाथ गापा-३ गाभर
७	जनउत्साहित युवा क्लव	बैजनाथ गापा-३ सुतैया
८	जनसेवा युवा क्लव	बैजनाथ गापा-४ नौलापुर
९	न्यु शान्ति स्पोर्ट्स युवा क्लव	बैजनाथ गापा-४ सिमलघारी
१०	डायनामिक युवा क्लव	बैजनाथ गापा-४ नौलापुर
११	शिवालय युवा क्लव	बैजनाथ गापा-५ जी गाउँ
१२	आदर्श युवा क्लव	बैजनाथ गापा-५ जी गाउँ
१३	सगरमाथा युवा क्लव	बैजनाथ गापा-५ बनकट्टी
१४	एभरग्रीन युवा क्लव	वैजनाथ गापा-६ इमिलीटोल
१५	अन्नपुर्ण युवा क्लव	बैजनाथ गापा-६ एच गाउँ
१६	न्यु जर्नी युवा क्लव	बैजनाथ गापा-६ लालपुर
१७	ओजरिया शित्तर परिवार	बैजनाथ गापा-७ पेडारी
१८	बैजनाथ युवा स्पोट्स क्लव	बैजनाथ गापा-७ पेडारी
१९	नवज्योति युवा क्लव	बैजनाथ गापा-७ परसुरामपुर
२०	मितेरी युवा क्लव	बैजनाथ गापा-८ पिपरी
२१	भगवती युवा क्लव	बैजनाथ गापा-८ हंसनापुर

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

५.५ कला, भाषा तथा संस्कृति

५.५.१ सार्वजनिक स्थल, पाटी, पौवा र चौतारा

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुर्ख्यौली संस्कृतिलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नति गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो

परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ। विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापूर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउने चौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टी स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन्। विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पार्टी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center)वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरक्रिया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्जालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन्। यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दायित्व हामी सबैको हो।

तालिका नं. ६०: गाउँपालिकामा रहेका सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा सम्बन्धी विवरण

वडा नम्बर	सार्वजनिक जग्गा रहेको स्थान	जग्गाको क्षेत्रफल (कठ्ठा)	जग्गाको स्वामित्व
३	बैरहवा मैदान	४०	सार्वजनिक
	बनखेत निरंकारी टोल नजिक		सार्वजनिक
	सुतैया खेलमैदान		सार्वजनिक
	सुतैया बाल उद्यान		सार्वजनिक
	पुष्पलाल वाटिका (वृद्धाश्रम भवन) गाभर		सार्वजनिक
	प्लान चौर	२.६	सार्वजनिक
४	नाग पोखरी		सार्वजनिक
	तरकारी संकलन केन्द्र	३	सार्वजनिक
	फलफुल संकलन केन्द्र	४	सार्वजनिक
६	आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्र		सार्वजनिक
	पानी टंकी, शान्तिनगर	५.५	सार्वजनिक
	बिस्तारित खानेपानी आयोजना	३	सार्वजनिक
७	आधारभुत स्वास्थ्य ईकाइ, ललहीपुर	६०	सार्वजनिक
	सामुदायिक बचत घर, पेडारी		सार्वजनिक
	ऐनसेल टावर पश्चिम पट्टी	४	सार्वजनिक
	चमारपपुर मसानघाट	१.५	सार्वजनिक
८	बर्गदही पिपलबोट तलाउ नजिक		सार्वजनिक
	खानेपानी टंकी, फत्तेनगर	२.५	सार्वजनिक

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

५.५.२ स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा विभिन्न जाति, धर्म सम्प्रदाय र भेषभूषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन्। यहाँ अधिकांश हिन्दु धर्म मान्ने मानिसहरू रहेका छन् भने हिन्दु, बौद्ध, क्रिश्चियन, इस्लाम, प्रकृति, किराँत मान्ने केही

मानिसहरू पनि बसोबास गर्दछन् । सबै जातजाति र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलन रहेका छन् । जसमा बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्री पञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैतेदशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशेऔंसी, बालाचर्तुदशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, छठ, ईद, बुद्धजयन्ती, क्रिशमस डे, असारे १५ लगायतका चाडपर्वहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा मनाइने स्थानीय चाडपर्व, जात्रा तथा मेला सम्बन्धी विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६१: स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

क्र.सं.	चाडपर्व/जात्रा/मेला	कहिले मनाइन्छ	मनाउने जातजाति/समुदाय
१.	दशैं, तिहार, तीज, माघी, होली पूर्णिमा, कृष्णअष्टमी, लगायतका पर्वहरु	भदौ, असोज, कार्तिक, माघ, फागुन	हिन्दु
२.	शिवरात्री, साउने संक्रान्ति, चैतेदशैं	फाल्गुन, साउन, चैत	हिन्दु
३.	माघे संक्रान्ति, तिज	माघ, भदौ	हिन्दु
४.	कृष्ण जन्मअष्टमी	भदौ	हिन्दु
५.	शिवरात्री मेला	शिवरात्री	हिन्दु
६.	होली (फागु पूर्णिमा)	फाल्गुन	हिन्दु
७.	क्रिसमस डे	पौष	क्रिश्चियन धर्मावलम्बी
८.	ईद, बकरइद	इस्लामिक पात्रो अनुसार	मुस्लीम
९.	छठ	कार्तीक	मैथिली
१०.	जमरे पूर्णिमा मेला	असोज	हिन्दु
१२.	कार्तिक पूर्णिमा मेला	मंसिर	हिन्दु
१३.	पञ्चमी मेला	भदौ	हिन्दु
१४.	हरिबोधनी एकादशी मेला	कार्तिक	हिन्दु
१५	कार्तिक पूर्णिमा मेला	कार्तिक	हिन्दु

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

५.६ शान्ति तथा सुरक्षाको विवरण

संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महशुस गर्न पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ ।

गाउँपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी-डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू यी सुरक्षा निकायमार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस गाउँपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिदैन् । गाउँपालिकामा सानातिना झै-झगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ । यस

गाउँपालिकाभित्र ६ स्थानमा सुरक्षा निकायहरु स्थापना भएका छन् जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ६२: गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख सुरक्षा निकायहरुको विवरण

क्र.सं.	सुरक्षा निकायहरूको नाम	रहेको स्थान
१.	सशस्त्र प्रहरी जवान तालिम शिक्षालय, नौवस्ता	पितमारी, २
२.	इलाका प्रहरी कार्यालय, चिसापानी	चिसापानी, १
३.	इलाका प्रहरी कार्यालय, बनकटवा	नौवस्ता, ३
४.	प्रहरी चौकी, सम्झना	सभ्झना, ६
५.	अस्थाई प्रहरी बिट	बानियाभार, वडा नं ४
६.	अस्थाई प्रहरी बिट	जि गाउँ, वडा नं ५

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

परिच्छेद - ६: वन तथा वातावरणीय स्थिति

६.१ वन क्षेत्रको अवस्था

गाउँपालिकाको कूल भू-भाग मध्ये वनजंगलले ३४.१५ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ। दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं. १५ मा वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भू-क्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। तसर्थ पर्यावरणीय प्रणाली सन्तुलन, वायुमण्डलको स्वच्छता तथा जीवजन्तुको बासस्थान कायम राख्न वनजंगलको संरक्षण प्राथमिकतामा राख्नु जरुरी छ। अर्कोतर्फ यस गाउँपालिकामा वनजंगल क्षेत्रबाहेक रहेको बाँझो जमिन, खोला तथा नदीको किनारका बगरहरुमा व्यापक जनपरिचालन गरी बृक्षारोपण गरेमा गाउँपालिकालाई एक प्रकारको हरित बगैंचाको रुपमा विकास गरी सिमित मात्रामै भएपनि वनलाई आयआर्जनसँग जोड्न सकिन्छ। त्यसैगरी भू-संरक्षणका हिसाबले अति संवेदनशील क्षेत्रहरुमा बृक्षारोपण, बाँध निर्माण, तारजाली, तटबन्ध तथा परम्परागत बाढी तथा डुबान नियन्त्रण र भू-संरक्षणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै भू-संरक्षणको प्रभावकारी उपाय बृक्षारोपण भएकाले सो कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु अति आवश्यक छ।

६.१.१ वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण (सरकारद्वारा व्यवस्थित, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक र निजी वन)

क. सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितका लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ। स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागी बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस गाउँपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन नियमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन्। यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वनपैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने रहेको थियो। तर, अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिबी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेशीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरी महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ-नयाँ सवालहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिबी न्यूनीकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ। जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ। विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षण भन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर, गएको केही वर्षदेखि वनक्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त

जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

गाउँपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वनभित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीयस्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वन क्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आबद्ध विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूलाई गाउँपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका नं. ६३: सामुदायिक वन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	वनको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हे.)
१.	श्री कृष्ण मध्यवर्ती सामुदायिक वन समूह	वडा नं.१	२०३
२.	सिद्धपुरी मध्यवर्ती उपभोक्ता समिती	वडा नं.१	-
३.	रारा मधुवन मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.१	२७१
४.	वृन्दावन मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.१	८५
५.	महादेव मध्यवर्ती सामुदायिक वन समूह	वडा नं.१	१८२
६.	शान्ति बाटिका मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.१	१४०
७.	रारा राधारानी मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.१	-
८.	शिवशक्ति महिला सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.२	३०
९.	सुनगाभा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.२	११७.१७
१०.	खैरेनी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.२	३५.२५
११.	देउराली जनआश्रित मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.३	२९५
१२.	सम्झना सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.३	९
१३.	नव प्रतिभा मध्यवर्ति उपभोक्ता समूह	वडा नं.४	२७०.९७
१४.	मयुर मध्यवर्ति उपभोक्ता समूह	वडा नं.४	१३७
१५.	रारा डाँफे मध्वर्ति उपभोक्ता समूह	वडा नं.४	१३६.६३
१६.	नवदुर्गा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.५	६८.५७
१७.	जनप्रतिभा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.५	८१.१८
१८.	न्यू हरियाली सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.६	९४.८१
१९.	गौथली सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.६	६७.७५
२०.	शान्ति सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.६	८३.८.

क्र.सं.	वनको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हे.)
२१.	मदन हरियाली सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.८	२९.५
२२.	भगवती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं.८	४३
जम्मा			२,३८१ हेक्टर

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

ख. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र बिक्री वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपालभित्रको वन सिमाना लगाइएको वा नलगाइएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वनभित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ ।

ग. चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ ।

घ. साझेदारी वन

साझेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साझेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ ।

ङ. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ ।

च. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ ।

छ. कवुलियती वन

कवुलियती वन भन्नाले (केही नेपाल संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप गरिएको समेत), विभिन्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कवुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । राष्ट्रिय वन ऐन, २ (४) को परिच्छेद-६ मा उल्लेख भए अनुसारको राष्ट्रिय वनको भागलाई नै कवुलियती वन भनिन्छ । कवुलियती वन देहाय बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि छुट्याइएको हुन्छ :

(क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,
(ख) बृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्री वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,
(ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,

(घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,

(ङ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्न ।

६.१.२ बृक्षारोपणका लागि खाली स्थान सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिकामा रहेका मान खोला लगायतका खोलाका किनारहरु, खेलमैदानका किनारहरु, सडक किनाराहरु, सामुदायिक वन क्षेत्रहरु आदि बृक्षारोपणका लागि खाली स्थानका रुपमा रहेका छन् ।

६.१.३ जडिबुटी उत्पादन, संकलन तथा निकासी सम्बन्धी विवरण

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ६४: बैजनाथ गाउँपालिका क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडिबुटीहरू

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
१.	असुरो	Malabar nut	*Adhatoda vasica* Nees
२.	अदुवा	Ginger	*Zingibar officinale* Rose
३.	आँक	Madar	*Calotropis procera*
४.	ऐसेलु	Golden raspberry	*Rubus ellipticus Smith*
५.	करेला	Bitter Gourd	*Memordia charantia* Linn.
६.	कागती	Lemon	*Citrus eurantifolia* (Christm) Swingle
७.	काँस	Thatch grass	*Saccharum spontareum* Linn.
८.	कुरिलो	Asparagus	*Asparagus racemosus* Willd.
९.	कुश	Kus-grass	*Desmostachya bipinnata* Staff
१०.	केरा	Banana	*Musa parasiciaca* Linn.
११.	गुर्जो		*Tinosphora cordifolia* Willd Miers
१२.	गुलाफ	Rose	*Rosa sp.*
१३.	घण्टिफूल (बार्‍हमास)	China rose	*Hibiscus rosa-sinensis* Linn.
१४.	घोडथाप्रे	Water pennywort	*Centella asistica* (Linn.) Vrbm
१५.	ध्यूकुमारी	Aloe	*Aloe barbadensis* Mill
१६.	चरीअमिलो	India sorrel	*Oxalis carniculata* Linn.
१७.	तितेपाती	Mug-wort	*Artemisia vulgaris* Linn.
१८.	तुलसी	Holy basil	*Ocimum sanctum* Linn.
१९.	दुधेझार		*Euphorbia thymifolia* L
२०.	दुबो	Conch grass	*Cynodon dactylon Pers*
२१.	धतुरो	Datura	*Datura metel* Linn.
२२.	धनिया	Coriender	*Corienfrum sativum* Linn.
२३.	धगेरी	Fire flame bush	*Woodforbia fruiticosa* Kutz.
२४.	सिमली (निर्गुण्डी)	Fire-leaved chaste	*Vitex negundo* Linn.
२५.	नीम	Neem tree	*Azadhiracta indica* A.Juss
२६.	पारिजात	Night Jusmine	*Nyctantanthes arbor-tristis* Linn

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
२७.	पालुङ्गो	Spinas	*Spicia oleracea* Linn.
२८.	पिप्ला	Long pepper	*Piper longum* Linn.
२९.	पुदिना	Garden mint	*Mentha spicata* Linn.
३०.	बकाइनो	China berry	*Melia azadhirach* Linn.
३१.	बाटुलपाते		*Cissampelos pareira* Linn.
३२.	विहीं		*Solanum indicum Linn.*
३३.	बेथे	Lambs quarters	*Chenopoidium album* L
३४.	बोझो	Sweet flag	*Acorus calamus* Linn.
३५.	मुला	Radish	*Raphanus sativus* Linn.
३६.	मोथे	Nut Grass	*Cyperus rotundus* Linn.
३७.	लज्जावती	Sensitive plant	*Mimosa pudica* Linn
३८.	लसुन	Garlic	*Allium sativum* Linn.
३९.	लाहा	Lac insect	Laccifer lacca Kerr.
४०.	लुँडे	Pickly amaranth	*Amaranthus spinosus L.*
४१.	सर्पगन्धा	Serpentina	*Rauwolfia serpentine* Bethex Kurz
४२.	सयपत्री	Marigold	*Tagetus erecta* Linn.
४३.	सिधुरे	Kamala	*Mallotus Phillipinensis* Muell.Arg.
४४.	सिस्नु	Neetle	*Urtica dioca* Linn.
४५.	सुँप	Dill	*Anethum sowa* Kurz
४६.	हर्रो	Chebulic myrobalan	*Terminalia chebula* Retz.
४७.	हलेदो	Turmeric	*Curcuma longa* Linn.

६.२ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

यस गाउँपालिकामा रहेका मान खोला लगायतका खोला नालाहरु यहाँका जलाधारका मुख्य स्रोतको रुपमा रहेका छन् । यो गाउँपालिका रहेका **मान खोला, करेली खोला, पेडारी खोला, बुढी खोला, दुन्द्रा खोला, बुकी खोला, जेठी नाला** लगायतका खोलाहरूको जलाधारका आधार क्षेत्र हुन यसका साथै पालिकामा **नाग पोखरी, गिद्धेनी ताल, सिम्रहवा ताल, गैरी पोखरी, सिंहभवानी पोखरी, सिमगैरा पोखरी, सुतैया ताल** लगायतका पानीका मूख्य स्रोतका रूपमा रहेका छन् ।

६.२.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू

गाउँपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका खोलानालाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पन्छीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ । साथै यस्ता खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिक रुपमा सिँचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ । मानव बस्तीको विकास र बसाइँसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्याधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोलामा भू-क्षय भई पुरिने क्रम जारी छ ।

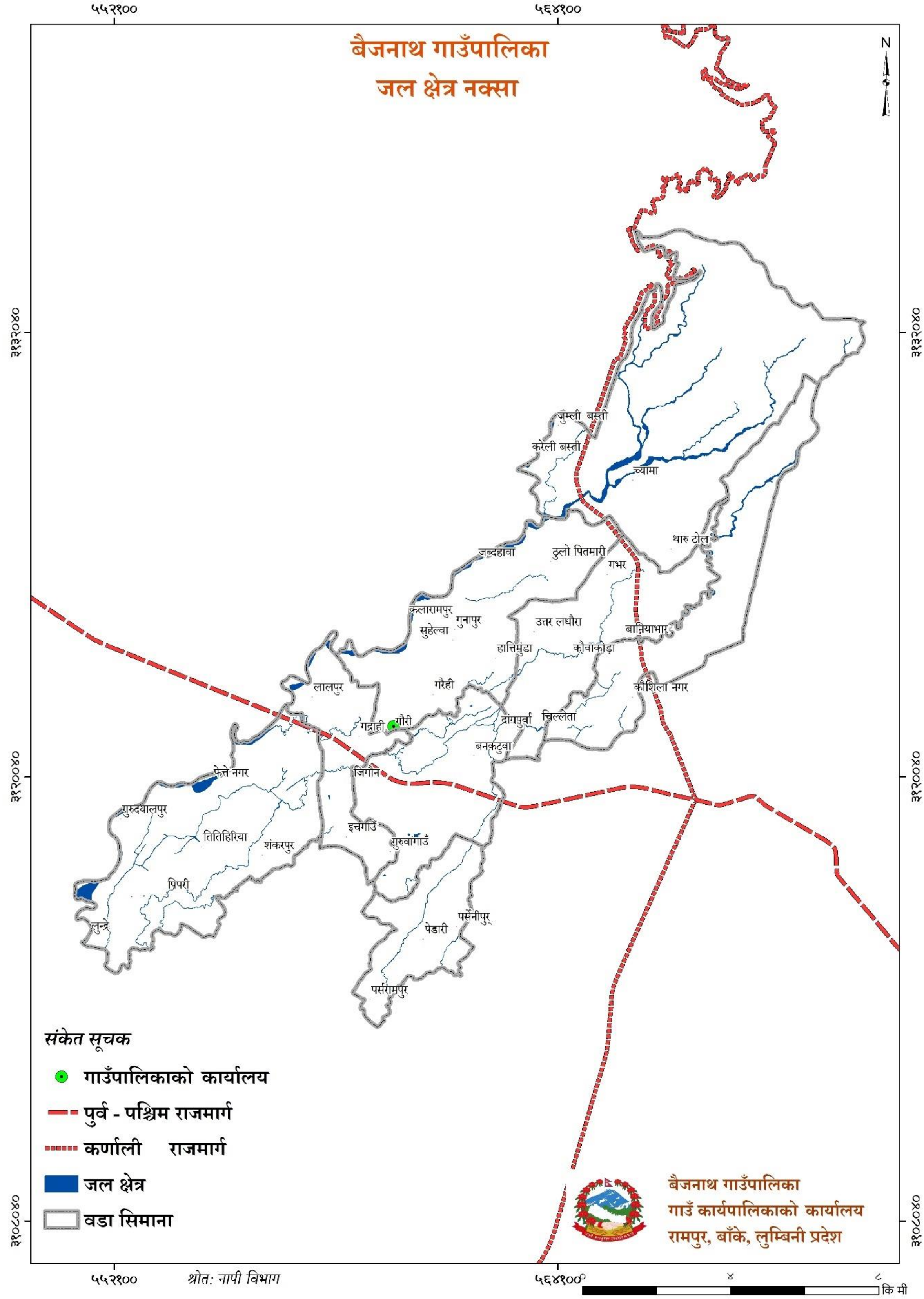

नक्सा नं. ६ : *गाउँपालिकाको जलक्षेत्र नक्सा*

तालिका नं. ६५: गाउँपालिकामा भएका खोलानालाहरूको विवरण

क.स.	पालिकामा रहेका नदी तथा खोलाहरु	ठेगाना
१.	मान खोला	वडा नं.-१,२,६
२.	करेली खोला	वडा नं.-१,२
३.	जेठी खोला	वडा नं.-२,३,४,५,६,८
४.	पेडारी खोला	वडा नं.- ५,७
५.	कान्छी खोला	वडा नं.-५
६.	बुढी खोला	वडा नं.- ५,७
७.	दुन्द्रा खोला	वडा नं.- ७
८.	बुकी खोला	वडा नं.- ६
९.	जहदरीया	वडा नं.-२

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ६६: गाउँपालिकामा भएका, ताल, पोखरी, सिमसार क्षेत्रहरूको विवरण

क्र.सं.	तालतलैया, पोखरी र सिमसार क्षेत्रको नाम	(पोखरीहरुको संख्या)	वडा नं.
१.	कनुवा ताल	१	३
२.	गिद्धेनी ताल	१	४
३.	सिम्रहवा ताल	१	५
४.	नर्कट सिमसार	१	
५.	मध्वर्ती सिमसार	१	
६.	गिद्धेनीचौर सिमसार	१	
७.	सिम्रहवा ताल	१	
८.	सुतैया ताल	१	३

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

६.३ जैविक विविधता र वातावरणीय सेवा

६.३.१ बासस्थानका आधारमा महत्वपूर्ण जनावर र चराचुरुङ्गीको विवरण

प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस गाउँपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा बाघ, हात्ती, जरायो, चित्तल, रतुवा, भालु, चितुवा, दुम्सी, मृग, कृष्णसार, बाँदर, घोरल, अजिङ्गर, बँदेल, खरायो, पाटेबाघ, स्याल, निलगाई, ब्राह सिङ्गे आदि रहेका छन् ।

घस्रिने जीवजन्तुहरू

यस गाउँपालिकामा विशेष गरी घस्रिने जीवजन्तु अन्तर्गत अजिङ्गर, सर्प, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा पाइन्छन् ।

कीरा फट्याङ्ग्राहरू

पुतली, फट्याङ्ग्रा, पतेरा, गाइनेकीरा, झ्याउँकीरी, लाही, किथिर्का, जुनकीरी, अरिंगाल, मौरी, माकुराहरु, सुलसुले, माछा, अरिगाँठे, कनसुत्ले, आदि पाइन्छन् ।

६.३.२ महत्वपूर्ण वनस्पती विवरण

गाउँपालिकामा, साल, चाँप, जामुन, प्यारी, सिगान, रैनी, सिमल, राजवृक्ष, धाइरो, खस्रे साज, सिसौ, खयर, वयर, कुरिलो, रुदिलो, अस्ना, धौटी, प्यारी, बैर, खन्यु, बर, पिपल, सादन, पिक जामुन लगायतका वनस्पतीका प्रजातिहरु पाइन्छन् ।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा हर्रो, बर्रो, बोजो, गुर्जो, मेन्था, एलोभेरा, तितेपाती, तेजपात, सनपात, कमलराज, घ्यु कुमारी, रोइनी, असुरो, बबुरी, भद्रेजामुन, बादलपाते, गिठा, कुकुर्दैना लगायतका वनस्पतीका प्रजाति पाईन्छ यसका साथै कुरिलो, रुदिलो, अमला, पिपरमेन्ट, पिपला जस्ता जडिबुटीहरु पाईन्छ । यी जडिबुटीहरु संकलन तथा बिक्री हुने प्रशस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन

गाउँपालिकामा डुबान, महामारी, बाढी, असिना, हावाहुरी, शितलहर तथा जंगली जनावरको आक्रमण जस्ता प्रकोपहरु दोहोरी रहने गरेका छन् यसका साथै हाल आएर कोरोनो भाइरस कोभिड-१९ पश्चात डेंगी थप रोग प्रमुख प्रकोपको रुपमा थपिएको छ । यसका साथै सडक दुर्घटना, शीतलहर, लू लाग्नु सहायका प्रकोप हुन । भूकम्पको जोखिमलाई भने कहिल्यै पनि नकार्न मिल्दैन् । उत्तर चुरे पहाडबाट दक्षिणतिर बग्ने नदीहरु र खहरे खोलाहरुमा बाढीजन्य प्रकोपबाट यस गाउँपालिकामा डुबान र कटानले धेरै धनजनको क्षति हुने गरेको छ । समय अनुसारको अन्नबाली तथा बेमौसमी तरकारी खेतीका साथै बगर खेतीमा समेत ठुलो नोक्सान पुऱ्याइ रहेको देखिन्छ। गाउँपालिकामा पश्चिमी भागमा मान खोलाका कारण यहाँको भू-भाग वर्षेनी डुबान र कटान हुने गर्दछ र यसको लागि गाउँपालिकामा रहेका कच्ची सडक, खोला, पुलपुलेसा, कल्भेट, कुलो आदिको व्यवस्थापन तथा मर्मत गरि अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप कम गर्न सकिनुका साथै गाउँपालिकाले विपद् जोखिम न्यूनीकरणको लागि जोखिमयुक्त समुदाय समग्र गाउँपालिकाबासीलाई विपद् पूर्व गरिने क्रियाकलापको नीतिगत व्यवस्था तथा निर्यणहरु, जनचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु, न्यूनीकरण र आपतकालीन पूर्वतयारीका क्रियाकलापहरुलाई प्राथमिकीकरण गरेको छ । मूलत: गाउँपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले डुबानका कारण समेत डुवानका क्षेत्रमा भौतिक तथा मानविय दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यस क्रमलाई रोक्नका लागि तटबन्धको व्यवस्था र ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, तुषारो, असिना, हावाहुरीले विभिन्न किसिमका खाद्यबाली तथा फलफुलबालीलाई नष्ट पार्ने गर्दछ । बाढीको लागि अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पष्ट एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि बृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्ने, मानव र वन्यजन्तु बिचको

द्वन्द्वलाई न्यूनीकरण गर्नेतर्फ काम अगाडि बढाउनुपर्ने देखिन्छ। उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ।

६.४.१ विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय

तालिका नं. ६७: गाउँपालिकामा हुन सक्ने सम्भावित प्रकोपको विवरण

क्र.सं.	सम्भावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१.	बाढी (डुबान, कटान)	गाउँपालिकामा रहेका खोला/नालाहरुले वर्षातको समयमा खेतीयोग्य जमिन तथा बस्तीहरुमा कटान तथा डुबानमा पारेको। वर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन्।	जेष्ठ–असोज
२.	हावाहुरी/चट्याङ	हावाहुरी आउदा खर/पराल, खपडा र जस्तापाताको छाना भएका घरका छाना उडाउने समस्या, चट्याङ पर्ने समस्या।	चैत्र–जेष्ठ
३	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानीजन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोतसाधन अभाव र जनचेतनाको कमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
४.	तुषारो	अन्नबाली, तरकारी बालीको नाश।	मंसीर–पौष
५	आगलागी/डढेलो	गाउँपालिकाको धेरै जसो विद्युत सर्ट सर्किट, मानवीय लापरबाही, घनाबस्ती लगायतका अति विभीन्न समुदायका घरहरू जनचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेका छन्। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ।	चैत्र–जेष्ठ
६	असिना	असिना पानीले बालीनाली र कच्ची घरका छानामा असर पुऱ्याउने गरेको।	चैत्र–जेष्ठ
७	कोरोना भाइरस, वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	शुद्ध खानेपानी तथा सरसफाईको कमी, अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु आदि।	जुनसुकै समयमा
८.	भूकम्प,	भूकम्पीय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११औं स्थानमा रहेको र गाउँपालिकामा भूकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचारसंहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको।	जुनसुकै समयमा
९.	शीतलहर	जोखिम वर्ग वृद्धवृद्धा तथा बालबालिकाहरु बिरामी हुने समय। अति विपन्न घरपरिवार वर्षेनी शितलहरको समस्या बाट धेरै प्रभावित हुने।	मंसीर, पुस, माघ
१०	लु	गाउँपालिकामा गर्मी महिनामा अत्याधिक गर्मी ४६° सम्मको तापक्रम हुने भएकाले बेहोस हुने, सुनिने, बाउँडिने लगायत मानसिक समस्या आउने समस्याहरु देखापर्ने।	असार, श्रावण, भदौ
११	खडेरी (अत्याधिक गर्मी)	खडेरीका कारण अन्नबाली र तरकारीबालीमा उत्पादनमा असर पर्ने।	जेष्ठ/साउन
१२	किरा फट्याङ्ग्रा	जलवायु परिवर्तन सँगै किराफट्याङ्ग्राले बालीनालीमा नोक्सान तथा उत्पादनमा असर गर्ने।	मौषम अनुसार
१३	सर्पदंश	गाउँपालिकामा सर्प बाह्रै महिनामा भेटे पनि विशेष गरी जेष्ठ देखि भदौसम्म अत्यधिक मात्रामा सर्पको टोकाईबाट अकालमा मृत्यु हुनेको संख्या बढेको।	चैत, असार, श्रावण, भदौ

क.सं.	सम्भावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१४	जंगली जनावर आंतक	गाउँपालिकाका विभिन्न क्षेत्रहरु वनजंगल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरूमा (बाघ अन्य वन्यजन्तुको) आदिको आक्रमण तथा बदमासीको डर त्रास भईरहन्छ ।	जुनसुकै समय

स्रोतः गाउँ कार्यपालिका कार्यालय

६.४.२ विपद् व्यवस्थापनको पूर्वतयारी

भौगोलिक जटिलताका कारण नेपाल प्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिम क्षेत्रमा रहेको छ । नेपालमा वर्षेनी प्राकृतिक प्रकोपका कारण ठूलो मात्रामा जनधनको क्षति हुने गरेको छ। नेपालमा २०७२ सालको महाभूकम्पको पीडा अझै ताजा नै छ। गाउँपालिका पनि प्राकृतिक प्रकोपको दृष्टिकोणले संवेदनशील अवस्थामा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा विशेष गरी बाढी डुबान, कटान, महामारी, तुषारो, असिना, भूकम्प, आगलागी, हावाहुरी, शीतलहर/लु जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरू देखापर्दै आइरहेका छन् । विगतमा भएको कोभिड-१९ तथा विभिन्न समयमा फैलने महामारीहरुले आर्थिक तथा अन्य क्षेत्रमा समेत गहिरो प्रभाव पारेको छ । यस्ता प्रकोपहरू सामान्यतया पूर्ण नियन्त्रण गर्न नसकेपनि प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी जनधनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ। गाउँपालिकाले विपद पुर्वतयारीको लागि वरुण यन्त्र (दमकल) खरिद गर्ने, पालिकामा आवश्यक सामाग्रीको व्यवस्थापन गरि LEOC कक्ष आपतकालिन सेवा केन्द्र संचालन गर्ने यसका साथै गाउँपालिका भित्रका रेडक्रस सोसाइटी र अन्य साझेदार निकायसँगको समन्वयमा आवश्यक कार्यक्रम संचालन गर्ने, विपद व्यवस्थापन कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन अन्तर स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र संघीय सरकारसँग समन्वय गर्ने, विपद जोखिम न्यूनिकरण तथा व्यवस्थापनका लागि स्थानीय जोखिम नक्सा तयार गर्ने, प्रत्येक वडामा विपद प्रतिकार्य टोली गठन गर्ने, विपद सजगता अभिवृद्धि तालिम विद्यालय, महिला समूह, बाल क्लव लाई समावेश गराई संचालन गर्ने लगायतका नीति अगाडी सारेको छ ।

६.४.३ आपतकालिन यातायात साधन सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकाको केन्द्रमा स्वास्थ्य सेवाहरुको पहुँच भएतापनि सबै वडाहरुको स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट आपतकालीन स्वास्थ्य सेवाहरु पुऱ्याउन सकिरहेको अवस्था छैन् । आपतकालिन अवस्थामा बिरामीहरुलाई स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनका लागि पालिका भित्र २४ घण्टा सेवा सहित एम्बुलेन्सहरु सेवा सञ्चालनमा रहेका छन् । अनियन्त्रित डढेलोको प्रभावबाट यस गाउँपालिका पनि अछुतो रहन सकेको छैन । त्यसकारण यस गाउँपालिकामा बारुण यन्त्रको व्यवस्थापन गर्दै विभिन्न समुदायमा आपतकालिन अवस्थामा सेवा प्रवाह गर्नका लागि वडागत रुपमा आवश्यक एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

परिच्छेद - ७: भौतिक विकासको अवस्था

७.१ यातायात पूर्वाधार

७.१.१ सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सडक सञ्जाल प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पूर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा पालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ । पालिकाबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत् कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ । सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जालमार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति सम्भव छ । यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जालमार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ ।

२०५० को नक्शाङ्कन कार्य गर्ने समयसम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो । तर, २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीण क्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गति लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको बिस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ । तर, दुर्गम पहाडी भू-भागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्शाङ्कन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको बिस्तार भएको छ भन्ने एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन् ।

यस गाउँपालिकामा हवाई यातायातको सहज पहुँच रहेको छ । पालिकासँग सन्निकट रहेको नेपालगञ्ज विमानस्थलबाट दैनिक आन्तरिक उडानहरु हुने गर्दछन् । यसका अलावा यहाँ सडक यातायातका लागि राष्ट्रिय राजमार्गहरु पुर्व-पश्चिम राजमार्ग, तथा रत्न राजमार्ग सँग पनि सहज पहुँच रहेको छ । यहाँका प्रमुख सडकहरु मध्ये ३ किलोमिटर कालो पत्रे सडक सम्पन्न भएको छ भने २ किलोमिटर सडक (कालो पत्रे) निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको छ यसैगरि ग्रावेल सडक ४ किलोमिटर सम्पन्न भएको छ भने २ किलोमिटर निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको छ यसकासाथै नयाँ ट्रयाक खोल्ने काम २ किलोमिटर निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको देखिन्छ । सडक तथा यातायातको विकासले उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने, स्वास्थ्य तथा शिक्षा सेवामा पहुँच पुऱ्याउने, रोजगारी सिर्जना गर्ने, गरिबी न्यूनीकरण गर्ने तथा आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा टेवा पुऱ्याउँछ । तसर्थ, गाउँपालिकाले योजनाबद्ध एवं व्यवस्थित तवरले कार्यान्वयन गरी सडक सञ्जालको विस्तार तथा स्तरोन्नति गर्दै गइरहेको छ ।

७.१.२ गाउँपालिका क्षेत्रभित्र चल्ने सवारी साधन

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अन्तर्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाइन्छन् भने छोटो दुरीमा अटोरिक्सा, ई-रिक्सा, मिनिबस, माईक्रोबस र मोटरसाईकल, साईकल, टेम्पो, कार, टाङ्गा लगायतका सवारी साधन रहेका छन् । यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन् ।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासलाई गतिशील बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पूर्वाधारको रुपमा

रहेको हुन्छ। यस गाउँपालिकामा मुख्यतया ट्रक, ट्रेक्टर, जिप, बस, मोटरसाइकल, अटोरिक्सा, ई-रिक्सा, मिनिबस, टाङ्गा, साईकल, इभी गाडीहरूको उपयोग गरिएको देखिन्छ। गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडक मार्गहरूको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै सडक यातायातको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तैः सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक संकेत/चिन्ह, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ। विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बिचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ। विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एक आपसमा जोडेर जनताको बिचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ।

७.१.३ झोलुङ्गे पुल तथा पुलपुलेसा

पछिल्लो तथ्याङक अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा २५ वटा पुल रहेका छन भने १८ वटा मोटरेबल पुल, र ४ वटा झोलुङ्गे पुल, २ वटा काठे पुल, रहेका छन् भने १ वटा ट्रष्ट पुल रहेका छन्। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ६८: गाउँपालिकामा रहेका मोटरेपुल तथा झोलुङ्गे पुलको विवरण

क्र.नं.	मोटर/झोलुङ्ग पुलको नाम	झोलुङ्गे/पक्की/काठे/ट्रष्ट पुल	ठेगाना	लम्वाई (मि.)
१	बुका पुल	पक्की	वडा नं. १	५
२	जब्दहवा कुलो पुल	पक्की	वडा नं. २	१२
३	झोलुङ्गे पुल (मानखोला)	झोलुङ्गे	वडा नं. २	१२०
४	गावर पुल	झोलुङ्गे		
५	मकैवारी पुल	झोलुङ्गे		
६	चौखेली पुल	झोलुङ्गे		
७	मपुवा पुल	पक्की		
८	ठुलो कुला पुल	पक्की		
९	राजीपुर कजवे पक्की पुल	पक्की		
१०	डिगिया कुलो पुल	पक्की	वडा न २	१७ मिटर
११	पुलचोक पुल	पक्की	वडा न ३	११
१२	कोटिया पुल	पक्की	वडा न ३	२०
१३	कक्रहवा पुल	पक्की	वडा न ३	७
१४	जेठी नाला पुल	काठे पुल		
१५	जेठी नाला ट्रष्ट पुल	ट्रष्ट पुल	वडा न ४	३१
१६	पेडारी नाला पुल	पक्की	वडा न ४	१२
१७	ईट्टा नाला पुल	पक्की	वडा न ४	१०
१८	औंसे पुल	पक्की	सम्झना/चाँदनी	७५ मि.
१९	मानखोला पुल	पक्की	पेडारी	३ मि.
२०	पलौटीपुर पुल	पक्की	पेडारी	२.५
२१	दुन्द्रा नाला पुल	पक्की	खजुरा	३

क्र.नं.	मोटर/झोलुङ्ग पुलको नाम	झोलुङ्गे/पक्की/काठे/ट्रष्ट पुल	ठेगाना	लम्वाई (मि.)
२२	भगारी नाल पुल	पक्की	पेडारी	२.५
२३	गाउँतरिया पुल	पक्की	पेडारी	२.५
२४	घोघवा नाला काठे पुल	काठे	लुन्द्री	
२५	मदनिया पुल	पक्की	मदनिया	१०

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, २०८२

७.१.४ बसपार्क तथा बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण

बिजुली, पानी, यात्रु प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमनलाई सहज बनाउन सकिन्छ । विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्ति सुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाइन्छ । सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ । बसपार्कमा बनाइने संरचनाहरू अपाङ्गतामैत्री हुनुपर्दछ । यस गाउँपालिकामा बसपार्क तथा बस बिसौनी रहेता पनि व्यवस्थित हुन नसकेको अवस्था छ । यसैगरी गाउँपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्रहरू बस बिसौनीको रुपमा रहेका छन् । यहाँ यात्रु प्रतिक्षालय तथा शौचालयको अभाव रहेको छ ।

७.२ विद्युत् तथा वैकल्पिक उर्जा

गाउँपालिकाका सबै वडाहरुमा विद्युतीकरणको पहुँच रहेता पनि बढ्दो जनसंख्याका कारण विद्युतको क्षमता न्यून रहेको छ र विद्युत क्षमता बढाउनु पर्ने अवस्थामा रहेको छ भने शान्ति सुरक्षा अभिबृद्धि गर्नका लागि सडकमा सौर्य बत्तीहरूका साथै सिसि क्यामेराहरु जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रशस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत् प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नवीकरणीय ऊर्जा प्रवर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबर ग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट ऊर्जाको नियमित आपूर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई ऊर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ । सौर्य ऊर्जाबाट लिफ्ट सिँचाई खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न गार्हस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको ऊर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाईनमा बिक्री समेत गर्न सकिन्छ ।

सामान्तया: एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलोवाट विद्युत खपत गर्दछ । त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामिण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्यून हुन्छ । १७.६ वर्ग फिटको सोलार प्यानलले २५० बाट विद्युत उत्पादन गर्दछ । दिनभर करिब ६.८ घण्टा सुर्यको किरणबाट २५० वाट X ६.८ घण्टा गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ । १.७ किलोवाट X ३० दिन उत्पादन गर्दा महिनामा ५१ किलोवाट विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा.} \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८ \text{ कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यऊर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने ऊर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ। यद्यपी, ग्रामिण घरहरू सौर्य ऊर्जा उत्पादनमैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत सम्भावना अध्ययन गरी लघुविद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ। हालसम्म समेत काठ/दाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठ/दाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य ऊर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ। यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ। तसर्थ, गाउँपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईन मर्मत सम्भार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नवीकरणीय ऊर्जा प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.२.१ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार)

तालिका नं. ६९: खाना पकाउने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	काठ, दाउरा, कोइला	एलपी ग्याँस	विद्युत	गुइँठा	बायो ग्याँस	मट्टितेल	अन्य	जम्मा
१	१३०८	५८६	१४	१	११५	०	७	२०३१
२	१५५९	६९४	९	१	८	०	१	२२७२
३	७०४	१२७३	१६	०	१०८	०	०	२१०१
४	६६१	१११४	४	०	३६०	०	२	२१४१
५	६०४	१७९८	१५	३	४९	०	०	२४६९
६	६०८	१६४७	१२	०	४९	१	०	२३१७
७	१८३	५०२	३	१	५६	०	०	७४५
८	९९८	१२२८	१९	७	१४१	०	०	२३९३
जम्मा	६६२५	८८४२	९२	१३	८८६	१	१०	१६४६९
प्रतिशत	४०.२३	५३.६९	०.५६	०.०८	५.३८	०.०१	०.०६	१००

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

नेपाल जलस्रोतको धनी देश भएतापनि यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामिण ईलाकामा ऊर्जा संकट व्याप्त छ। नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिले पनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा काठ/दाउरा/कोइलाको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापक रूपमा भइरहेको छ।

यस बैजनाथ गाउँपालिकाको कुल घरपरिवारहरू मध्ये खाना पकाउनका लागि ६,६२५ अर्थात् ४०.२३ प्रतिशतले काठ/दाउरा/कोइला प्रयोग गर्दछन् भने सबैभन्दा बढी ८,८४२ अर्थात् ५३.६९ प्रतिशतले एल.पी. ग्याँसको प्रयोग गर्दछन्। त्यसैगरी विद्युतको प्रयोग गर्ने परिवार संख्या ९२ अर्थात ०.५६ प्रतिशत, मट्टितेलको प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या ०.०१ प्रतिशत, बायो ग्याँस प्रयोग गर्नेको संख्या ८८६ अर्थात ५.३८ प्रतिशत, १३ अर्थात ०.०८ प्रतिशत गुइँठा र अन्य इन्धनका स्रोतको प्रयोग गर्नेको संख्या १० अर्थात ०.०६ प्रतिशत रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

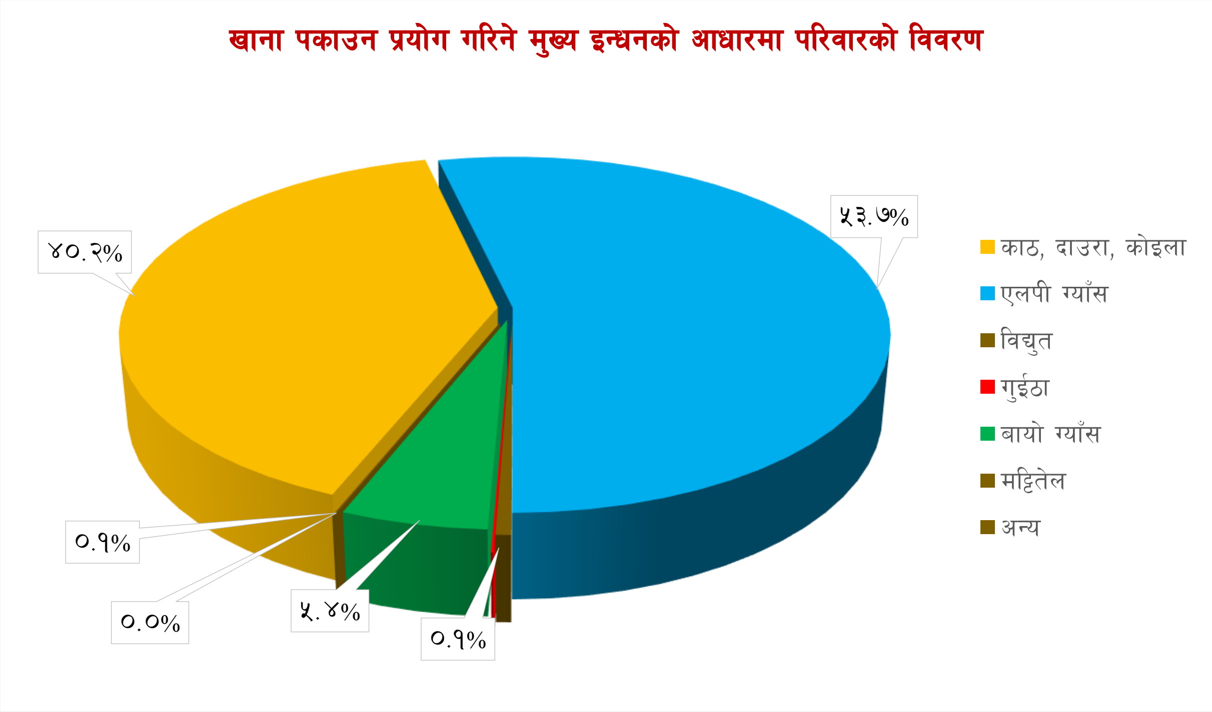

दिगो विकासको अवधारणा अनुसार पर्यावरणीय सन्तुलन बनाई राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ। उदाहरणका लागि नेपालले आधार वर्ष २०१५ मा ७४.७ प्रतिशत रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३० प्रतिशतमा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ एल.पी.ग्याँस प्रयोगलाई १८ प्रतिशत (२०१५) बाट ३३ प्रतिशतमा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ। यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस गाउँपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ।

७.२.२ बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार

यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत सम्भार, महशुल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ। राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ७०: दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	मट्टितेल	बायो ग्याँस	अन्य	जम्मा
१	१९९४	१४	६	२	१५	२०३१
२	२२६०	९	१	१	१	२२७२
३	२०८३	१४	०	०	४	२१०१
४	२११८	१२	६	०	५	२१४१
५	२४४४	१५	३	०	७	२४६९
६	२२९४	१८	१	०	४	२३१७
७	७२५	११	९	०	०	७४५
८	२३४७	२०	१६	१	९	२३९३

वडा	बिजुली	सोलार	मट्टितेल	बायो ग्याँस	अन्य	जम्मा
जम्मा	१६२६५	११३	४२	४	४५	१६४६९
प्रतिशत	९८.७६	०.६९	०.२६	०.०२	०.२७	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

गाउँपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाका कुल १६,४६९ घरपरिवारहरू मध्ये १६,२६५ अर्थात ९८.७६ प्रतिशतले विद्युत, ११३ अर्थात ०.६९ प्रतिशतले सोलार, ४२ अर्थात ०.२६ प्रतिशतले मट्टितेल, ४ अर्थात ०.०२ प्रतिशतले बायो ग्याँस र ४५ अर्थात ०.२७ प्रतिशतले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो। जसको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

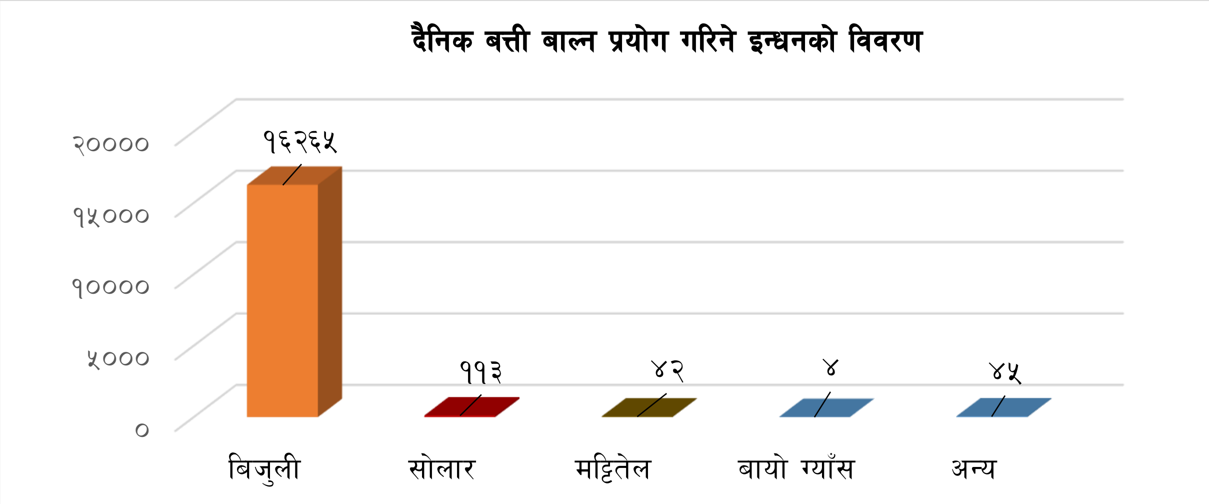

७.२.३ वैकल्पिक ऊर्जा (लघु जलविद्युत, सोलार, बायो ग्याँस, सुधारिएको चुल्हो) प्रयोग गर्ने परिवार

पेट्रोलियम पदार्थ माथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्दत पुग्दछ। डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रूपैयाँ हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ। तेस्रो विश्वको एक भू-परिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो। हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रबन्धको नीतिलाई व्यवहारमा प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेक्ष्यमा वायू ऊर्जा, सौर्य ऊर्जा, विद्युत ऊर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत ऊर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं। त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक ऊर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ।

७.३ सञ्चार तथा प्रविधि

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ। सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएतापनि ग्रामिण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ। सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूको पूर्ण रूपले विकास गरी ग्रामिण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ। नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा परिभाषित

गरेको छ । बैजनाथ गाउँपालिकामा उपलब्ध भएका सञ्चार तथा प्रविधिको विवरण निम्न प्रकार रहेका छन् । यहाँ NCELL र NTC मार्फत सञ्चारका माध्यमहरु सञ्चालित छन् साथै विभिन्न इन्टरनेट कम्पनीमार्फत इन्टरनेट सेवा विस्तार भएको छ । हाल गाउँपालिकामा रहेका सञ्चार, प्रविधि सम्वन्धी विवरण तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

क्र.सं.	सञ्चारको नाम	ठेगाना
१	नेपाल टेलिकम टावर (७)	वडा नं.- १, ३, ५, ६, ७, ८
२	एनसेल टावर (८)	वडा नं.- १, ३, ४, ५, ६, ७, ८
३	बैजनाथ राष्ट्रिय दैनिक (अनलाइन पत्रिका)	वडा नं.- ६
४	हुलाक कार्यालय (४)	वडा नं.- १, ३, ५

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

७.३.१ रेडियो स्टेशन सम्बन्धी विवरण

यस गाउँपालिका भित्र फेमस एफ. एम. रेडियो स्टेशन ९४.३ मेहाहर्ज वैजनाथ ७ पेडारीमा संचालनमा रहेको छ ।

७.३.२ आधुनिक सुविधामा पहुँच सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ७१: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

वडा नं.	कुनै पनि सुविधा नभएको	कम्तीमा एउटा सुविधा भएको	रेडियो सुविधा	टेलिभिजन	ल्याण्डलाइन टेलिफोन	मोबाइल फोन (साधारण)	स्मार्ट मोबाइल फोन	कम्प्युटर/ ल्यापटप	इन्टरनेट सुविधा	कार/जीप/ भ्यान	मोटरसाइकल/ स्कुटर	साइकल	विद्युतीय पंखा	रेफ्रिजरेटर	वासिङ मेशिन	एयर कन्डिसनर
१	२३	२००८	८४३	११६४	२१	१४५८	१६१५	१६०	४९९	२७	४१७	९७१	१८४५	४७२	७	६
२	४५	२२२७	१०४	११०५	६	१४५५	१६५८	७०	३४२	९	३९०	१४९१	२००८	४७२	२	५
३	४३	२०५८	१३८	९८२	५	१४८६	१५६२	९८	६४८	२	३२२	१४१०	१८८९	२९९	१	१
४	३८	२१०३	३४०	१२३६	९२	१७५९	१७४३	२०६	१३२८	२४	४३३	१५४४	१९३३	६१०	३	४
५	३५	२४३४	१४७२	१२२५	२०	१६९५	१९१३	१५८	१६१५	२३	४९२	१८६०	२११५	४२३	४	४
६	२५	२२९२	११३८	१२९१	२३	१६००	१९२४	१३७	१५१३	२६	५११	१८५७	२१२२	४५२	४	०
७	२३	७२२	३४४	४०५	२	५४१	५६७	२४	४७९	६	१८१	६५४	६६०	१२७	०	०
८	६०	२३३३	१२४१	११५०	१५	१८११	१६७८	१३८	१०३४	१३	४३६	२०२१	२०९९	३४३	३	४
जम्मा	२९२	१६१७७	५६२०	८५५८	१८४	११८०५	१२६६०	९९१	७४५८	१३०	३१८२	११८०८	१४६७१	३१९८	२४	२४

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

साधन तथा सेवा सुविधाको आधारमा गाउँपालिकामा कम्तिमा एउटा सुविधा भएको घरपरिवारको संख्या १६,१७७ रहेको देखिन्छ। गाउँपालिकाका कुल घरपरिवारहरू मध्ये उच्च विद्युतीय पंखा भएको घरपरिवार संख्या १४,६७१, दोस्रोमा मोबाइल फोन (स्मार्ट) भएको घरपरिवार संख्या १२,६६० देखिन्छ। यसैगरी साधारण मोबाइल हुने परिवारको संख्या ११,८०५ रहेको छ। रेडियो सुविधा भएको परिवारको संख्या ५,६२० रहेको छ भने यसैगरी टेलिभिजन हुने परिवारको संख्या ८,५५८ रहेको छ।

समग्रमा तथ्याङ्कलाई हेर्दा सञ्चार क्षेत्रको प्रमुख मोबाइल सेवामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ भने इन्टरनेट सेवा भने विस्तार हुने क्रममा देखिएको छ। मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबै खाले सञ्चारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सूचना, गीत तथा खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकाले मोबाइलको तुलनामा टेलिभिजन तथा रेडियोका प्रयोगकर्ता घटिरहेको देखिन्छ। भौगोलिक अवस्थाका हिसाबले पूर्ण रुपमा तराई क्षेत्र र समथर भू-भाग भएकाले यस गाउँपालिकामा कार/जीप, एयर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजर जस्ता उच्च सुविधाका सामग्रीहरू प्रयोग गर्नेको संख्या बढ्ने क्रममा रहेको देखिन्छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

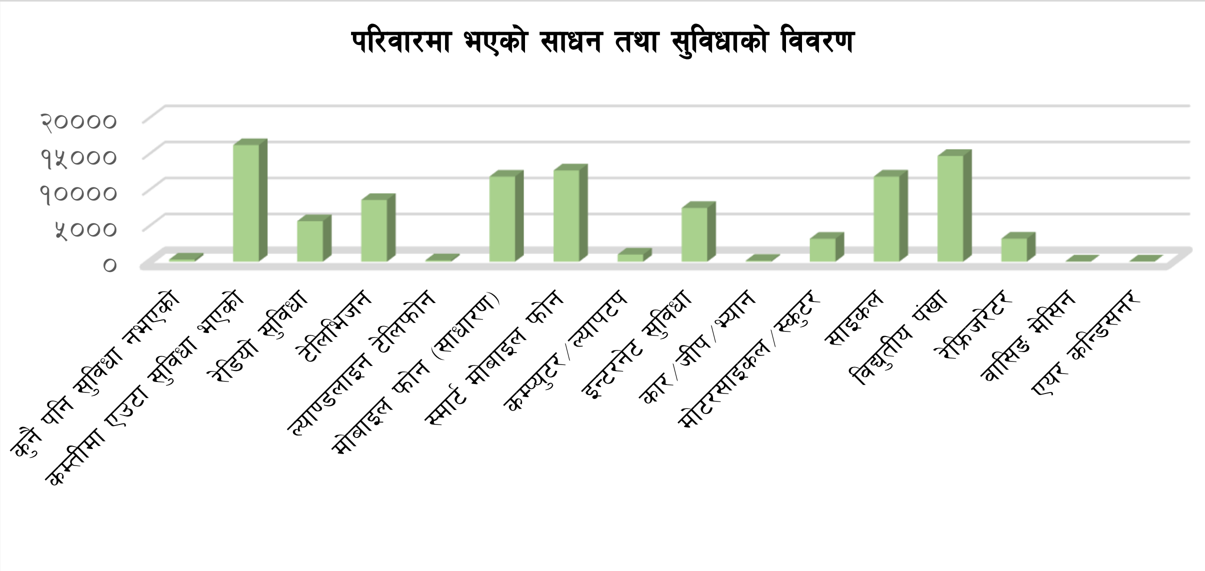

७.४ आवास तथा भवन

गाउँपालिकामा मिश्रित जनघनत्व भएका बस्तीहरु छन्। यहाँ बस्ती बसाल्ने सन्दर्भमा बजारको सम्भाव्य क्षेत्र, पानीको सुविधा, खेतीयोग्य क्षेत्र, पशुपालनलाई पायक र अन्न उत्पादनका लागि उपयुक्त जमिन भएको स्थानमा यत्रतत्र छरिएर बस्ने प्रचलन भएकाले पायक पर्ने स्थान अनुसार सबै वडाहरूमा कतै बाक्लो तथा कतै पातलो बस्तीहरु रहेका छन्। यहाँका अधिकांश घरहरू पक्की तथा अर्धपक्की अवस्थामा रहनुले यस गाउँपालिकाका घरहरू भूकम्पीय तथा अन्य प्रकोप र सुरक्षाको दृष्टिकोणले केही सुरक्षित तथा जोखिममुक्त अवस्थामा रहेका छन्।

७.४.१ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी

तालिका नं. ७२: छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	जस्ता/टिन	सिमेन्ट/ ढलान	खर/पराल/छ्वाली	टायल	ढुङ्गा/स्लेट	काठ/फल्याक	अन्य	जम्मा
१	७५६	१०३८	३३	१८९	४	२	९	२०३१
२	८१५	७३९	३६	६७१	४	२	५	२२७२
३	९२५	६४८	१३	५०६	२	५	२	२१०१
४	६३०	११४९	५	३४९	६	०	२	२१४१
५	८५३	११६३	२६	४१८	८	०	१	२४६९
६	७८९	१२०५	२३	२९८	२	०	०	२३१७
७	२५५	२८१	७	२०१	०	०	१	७४५
८	९४९	८५६	६४	५०२	२०	१	१	२३९३
जम्मा	५९७२	७०७९	२०७	३१३४	४६	१०	२१	१६४६९
प्रतिशत	३६.२६	४२.९८	१.२६	१९.०३	०.२८	०.०६	०.१३	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

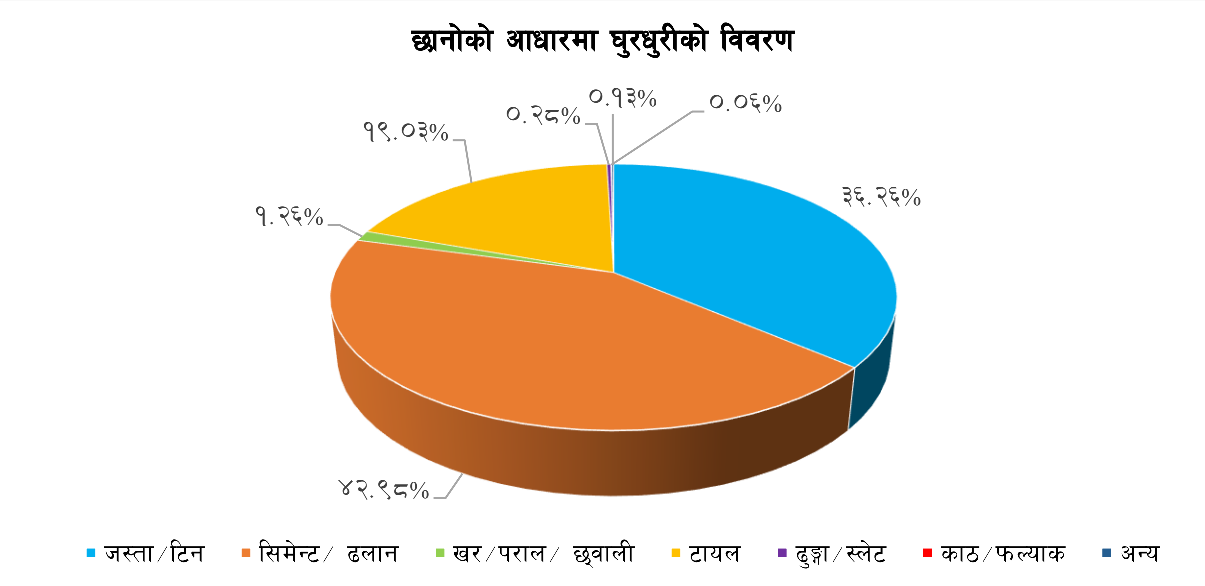

यहाँका जम्मा घरधुरी १६,४६९ मध्ये सिमेन्ट ढलानको छानो भएको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात ७,०७९ अर्थात ४२.९८ प्रतिशत रहेका छन्। यसैगरी जस्तापाता/टिनको छानो भएको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या ५,९७२ अर्थात ३६.२६ प्रतिशत, टायलको छानो भएको घरमा बसोबास गर्नेको संख्या ३,१३४ अर्थात १९.०३ प्रतिशत, खर/पराल/छवालीको छानो भएको घरमा बसोबास गर्नेको संख्या २०७ अर्थात १.२६ प्रतिशत, ढुङ्गा/स्लेटको छानो भएको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या ४६ अर्थात ०.२८ प्रतिशत रहेका छन्। यसैगरी काठ/फल्याकको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या १० अर्थात ०.०६ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने अन्य छानो भएको घरपरिवार संख्या २१ अर्थात ०.३१ प्रतिशत रहेको पाइन्छ।

७.४.२ गाउँपालिका अन्तर्गतका सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अत्यावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्तदुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ। यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रूप धारण गर्दै जान्छ।

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारको कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिका/नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ। हाल गाउँपालिकामा रहेका सरकारी तथा सामुदायिक भवनहरु सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका नं. ७३: गाउँपालिकामा रहेका सरकारी तथा सामुदायिक भवनहरु सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सरकारी तथा सामुदायिक भवनको नाम	वडा नं.	हालको अवस्था	कैफियत
१.	वडा कार्यालय	वडा नं. १, चिसापानी	ठिकै	
२.	स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. १, चिसापानी	ठिकै	
३.	वडा कार्यालय	वडा नं २, डिगीया	राम्रो	
४.	स्वास्थ्य चौकी	वडा नं २, डिगीया	राम्रो	
५.	सशस्त्र प्रहरी बल	पितमारी	राम्रो	

क्र.सं.	सरकारी तथा सामुदायिक भवनको नाम	वडा नं.	हालको अवस्था	कैफियत
६.	वडा कार्यालय	वडा नं.३, वैरहवा	ठिकै	
७.	स्वास्थ्य चौकी	नौवस्ता	जिर्ण	
८.	प्रशुति गृह	नौवस्था प्रशुति गृह	ठिकै	
९.	ईलाका प्रहरी कार्यालय	नौवस्ता	राम्रो	
१०.	पुरानो गाविस भवन	नौवस्ता	जिर्ण	
११.	क्षेत्रीय खुला कारागार	नौवस्ता	निर्माणाधीन	
१२.	वडा कार्यालय	वडा नं ४, जन आश्रित टोल	राम्रो	
१३.	स्वास्थ्य परामर्श केन्द्र	जन आश्रित टोल	राम्रो	
१४.	अस्थायी प्रहरी भवन	बानियाभार	ठिकै	
१५.	वडा कार्यालय	वडा नं. ५, बनकटुवा	ठिकै	
१६.	गाउँपालिका भवन	रामपुर	राम्रो	
१७.	बनकटवा प्राथमिक स्वास्थ्य भवन	बनकटवा	राम्रो	
१८.	पशुसेवा केन्द्र	बनकटुवा	ठिकै	
१९.	वडा कार्यालय	वडा नं. ६ सम्झना	ठिकै	
२०.	प्रहरी चौकी	सम्झना	जिर्ण	
२१.	आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	गडरही	राम्रो	
२२.	वडा कार्यालय	वडा नं.७, पेडारी	जिर्ण	
२३.	आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र	ललहीपुर	राम्रो	
२४.	वडा कार्यालय	वडा नं. ८, टिटिहिरीया	राम्रो	
२५.	स्वास्थ्य चौकी	वडा नं. ८, ललहीपुर	राम्रो	
२६.	आयुर्वेद औषधालय	वडा नं. ८, थपुवा	राम्रो	
२७.	सिद्धपुरी सामुदायिक वन भवन	वडा नं. १, चिसापानी	ठिकै	
२८.	माझी सामुदायिक भवन	वडा नं. २, डिगिया	राम्रो	
२९.	टोल सुधार सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, वनखेल,	जिर्ण	
३०.	सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, गाभर	जिर्ण	८४.६ (क्षे.)
३१.	सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, गाभर	ठिकै	३३८.६ (क्षे.)
३२.	सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, नौवस्ता	राम्रो	१६९.२ (क्षे.)
३३.	शिव सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, उत्तर लधौरा	राम्रो	
३४.	देउराली सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, तल्लो गाभर	जिर्ण	
३५.	सामुदायिक भवन	वडा नं. ३, सुतैया	जिर्ण	
३६.	कृषि तथा पशु हाट बजार भवन	बानियाभार, ४	ठिकै	
३७.	तरकारी संकलन केन्द्र	तिलकपुर, ४	ठिकै	
३८.	फलफुल संकलन केन्द्र	नौलापुर, ४	ठिकै	

क्र.सं.	सरकारी तथा सामुदायिक भवनको नाम	वडा नं.	हालको अवस्था	कैफियत
३९.	सामुदायिक भवन	वडा नं. ५, दुर्गा चोक	राम्रो	
४०.	सम्झना साना शहरी विकास	वडा नं. ६, सम्झना	ठिकै	
४१.	खोप केन्द्र भवन	वडा नं. ६, एच गाउँ	ठिकै	
४२.	लक्ष्मी समूह सामुदायिक भवन	वडा नं. ६, पार्वतीपुर	ठिकै	
४३.	सामुदायिक भवन	वडा नं. ७, पेडारी	राम्रो	
४४.	तरकारी संकलन भवन	वडा नं. ८, फत्तेनगर	ठिकै	
४५.	महिला मेलमिलाप समुदायिक भवन	वडा नं. ८, थपुवा	राम्रो	
४६.	जनसहयोगी आवि पुरानो भवन	वडा नं. ८, फत्तेनगर	जिर्ण	
४७.	डाबर सामुदायिक भवन	वडा नं. ५		
४८.	सामुदायिक बचत घर	वडा नं.६		
४९.	थारु सामुदायिक भवन	वडा नं.६		

स्रोत : गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

७.४.३ पशु वधशालाको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पु¥याउन सक्छन् । त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशुवधशालाको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपंक्षीको वध गर्नुभन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनिय देखिन्छ । बैजनाथ गाउँपालिकाभित्र व्यवस्थित पशुवधशालाहरु संचालनमा रहेका छैनन । पशुहरूलाई फ्रेस हाउसहरू तथा खुल्ला स्थानहरूमा वध गर्ने गरिन्छ ।

७.४.४ शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण

नेपालमा आफ्नो धार्मिक परम्परा अनुसार मृत्यु संस्कार गर्ने चलन परापूर्व कालदेखि नै चलिआएको छ । हरेक गाउँपालिका/नगरपालिका तथा हरेक समुदायको आ-आफ्नो धर्म र संस्कृति अनुसार शवदाहस्थल र समाधीस्थल व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय र आवश्यकता हो । भावनात्मक अर्थ समेत बोकेको यो विषयलाई कुनै पनि योजनाले समयमै सम्बोधन गर्नुपर्दछ । अन्यथा अव्यवस्थित दाहसंस्कार गरिनुले पालिकाको पर्यावरणीय, सामाजिक तथा साँस्कृतिक व्यवस्थामा चुनौती थपिन्छ । परम्परागत रुपमा सञ्चालनमा रहेका शवदाहस्थल र समाधिस्थललाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ । हाल गाउँपालिकामा शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलको व्यवस्थापनका लागि आश्रयस्थल बनाउने, खानेपानी तथा काठ दाउराको व्यवस्थापन, मृत्यु संस्कारका लागि आवश्यक सामाग्रीहरू उपलब्ध हुनेगरी पूजा पसल व्यवस्थापन आदि कार्यहरु पालिकाले गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस पालिकामा रहेका शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलसम्वन्धी विवरण तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ७४: गाउँपालिकामा रहेका शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलसम्वन्धी विवरण

क्र.सं.	शवदाहस्थल तथा समाधिस्थलसम्वन्धी विवरण	ठेगाना
१.	च्याँमा शवदाहस्थल (मानखोला)	बैजनाथ-१, च्याँमा
२.	समाधिस्थल (शिव मन्दिर सामुदायिक वन नजिक)	बैजनाथ-१, पानी ट्याङ्की
३.	शवदाहस्थल (मानखोला)	बैजनाथ-२, रामपुर
४.	शवदाहस्थल (मानखोला)	बैजनाथ-२, कन्याराज
५.	शवदाहस्थल (मानखोला)	बैजनाथ-२, माथिल्लो पितमारी
६.	शवदाहस्थल (जेठीनाला)	बैजनाथ-३, सुतैया
७.	समाधिस्थल (मभ्यवर्ती क्षेत्र)	बैजनाथ-३, सुतैया
८.	त्रिवेणीघाट शवदाहस्थल	बैजनाथ-६, न्यु हरियाली त्रिवेणीघाट
९.	स्वर्गद्धारी शवदाहस्थल	बैजनाथ-६, मानखोला पुल
१०.	चमारपुर समाधिस्थल	बैजनाथ-७, चमारपुर
११.	शवदाहस्थल (मानखोला)	बैजनाथ-८, मानखोला पुल
१२.	शवदाहस्थल (मानखोला)	बैजनाथ-८, फत्तेनगर
१३.	शवदाहस्थल (मानखोला)	बैजनाथ-८, करेलीभग्रा

स्रोतः गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

परिच्छेद - ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति

८.१ सेवा सुविधा सञ्चालन र व्यवस्थापन

८.१.१ उपलब्ध सेवा सुविधाको प्रकार

- अपाङ्ग परिचयपत्र वितरण तथा अद्यावधिक,
- निःशुल्क उपचार सिफारिस,
- कृषि समूह दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- कृषि यन्त्र, औषधी तथा पशु औषधि उपचार र उपकरण वितरण,
- बाली तथा पशुपंक्षी बीमा,
- प्राइवेट फर्म दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- व्यवसाय दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- सहकारी दर्ता तथा खारेजी,
- संघ संस्था दर्ता तथा खारेजी,
- रोजगार परामर्श,
- व्यक्तिगत घटना दर्ता,
- सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नयाँ लाभग्राही दर्ता तथा नवीकरण,
- घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र वितरण तथा नवीकरण,
- घर निर्माण अनुमति,
- घरनक्शा पास तथा अभिलेखीकरण,
- विवाद निरोपण तथा मेलमिलाप,
- छात्रवृत्ती सिफारिस,
- विद्यालय सञ्चालन तथा कक्ष थप अनुमति,
- तालिमहरू सञ्चालन,
- गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरूबाट विभिन्न सिफारिस र प्रमाणितका कार्यहरू आदि ।

८.१.२ सेवा प्रवाह प्रक्रिया र पृष्ठपोषण

अपाङ्ग तथा ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्र वितरण : सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन, वडाको सिफारिस र आवश्यक परेको खण्डमा विशेषज्ञ चिकित्सकको सिफारिसका आधारमा अपाङ्ग परिचयपत्र वितरण समितिले जाँचबुझ गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने ।

ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्रका लागि नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा जाँचबुझ गरी परिचयपत्र वितरण हुने ।

क्लब दर्ता : बाल क्लब, किशोरी क्लब, युवा क्लब, सञ्जालहरु विधान, बैठकका निर्णयहरु, आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त भएमा दर्ता हुने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

<u>निःशुल्क उपचार सिफारिस</u> : सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन, अस्पतालको प्रेषण पूर्जा र वडाको सिफारिसका आधारमा निःशुल्क उपचार सिफारिस समितिका आधारमा निःशुल्क उपचारका लागि सिफारिस हुने ।

<u>कृषि समूह दर्ता</u> : प्रस्तावित समूहको निर्णय प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाणपत्रहरु सहित निवेदन पेश भएपछि कृषि तथा पशु सेवा उपशाखाले आवश्यक जाँचबुझ गरी कृषि समूह दर्ता गर्ने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

<u>कृषि यन्त्र, औषधी तथा पशु औषधी उपचार र उपकरण वितरण</u> : वार्षिक कार्यक्रम, लक्षित वर्गको माग र निवेदनका आधारमा कृषि यन्त्र र पशु उपचार उपकरण वितरण हुने । सेवा केन्द्रहरुबाट उपचार सेवा निःशुल्क रुपमा उपलब्ध हुने ।

<u>बाली तथा पशुपंक्षी बीमा</u> : गाउँपालिकाले अनुदानमा इच्छुक व्यक्तिहरुको बाली तथा पशुपंक्षी बीमा गरिदिने ।

<u>व्यवसाय दर्ता</u> : वडाको सिफारिस, जग्गाधनी प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि, नेपाली नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि र निवेदन इच्छुकले पेश गरेमा व्यवसाय दर्ता र सोको नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

<u>सहकारी दर्ताः</u> विनियम सहित भेलाका निर्णयहरुका प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाणपत्रका प्रतिलिपिहरु र आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त देखिएमा सहकारी संस्था दर्ता हुने, एकीकरण, विभाजन र नियमानुसार दर्ता खारेजीको कार्य गरिने ।

<u>स्थानीय संघ संस्था दर्ता</u> : विधान, बैठकका निर्णयहरुका प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाण पत्रका प्रतिलिपिहरु, आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त भएमा संघ संस्था दर्ता हुने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

<u>रोजगार परामर्श</u> : वैदेशिक रोजगारीमा जान चाहने व्यक्तिहरुका लागि रोजगार सेवा केन्द्रबाट परामर्शको कार्य गरिने ।

<u>श्रम स्वीकृति</u> : व्यक्तिगत श्रम स्वीकृतिका लागि रोजगार प्रदायक कम्पनीले दिएको भिजा, सम्झौताको कागजात लगायतका कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा अनलाइन माध्यमबाट सोको स्वीकृतिको कार्य अगाडि बढाइने र स्वीकृति भई आए पश्चात् प्रिन्ट गरी स्वीकृति पत्र प्रदान गरिने ।

वैदेशिक रोजगारीबाट बिदामा फर्किएका व्यक्तिहरु पुनः वैदेशिक रोजगारीमा जान थाल्दा पुनः श्रम स्वीकृतिका लागि रोजगार प्रदायक कम्पनीले दिएको भिजा, सम्झौताको कागजात लगायतका कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा अनलाइन माध्यमबाट सोको पुनः स्वीकृतिको कार्य अगाडि बढाइने र स्वीकृति भई आए पश्चात् प्रिन्ट गरी स्वीकृति पत्र प्रदान गरिने ।

<u>वैदेशिक रोजगारी सहायता</u> : वैदेशिक रोजगार बोर्ड मार्फत् प्रदान गरिने मृत्यु तथा अंगभंग क्षतिपूर्ति, परिवार स्वास्थ्य उपचार खर्च, मृत्यु भएमा शव घरसम्म झिकाउने कार्य, विदेशमा अलपत्र परेकाको उद्दार तथा खोजतलास लगायतका कार्यका लागि वडाको सिफारिस सहित अन्य आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाई सेवा प्रदान गरिने ।

व्यक्तिगत घटना दर्ता : सूचकले दिएको सूचना फाराम र आवश्यक अन्य कागजातहरुको आधारमा स्थानीय पञ्जीकाधिकारीले जाँचबुझ गरी अनलाइन व्यक्तिगत घटना दर्ता गरी दर्ता प्रमाणपत्र प्रदान गर्ने ।

सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नयाँ लाभग्राही दर्ता तथा नवीकरण : ज्येष्ठ नागरिक, ज्येष्ठ नागरिक एकल महिला, अपाङ्ग, विधुवा, दलित बालबालिका पोषण भत्ता, लोपोन्मुख नागरिकका लागि सामाजिक सुरक्षा भत्तामा नयाँ लाभग्राहीको रुपमा दर्ता हुन वडा कार्यालयमा आफ्नो आवश्यक कागजातहरु सहित फाराम भरी निवेदन पेश गरेमा जाँचबुझ गर्दा योग्य देखिएमा नयाँ लाभग्राहीका रुपमा दर्ता भई अर्को महिनाबाट भत्ता पाउने व्यवस्था रहेको छ ।

सामाजिक सुरक्षा भत्तामा दर्ता रहि रहेका व्यक्तिहरुका लागि प्रत्येक वर्ष भदौको महिनाभित्र आफ्नो कागजातहरु सहित फाराम भरी निवेदन पेश गरेमा नवीकरणको कार्य तथा तथ्याङ्क अद्यावधिक गरिने व्यवस्था रहेको छ ।

घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र वितरण : आवश्यक जनशक्ति र यन्त्र उपकरणको विवरण र प्रमाणहरुको प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम इजाजत पत्र प्रदान गर्ने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

घर निर्माण अनुमति, घरनक्शा पास तथा अभिलेखीकरण : निर्माण गर्ने घरको ड्रइङ डिजाइन सहित घरनक्शा पासका लागि नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ र प्रक्रिया पूरा गरी घरनक्शा पास गरिने र सोका आधारमा घर निर्माण अनुमति प्रदान हुने ।

पुराना घरहरुका हकमा निर्मित घरको नक्शा, नागरिकता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ र प्रक्रिया पूरा गरी अभिलेखीकरण प्रमाणपत्र प्रदान गरिने ।

विवाद निरुपण तथा मेलमिलाप : स्थानीय न्यायिक समितिले आफ्ना क्षेत्राधिकार भित्रका विभिन्न विषयमा न्याय निरुपण तथा मेलमिलापका कार्य गर्ने ।

छात्रवृत्ती सिफारिसः निःशुल्क अध्ययनका लागि वडाको सिफारिस सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी छात्रवृत्तिका लागि सिफारिस गर्ने ।

विद्यालय सञ्चालन तथा कक्ष थप अनुमति : विद्यालय सञ्चालन वा कक्षा थपका लागि आवश्यक पूर्वाधार पूरा गरी आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गर्दा उपयुक्त देखिएमा विद्यालय सञ्चालनका लागि अनुमति प्रदान गर्ने ।

तालिम सञ्चालन : गाउँपालिकाको आफ्नै वार्षिक योजना/कार्यक्रमबाट विभिन्न आय तथा सीपमूलक तालिमहरू सञ्चालन हुने गर्दछन् भने विभिन्न गैरसरकारी संघसंस्थाहरूको समन्वय तथा सहकार्यमा समेत त्यस्ता तालिमहरू सञ्चालन हुने गरिरहेका छन् ।

गाउँपालिका र वडा कार्यालयहरुबाट विभिन्न सिफारिस र प्रमाणितका कार्यहरु : स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारभित्र रहेका स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले तोके बमोजिमका कार्यहरुका लागि आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी गाउँपालिका वा वडामा निवेदन पेश गरेमा नियमानुसार सिफारिस तथा प्रमाणितका कार्यहरु गर्ने ।

८.२ ऐन, नीति नियम र कार्यप्रणाली

८.२.१ गाउँपालिकाका स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु

तालिका नं. ७५: गाउँपालिकाबाट स्वीकृत ऐन, नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरुकको विवरण

क्र.स.	ऐन
१.	बैजनाथ गाउँपालिका आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०८२
२.	बैजनाथ गाउँपालिकामा रहेका बरघर प्रणाली संरक्षण, प्रवर्द्धन र विकास गर्न बनेको ऐन, २०८०
३.	आ.व. २०८०/८१ को आर्थिक ऐन र बिनियोजन ऐन
४.	बैजनाथ गाउँपालिकाको व्यवसाय दर्ता ऐन, २०७९
५.	साझेदारीमा कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन गर्ने सम्वन्धी ऐन, २०७९
६.	बैजनाथ गाउँपालिका नगर प्रहरी ऐन, २०७९
७.	बैजनाथ गाउँपालिका शिक्षा ऐन (पहिलो संसोधन), २०७९
८.	बैजनाथ गाउँपालिकाको अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको अधिकार संरक्षण, प्रवर्द्धन र कार्यान्वयन सम्वन्धी ऐन, २०७८
९.	बैजनाथ गाउँपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाई र स्वच्छता सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७८
१०.	बैजनाथ गाउँपालिकाको जलस्रोत उपयोग ऐन, २०७८
११.	बैजनाथ गाउँपालिकाको भूमि ऐन, २०७८
१२.	बैजनाथ गाउँपालिकाको कृषि तथा पशुपन्छी ऐन, २०७८
१३.	बैजनाथ गाउँपालिकाको वन व्यवस्थापन सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको बन ऐन, २०७८
१४.	बैजनाथ गाउँपालिका स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७७
१५.	बैजनाथ गाउँपालिका शिक्षा ऐन, २०७७
१६.	बैजनाथ गाउँपालिकामा विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न बनेको ऐन, २०७५
१७.	बैजनाथ गाउँपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५
१८.	बैजनाथ गाउँपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि (नियमित गर्ने) ऐन, २०७५
१९.	बैजनाथ गाउँपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५
२०.	विनियोजन ऐन, २०७५
२१.	बैजनाथ गाउँपालिकाको कर तथा गैरकर राजस्व सम्वन्धी ऐन, २०७५
२२.	बैजनाथ गाउँपालिका विनियोजना ऐन, २०७५
२३.	बिनियोजन ऐन र आर्थिक ऐन, २०७८
२४	बातावरण तथा प्राकृतिक स्रोत संरक्षण ऐन, २०७७
२५	न्यायिक समितिले उजुरीको कारवाही किनारा गर्दा अपनाउनुपर्दा कार्यविधिका सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन, २०७४
२६	गाउँपालिकाको स्थानीय कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७४

क्र.स.	ऐन
२७	बैजनाथ गाउँको आर्थिक कार्यविधि नियमित तथा व्यवस्थित गर्न बनेको ऐन, २०७४
	कार्यविधि
२८	बैजनाथ गाउँपालिकामा अपाङ्गता परामर्श कक्ष सञ्चालन सम्वन्धी कार्यविधि, २०८०
२९	मेलमिलाप केन्द्र सञ्चालन सम्वन्धी कार्यविधि, २०८०
३०	सार्वजनिक जग्गामा वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८०
३१	निजी वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८०
३२	बैजनाथ गाउँपालिकामा करारमा प्राविधिक कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने सम्वन्धी (दोस्रो संसोधन) कार्यविधि, २०७५
३३	लक्षीत वर्गका वडा स्तरीय तथा पालिका स्तरीय सञ्जाल गठन तथा सहजिकरण कार्यविधि, २०८०
३४	कृषकसंग पालिका प्रमुख कृषि कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०८०
३५	गाउँपालिका बाट वितरण हुने शिक्षण सिकाई अनुदानमा शिक्षक तथा कर्मचारी छनौट सम्वन्धी कार्यविधि २०७९ (पहिलो संसोधन २०८१)
३६	एक विद्यालय एक स्वास्थ्य कर्मी कार्यक्रम कार्यविधि, २०७९
३७	बैजनाथ गाउँपालिकाको लिलाम बिक्री सम्वन्धी कार्यविधि, २०७९
३८	बैजनाथ गाउँपालिका “बाल कोष” (स्थापना र सञ्चालन) कार्यविधि, २०७८
३९	बैजनाथ गाउँपालिकाको विषयगत समिति-कार्यसञ्चालन-कार्यविधि, २०७८
४०	बैजनाथ गाउँपालिकाको युवा उद्यमशिलता विकास अनुदान कार्यक्रम संञ्चालन कार्यविधि, २०७८
४१	संस्थागत विद्यालय संचालन अनुमति कार्यविधि, २०७८
४२	बैजनाथ गाउँपालिकाको छात्रवृत्ति वितरण कार्यविधि, २०७८
४३	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्चालन गठन तथा परिचालन कार्यविधि, २०७८
४४	बैजनाथ गाउँपालिकाको विद्यायन समिति (गठन तथा सञ्चालन) कार्यविधि, २०७८
४५	बैजनाथ गाउँपालिकाको लेखा समिति (गठन तथा संचालन) कार्यविधि, २०७८
४६	शिक्षक सरुवा तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७८
४७	बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिको कार्यसञ्चालन कार्यविधि, २०७८
४८	“घ” वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजतपत्र सम्वन्धी कार्यविधि, २०७८
४९	स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको कार्यसञ्चालन सम्वन्धी कार्यविधि, २०७८
५०	गाउँपालिकास्तरिय खेलकुद विकास सञ्चालन कार्यविधि, २०७७
५१	करारमा प्राविधिक कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने सम्वन्धी कार्यविधी, २०७५
५२	शिक्षक दरबन्दी (मिलान तथा व्यवस्थापन) कार्यविधी, २०७७
५३	बैजनाथ गाउँपालिकाको बालसंरक्षण नीति, मापदण्ड तथा कार्यविधि, २०७५
५४	गाउँसभा संचालन कार्यविधि, २०७४
५५	बैठक संचालन कार्यविधि, २०७४
५६	एफ.एम, रेडियो (संचालन तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि, २०७४

क्र.स.	ऐन
५७	अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचय-पत्र वितरण कार्यविधि, २०७५
५८	एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५
५९	बैजनाथ राजपत्र प्रकाशन सम्वन्धी कार्यविधि, २०७४
६०	उपभोक्ता समितिबाट पूर्वाधार विकास निर्माण सम्वन्धी कार्य गराउने कार्यविधी, २०७४
६१	निर्णय वा आदेश र अधिकारपत्रको प्रमाणीकरण (कार्यविधि), २०७४
६२	बैजनाथ गाउँपालिकाको गुनासो सम्वोधन तथा सुझाव व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८२
६३	बैजनाथ गाउँपालिकाको उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्वन्धी कार्यविधि, २०८२
६४	बैजनाथ गाउँपालिकाको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण कार्यविधि, २०८२
६५	बैजनाथ गाउँपालिकाको स्थानीय पूर्वाधार मर्मत सम्भार कोष तथा कार्य संचालन कार्यविधि, २०८२
६६	बैजनाथ गाउँपालिकाको संक्षिप्त बातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक बातावरणीय परीक्षण कार्यविधि, २०८२
६७	शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७७ (पहिलो संसोधन २०८२/०२/०५)
६८	किसानसंग पालिका प्रमुख कृषि कार्यक्रम संचालन कार्यविधि २०८० (पहिलो संसोधन २०८२)
६९	करारमा कर्मचारी व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८१
७०	वन्यजन्तु प्रभावित समुदायका लागि जीविको पार्जन सुधार समूह परिचालन कार्यविधि, २०८१
७१	बेरुजु फर्स्यौट कार्यविधि, २०८२
७२	लेखा समिति गठन तथा संचालन कार्यविधि, २०८२
७३	गाउँ सभा सचिवालय स्थापना तथा कार्य संचालन कार्यविधि, २०८२
७४	संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण कार्यविधि, २०८२
७५	स्थानीय पूर्वाधार मर्मत सम्भार कोष तथा कार्य संचालन कार्यविधि, २०८२
७६	अनुगमन तथा सूपरिवेक्षण कार्यविधि, २०८२
७७	उपभोक्ता समिति गठन, परिचालन तथा व्यवस्थापन सम्वन्धी कार्यविधि, २०८२
७८	किसान पालिका प्रमुख कृषि एम्वुलेन्स संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०८२
	निर्देशिका
७८	बैजनाथ गाउँपालिकाको स्थानीय पूर्वाधार आयोजना संचालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०८२
७९	उपभोक्ता समितिलाई निर्माण पूर्व र निर्माण पश्चात अभिमुखीकरण तालिम संचालन निर्देशिका, २०८२
८०	बैजनाथ गाउँपालिकाको आन्तरिक लेखापरिक्षण निर्देशिका २०७८
८१	बालक्लब तथा बाल सञ्चालन गठन तथा सहजिकरण निर्देशिका, २०७८
८२	बैजनाथ गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्रको अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण निर्देशिका, २०७८
८३	बैजनाथ गाउँपालिकास्तरमा संचालनमा रहेका मनोरञ्जन तथा सत्कार सेवा क्षेत्रमा काम गर्ने श्रमिकहरुको हकहित र मर्यादित श्रम सम्वन्धी न्यूतम मापदण्ड तथा अनुगमन निर्देशिका, २०७८

क्र.स.	ऐन
८४	बैजनाथ गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरुको आन्तरिक पर्यटक भ्रमण कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०७८
८५	कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७८
८६	बैजनाथ गाउँपाकिमा लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरुका लागि राहत कोष संचालन निर्देशिका, २०७७
८७	बैजनाथ गाउँपालिका आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयको अनुमति प्रदान गर्ने सम्वन्धी निर्देशिका, २०७४
८८	घुम्ती कोष परिचालन निर्देशिका, २०७४
८९	बैजनाथ गाउँपालिकाबाट गरिने बजार अनुगमन निर्देशिका, २०७४
मापदण्ड	
९०	कोरोना भाइरसको संक्रमणको पहिचान, रोकथाम, नियन्त्रण तथा उपचारमा संलग्न जनशक्तिको जाखिम भत्ता तथा खर्च व्यवस्थापन सम्वन्धी मापदण्ड, २०७८
९१	बैजनाथ गाउँपालिका घर नक्शा पास सम्वन्धी मापदण्ड, २०७७
९२	भूमिहीन दलित, भूमिहीन सुकुम्बासी र अव्यवस्थित बसोवासको लगत संकलन तथा व्यवस्थापनका लागि खर्चलाई व्यवस्थित गर्न मापदण्ड, २०७७
९३	बैजनाथ गाउँपालिकाको कोरोना भाइरस (कोभिड-१९) को संक्रमणबाट मृत्यु हुने परिवारको लागि नगद/राहत हस्तान्तरण मापदण्ड, २०७८
९४	आर्थिकरुपमा कमजोर अपाङ्गता भएका व्यक्ति, एकल पूरुषको लागि आर्थिक सहयोग कार्यक्रम संचालन मापदण्ड, २०७८
नियमावली	
९५	नगर प्रहरी संचालन तथा व्यवस्थापन नियमावली, २०८१
९६	गाउँ कार्यपालिका (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४
९७	बैजनाथ गाउँ कार्यपालिका (कार्यसम्पादन) नियमावली, २०७४
विधेयक	
९८	बैजनाथ गाउँपालिकाको व्यवसाय ऐन, २०७९ लाई संसोधन गर्न बनेको विधेयक, २०८०
९९	बैजनाथ गाउँपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५ लाई संसोधन गर्न बनेको विधेयक, २०८०
१००	बैजनाथ गाउँपालिकाको कर तथा गैरकर राजश्व लगाउने र उठाउने सम्वन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको आर्थिक विद्येयक, २०७५
आचारसंहिता	
१०१	बैजनाथ गाउँपालिकाको पदाधिकारीहरुको आचारसंहिता, २०७४

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

८.२.२ गाउँकार्यपालिका कार्यालयमा कार्यरत जनशक्ति

तालिका नं. ७६: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको विवरण

क्र.स.	नाम थर	पद	दरबन्दी
१.	श्री कमल राज उपाध्याय	प्रमुख प्रशासन अधिकृत	स्थायी

क्र.स.	नाम थर	पद	दरबन्दी
२.	श्री पूर्ण प्रसाद जैशी	बरिष्ठ लेखा अधिकृत	स्थायी
३.	श्री बिष्णु प्रसाद ढकाल	अधिकृत आठौ	स्थायी
४.	श्री तप्तराज आचार्य	अधिकृत सातौ	स्थायी
५.	श्री डोटी नेपाली	अधिकृत छैटौं	स्थायी
६.	श्री विष्णुमाया मल्ल	कृषि अधिकृत छैटौं	स्थायी
७.	श्री प्रमोद कुमार विश्वकर्मा	कृषि अधिकृत छैटौं	स्थायी
८.	श्री प्रेम बहादुर गुरूङ्ग	छैटौं	स्थायी
९.	श्री शिला पाठक	अधिकृत छैटौं	स्थायी
१०.	श्री बाल किसुन थारू	प से अधिकृत छैटौं	स्थायी
११.	श्री टंकर रोकाय	आठौं	स्थायी
१२.	श्री उपेन्द्र प्रसाद ढुंगाना	अधिकृत छैटौं	स्थायी
१३.	श्री शुभद्रा अधिकारी	अधिकृत छैटौं	स्थायी
१४.	श्री दिपा कुमारी वली	अधिकृत छैटौं	स्थायी
१५.	श्री तिलक के सी	अधिकृत छैटौं	स्थायी
१६.	श्री प्रकास खड्का	अधिकृत छैटौं	स्थायी
१७.	श्री शोभा ढकाल	अधिकृत छैटौं	स्थायी
१८.	श्री मान्सी गुडिया	अधिकृत छैटौं	स्थायी
१९.	श्री नितेश पौडेल	अधिकृत छैटौं	स्थायी
२०.	अबिसरा घर्ति	अधिकृत छैटौं	स्थायी
२१.	श्री डम्बर बहादुर खत्री	सहायक पाचौं	स्थायी
२२.	श्री सिर्जना थारु	सहायक पाचौं	स्थायी
२३.	कौशल बस्नेत	सहायक पाचौं	स्थायी
२४.	बिराज सुनार	चौथो	स्थायी
२५.	श्री तिलक खत्री	सहायक पाचौं	स्थायी
२६.	श्री लक्ष्मी ज्ञवाली	सहायक पाचौं	स्थायी
२७.	श्री जितेन्द्र लामिछाने	चौथो	स्थायी
२८.	श्री लक्ष्मी कुमारी रेग्मी	सहायक पाचौं	स्थायी
२९.	श्री निम बहादुर थापा	सहायक पाचौं	स्थायी
३०.	श्री दिपक ध्वज शाही	सहायक पाचौं	स्थायी

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ७७: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत (करार) कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.स.	कर्मचारीको नाम	तह	दरबन्दी
१	जिवन गिरी	मे अ	करार
२	श्री अमरसिंह ठाकुर	क इ सातौ	करार
३	मिनाक्षी शर्मा	बन अधिकृत सातौ	करार
४	अमृत सुनार	रोजगार संयोजक	करार
५	श्री धर्मेन्द्र आचार्य	इन्जिनियर	करार
६	श्री कृष्ण बहादुर खड्का	सब इन्जिनियर	करार
७	श्री भानुभक्त जोशी	सब इन्जिनियर	करार
८	टिकाराम सोनी	क अ	करार
९	श्री दिपेन्द्र थारु	पाचौ	करार
१०	मनिषा खत्री	पाचौ	करार
११	निता शाह	पाचौ	करार
१२	युबराज धिताल	पाचौ	करार
१३	अनिता वली आचार्य	पाचौ	करार
१४	भीम बहादुर खड्का	पाचौ	करार
१५	तिलसरा खड्का	पाचौ	करार
१६	सपना सिंह ठकुरी	पाचौ	करार
१७	मोनिका शाही	रेडियो ग्रफर	करार
१८	रचना थारु	फार्मेसी सुपरभाइजर	करार
१९	खुम ब खत्री	सब इन्जिनियर	करार
२०	श्री भिम बहादुर चौधरी	का सहायक	करार
२१	श्री टेक बहादुर थारु	का सहायक	करार
२२	श्री जनक रावत	का सहायक	करार
२३	श्री यमुना कुमारी शर्मा	का सहायक	करार
२४	श्री जागेश्वर प्रसाद चैधरी	सा प	करार
२५	श्री भोजेन्द्र बस्नेत	परामर्श कर्ता	करार
२६	श्री रामचन्द्र बानिया	ना प्र स	करार
२७	श्री मोतिराम चौधरी	ना प्र स	करार
२८	श्री चुडामणी खड्का	ना प्र स	करार
२९	श्री हिरा सिंह वली	ना प्र स	करार
३०	श्री कमला मल्ल	ल्याब असिस्टेन्ट	करार
३१	श्री भिमराज जैसी	ल्याब असिस्टेन्ट	करार
३२	श्री नेसु पुन मगर	ल्याब असिस्टेन्ट	करार
३३	शैलेश्वरी कुमारी सिह	चौथो	करार
३४	फुलमति थारु	ना प स्वा प्रा	करार
३५	बिनोद थापा	ना प स्वा प्रा	करार
३६	पशुपति बंशि	ना प स्वा प्रा	करार
३७	सचिन मेघनाथ	ना प्रा स कृषि	करार
३८	अन्जु सिंह	ना प्रा स कृषि	करार
३९	उपेन्द्र जंग शाही	चौथो	करार
४०	लेसिना लेसिना घर्ति	चौथो	करार
४१	श्री रमेश बहादुर बि क	ह स चा	करार
४२	श्री देव बहादुर घर्ती	सा प ८	करार
४३	श्री नन्दा योगी	सा प १	करार
४४	श्री शारदा बस्नेत	सा प ६	करार

क्र.स.	कर्मचारीको नाम	तह	दरबन्दी
४५	श्री टिका घर्ती	सा प २	करार
४६	श्री दुरपती थारु	सा प ३	करार
४७	श्री बाल्कृष्ण थारु	का स	करार
४८	श्री हिमीकुमारी पोखेल	का स	करार
४९	श्यामसरण थारु	का स	करार
५०	नारायण थापा मगर	का स	करार
५१	हिम्मत धामी	का स	करार
५२	पुष्पा चलाउने	का स	करार
५३	नितु कुमारी नाथ योगी	का स	करार
५४	श्री अमरदिप महावत	का स	करार
५५	श्री खुसीराम थारु	का स	करार
५६	श्री बिजय कुमार थारु	का स	करार
५७	विर बहादुर रावत	कास २	करार
५८	अर्जुन थारु	कास ३	करार
५९	दिनेश थारू	कास ४	करार
६०	तुलसीराम थारु	कास ५	करार
६१	वर्मा थारु	कास ६	करार
६२	असमन सिह थारु	कास ७	करार
६३	अरुण कुमार थारु	कास ८	करार
६४	श्री लक्ष्मी थारु	का स टिटि	करार
६५	श्री मदन थारु	बनकटवा	करार
६६	मिलन बि सि	का स पशु	करार
६७	श्री निर्मला खत्री	का स	करार
६८	पदम चौधरी	का स	करार
६९	निलम देबी	का स आयुर्वेद	करार
७०	निरज चौधरी	ह स चा	करार
७१	श्री जगमति विक	सहजकर्ता	करार
७२	श्री सरस्वती थारु	सहजकर्ता	करार
७३	राम कृष्णी थारु	स्विपर	करार
७४	राधिका थारू	का स	करार
७५	श्री सान्नानी थारु	स्टाफ नर्स	करार
७६	श्री प्रेरणा खड्का	अ न मी	करार
७७	श्री झुपा ओली	अ न मी	करार
७८	श्री मन्जु थापा	अ न मी	करार
७९	श्री पार्वती हमाल	अ न मी	करार
८०	श्री सुजता शर्मा	अ न मी	करार
८१	श्री बिष्णु बि क	अ न मी	करार
८२	श्री मोतिसरा सुनार	अनमी	करार
८३	श्री सिता मल्ल	अनमी	करार
८४	श्री कल्पना चन्द	अनमी	करार
८५	श्री राधा शाही	अनमी	करार

स्रोतः गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ७८: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयमा कार्यरत नगर प्रहरीको विवरण

क्र.स.	नगर प्रहरीको नाम	तह
१	श्री लक्ष्‍ु थापा	न प्र स नि
२	श्री ओम प्रकाश थारु	न प्र ह
३	श्री खिम कुमारी खड्का	न प्र ज
४	जितेन्द्र बुढा	न प्र ज
५	फुलाराम थारु	न प्र ज
६	धनराज चौधरी	न प्र ज
७	प्रेम ब कामी	न प्र ज
८	अन्जना थारु	न प्र ज
९	शुसिल धोबी	न प्र ज

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

अनुसूचीहरू

अनुसूची - १: गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीको विवरण

क्र.स.	जनप्रतिनिधिको नाम	पद	फोन नं.
१	प्रकाश बहादुर शाही	अध्यक्ष	९८४८१२८१७३
२	निर्मला रोकाय	उपाध्यक्ष	९८५८०४३६३०
३	रुप बहादुर मल्ल	वडा अध्यक्ष १ नं	९८५८०२१८८७
४	राजु रुचाल ठकुरी	वडा अध्यक्ष २ नं	९८४८०२३९०२
५	निखील बैगार	वडा अध्यक्ष ३ नं	९८५८०२७५३८
६	प्रेम बहादुर शाही	वडा अध्यक्ष ४ नं	९८४८०४२१७२
७	देब बहादुर रावत	वडा अध्यक्ष ५ नं	९८५८०२२३१७
८	भुपाल पुन मगर	वडा अध्यक्ष ६ नं	९८५८०६६६७१
९	दिनेश कुमार थारु	वडा अध्यक्ष ७ नं	९८४८१९७६७८
१०	भगन थारु	वडा अध्यक्ष ८ नं	९८५८०२१२१२
११	श्री भूमिसरा राना	सामाजिक बि स सं	९८६८०६३२११
१२	कृष्णा कुमारी सुनार	बिधायन समिति	९८४२३५८९९८
१३	फरिदुद्दिन हलवाई	का पा सदस्य	९८६८९०८९४८
१४	रुपा थापा	सुशासन स सं	९८४८०६२०१४
१५	कमान सिह सुनार	पू वि स सं	९७४२५८५८१२
१६	मन्जु ओली	बिपद् स सं	९८६४८८३९२०
१७	कृष्ण बहादुर थारु	वडा सदस्य १	९८४४८०३३९५
१८	धन कली सुनार	वडा सदस्य १	९८४८०८२२७०
१९	श्री भूमिसरा थापा	वडा सदस्य २	९८६६८०२८३०
२०	श्री सिता विक	वडा सदस्य २	९८१४५९०३९४
२१	भुवाने दमाई	वडा सदस्य २	९८००५७५४८१
२२	शोमा कुमारी थारु	वडा सदस्य २	९८४२३२३५४३
२३	मनोज कुमार थारु	वडा सदस्य ३	९८४८०६२०६८
२४	तुल्सी राम थारु	वडा सदस्य ३	९८६६९५७८८४
२५	कमला दमाई	वडा सदस्य ३	९७४५४९६१९१
२६	कर्ण बहादुर कठायत	वडा सदस्य ४	९८५८०२४२६९
२७	रामचन्द्र थारु	वडा सदस्य ४	९८६८१०८०२२
२८	बाल कुमारी दमाई	वडा सदस्य ४	९८४२६७१४८७

क्र.स.	जनप्रतिनिधिको नाम	पद	फोन नं.
२९	दिप बहादुर थापा	वडा सदस्य ५	९८६०२०२३३३
३०	राजित राम अहिर	वडा सदस्य ५	९८४८१५०३०१
३१	सिता सुनार	वडा सदस्य ५	९८०४५४२२१५
३२	सुरेन्द्र थापा क्षेत्री	वडा सदस्य ६	९८४८२६४३४१
३३	खुशी राम थारु	वडा सदस्य ६	९८१२४३७९१२
३४	ईन्द्रा कुमारी भण्डारी	वडा सदस्य ६	९८६८६७५४३९
३५	पानसरी सुनार्नी	वडा सदस्य ६	९८४८१८६५२९
३६	तिलक राम थारु	वडा सदस्य ७	९८१२४१६०९१
३७	नर बहादुर चन्द ठकुरी	वडा सदस्य ७	९८२२४८७१४९
३८	राधा कुमारी थारु	वडा सदस्य ७	९८२२४८४९०८
३९	ईलाचा चमार्नी	वडा सदस्य ७	९८१९५६७०८९
४०	विमला सिंह थारु	वडा सदस्य ८	९८४८९२३१६६
४१	श्री धिरेन्द्र सिंह ठकुरी	वडा सदस्य ८	९८६१३६३९८२
४२	श्री शुक्र बहादुर रावत	वडा सदस्य ८	९८४८१५३८४४

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

अनुसूची - २: गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरुको विवरण

गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र.स.	नाम थर	पद
१.	श्री लक्ष्मणराज शाही	अधिकृत सातौ
२.	श्री सबिता चौलागाई थारु	सहायक पाचौ
३.	श्री कुश्मा सिंह ठकुरी	सहायक चौथो
४.	श्री चन्द्र बहादुर खड्का	अधिकृत सातौ
५.	श्री श्याम बिर शाही	अधिकृत छैटौ
६.	लक्ष्मी थापा	सहायक पाचौं
७.	श्री कमला न्यौपाने	अधिकृत सातौं
८.	श्री टिका कुमारी भारती	अधिकृत छौटौं
९.	श्री बिना बोहरा जिसि	सहायक पाचौ
१०.	श्री भरत के.सी	अधिकृत छैटौं
११.	श्री राम बहादुर थारु	सहायक पाचौ
१२.	श्री लक्ष्मी बि क	अधिकृत सातौ
१३.	श्री दिल ब बि क	अधिकृत छैटौं
१४.	श्री हरि प्रसाद पौडेल	अधिकृत छैटौं
१५.	श्री नन्दा कुमारी नेपाली	अधिकृत छैटौं

क्र.स.	नाम थर	पद
१६.	श्री मिना खत्री	सहायक पाचौं
१७.	श्री भोला प्रसाद अधिकारी	अधिकृत छैटौं
१८.	श्री लिला बहादुर खत्री	सहायक पाचौ
१९.	श्री लक्ष्मी कुमारी पौडेल	अधिकृत सातौ
२०.	श्री बिरेन्द्र शाही	अधिकृत छैटौ
२१.	श्री प्रेम कुमारी थारु	अधिकृत छैटौं
२२.	श्री शुष्मा शाह	अधिकृत छैटौ
२३.	श्री कबिता पुन	सहायक पाचौ
२४.	श्री दिवश अधिकारी	सहायक पाचौ
२५.	श्री उदय कुमार बिष्ट	अधिकृत छैटौं
२६.	श्री प्रेम शाह	अधिकृत सातौ
२७.	श्री हरिनन्दा शाहा	अधिकृत सातौ
२८.	श्री खेमराज सापकोटा	अधिकृत छैटौं
२९.	श्री रामदाश थारु	अधिकृत छैटौ
३०.	श्री शान्ति कुमारी नेपाली	अधिकृत छैटौं
३१.	श्री नबिन बिष्ट	अधिकृत सातौ
३२.	श्री मनेज कुमार राय	ब बैद्य
३३.	श्री शिव प्रसाद थारु	सहायक पाँचौ
३४.	श्री सुनिता बि क	सहायक पाचौ
३५.	अनिता बि क तिरुवा	सहायक पाचौं
३६.	श्री यामुसरा थापा	सहायक पाचौं
३७.	श्री बिमला तिमिल्सैना	सहायक पाचौ
३८.	श्री याम कुमार थारु	सहायक पाचौं

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

अनुसूची - ३: गाउँपालिकामा रहेका बरघर भलमन्सा सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	बरघर भलमन्साको नाम	ठेगाना
१.	खुसी राम थारु	बैजनाथ गापा-१, चिसापानी
२.	राम बिलास थारु	बैजनाथ गापा-१, च्याँमा
३.	डम्मर बहादुर थारु	बैजनाथ गापा-१, गाभर
४.	लप्टेन थारु	बैजनाथ गापा-२, जब्दहवा
५.	सासुह थारु	बैजनाथ गापा-२, डिगिया
६.	विश्वनाथ थारु	बैजनाथ गापा-२, दक्षिण लधौरा
७.	लोहनी थारु	बैजनाथ गापा-३, गाभर
८.	बलीराम थारु	बैजनाथ गापा-३, सुतैया
९.	गोहुँ थारु	बैजनाथ गापा-३, उत्तरलधौरा

क्र.स.	बरघर भलमन्साको नाम	ठेगाना
१०.	मनराखु थारु	बैजनाथ गापा-३, बनखेत
११.	भेर्रा थारु	बैजनाथ गापा-३, नौबस्ता
१२.	जुरा लाला थारु	बैजनाथ गापा-३, दाङपुरुवा
१३.	बासु चौधरी	बैजनाथ गापा-३, मदनिया
१४.	हरिद्वार चौधरी	बैजनाथ गापा-४, नौलापुर
१५.	प्रभु दयाल थारु	बैजनाथ गापा-४, तिलकपुर
१६.	कालु राम थारु	बैजनाथ गापा-४, बानियाभार
१७.	सिता राम थारु	बैजनाथ गापा-५, छमनिया
१८.	जग लाल थारु	बैजनाथ गापा-५, सिंहभवानी
१९.	भवानी थारु	बैजनाथ गापा-५, बनकट्वा
२०.	औसे थारु	बैजनाथ गापा-५, भज्यागौडी
२१.	जोधी राम थारु	बैजनाथ गापा-५, मचरा
२२.	बजारु थारु	बैजनाथ गापा-५, बनकट्टी
२३.	बिहारी थारु	बैजनाथ गापा-५, गुरुवागाउँ
२४.	लोहारी थारु	बैजनाथ गापा-६, गडरही
२५.	मुक्ति प्रसाद थारु	बैजनाथ गापा-७, पेडारी
२६.	राधेश्याम थारु	बैजनाथ गापा-८, थपुवा
२७.	चन्द्र बहादुर चौधरी	बैजनाथ गापा-८, फत्तेनगर
२८.	आली प्रसाद थारु	बैजनाथ गापा-८, शक्तिनगर
२९.	ढोंढे थारु	बैजनाथ गापा-८, टिटिहिरीया
३०.	राम बाबु थारु	बैजनाथ गापा-८, गुरुदयालपुर
३१.	रुप्पन थारु	बैजनाथ गापा-८, भिंगौरा

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

अनुसूची - ४ :शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

क्र.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
१.	**सुर्योदय मा.वि.**	१ देखि १२	**मा बि**			
			दिपक बहादुर शाही	बिज्ञान	मा बि	स्थायी
			प्रेम बहादुर शाही	लेखा	मा बि	साबिक उ मा बि अनुदान
			सरिता बुढा		मा बि	साबिक उ मा बि अनुदान
			नि मा बि तह			
			घनश्याम रेग्मी	नेपाली	नि मा बि	स्थायी

क.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			राजेश कुमार यादव	बिज्ञान	नि मा बि	स्थायी
			हरिभक्त अधिकारी	सामाजिक	नि मा बि	स्थायी
			लम बहादुर मल्ल	अंग्रेजी	नि मा बि	स्थायी
			करण चौधरी	अंग्रेजी	नि मा बि	पालिका अनुदान
			प्रा बि तह			
			रत्न रेग्मी		प्रा बि	स्थायी
			धन बहादुर शाह		प्रा बि	स्थायी
			कल्पना कुमारी शाही		प्रा बि	स्थायी
			रत्न बहादुर चन्द		प्रा बि	स्थायी
			नरेन्द्र शाही		प्रा बि	स्थायी
			मान बहादुर बुढा		प्रा बि	राहत
			यसोदा बुढा		प्रा बि	राहत
२.	**जनजागरण आ.वि.**	१ देखि ८	**प्रा बि तह**			
			नविन के.सी.		प्रा बि	स्थायी
			परेक बहादुर कार्की		प्रा बि	राहत
			भुमिसरा थापा		प्रा बि	राहत
			नि मा बि तह			
			मिना बस्नेत	सामाजिक	नि मा बि	
			लक्ष्मी कार्की	अंग्रेजी	नि मा बि	
			मान कुमारी शाही	नेपाली	नि मा बि	
३.	**दहित आ.वि.**	१ देखि ८	**प्रा बि/नि.मा वि**			
			हरि शंकर चौधरी		प्रा बि	स्थायी
			शेर बहादुर शाही		प्रा बि	स्थायी
			नारायणी चन्द		प्रा बि	राहत
			बिनिता डी सी		प्रा बि	राहत
			झमकला बुढा		प्रा बि	राहत
			खिमा कुमारी थापा बस्नेत	बिज्ञान	नि मा बि	संघीय अनुदान
			मधुकर चौधरी	अंग्रेजी		पालिका अनुदान
			सरिता चौधरी	गणित		पालिका अनुदान
४.	**रारा मा.वि.**	१ देखि १०				
			प्रतिमा घिमिरे	सामाजिक	-	स्थायी
			मा बि			
			मान बहादुर खड्का		प्रा बि	स्थायी
			कल्पना घर्ति		प्रा बि	स्थायी
			मिना कार्की		प्रा बि	राहत

क्र.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			हरिमाया रावल		प्रा बि	राहत
			बल बहादुर शाह		प्रा बि	राहत
			कृष्ण बहादुर शाही	बिज्ञान	नि मा बि	संघिय अनुदान
			ज्योति शाह	गणित	आ बि	पालिका अनुदान
			देवीसरा खड्का		प्रा बि	पालिका अनुदान
			पुजा शाह		प्रा बि	पालिका अनुदान
५.	**जनता आदर्श मा.वि.**	१ देखि १२			**मा बि तह**	
			महेश कुमार शर्मा	गणित/बिज्ञान	मा बि	स्थायी
			बिष्णु कुमारी शर्मा	नेपाली	मा बि	राहत
			सुजन सिंह	गणित	मा बि	पालिका अनुदान
			नि मा बि तह			
			पुस्कर जी.सी.	बिज्ञान	नि मा बि	स्थायी
			जवारी लाल बुढा	अंग्रेजी	नि मा बि	स्थायी
			देबीराम उपाध्याय	सामाजिक	नि मा बि	स्थायी
			रन्जु थापा	बिज्ञान	नि मा बि	स्थायी
			खेमा जी सी	सामाजिक	नि मा बि	राहत
			सुर्य बहादुर कार्की	अंग्रेजी	नि मा बि	पालिका अनुदान
			रेखा रुचाल	सामाजिक	नि मा बि	पालिका अनुदान
			प्रा बि			
			पुष्पा कुमारी के.सी.		प्रा बि	स्थायी
			टोप् बहादुर खत्री		प्रा बि	स्थायी
			अस्मिता थापा मगर		प्रा बि	स्थायी
			दुर्गा वली		प्रा बि	स्थायी
			खिमराज जैसी		प्रा बि	स्थायी
			धनमाया थापा मगर		प्रा बि	स्थायी
			टिकाराम राना क्षेत्री		प्रा बि	राहत
			धनीराम जैसी		प्रा बि	राहत
६.	**सरस्वती आ.वि.**	१ देखि ८	**प्रा बि**			
			दुर्गा गौतम		प्रा बि	स्थायी
			शेर बहादुर राना क्षेत्री		प्रा बि	राहत
			गीता रेग्मी		प्रा बि	राहत
			देव कुमार थापा		प्रा बि	राहत
			झरना कुमारी बुढा		प्रा बि	राहत

क.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			खड्ग बहादुर राना मगर		प्रा बि	राहत
			गोमा देवी शाह		प्रा बि	राहत
			ललित सिंह थारु		नि मा बि	संघिय अनुदान
७.	**सरस्वति प्रा.वि दक्षिणलाघौरा**	१ देखि ५	**प्रा बि**			
			टेक बहादुर मल्ल		प्रा बि	स्थायी
			राजकुमार थारु		प्रा बि	राहत
८.	**दिलराम प्रा.वि.**	१ देखि ३ सम्म	**प्रा बि/आ.वि.**			
			लीलाराम पौडेल		प्रा बि	स्थायी
			भक्त बहादुर बुढा		आ बि	पालिका अनुदान
९.	**ने रा प्रावि कलरामपुर**	१ देखि ५	**प्रा बि**			
			हरि बहादुर महतरा		प्रा बि	स्थायी
			नहकुल थापा		प्रा बि	स्थायी
			दिलसरा राना		प्रा बि	राहत
			राधा कुमारी राना		प्रा बि	राहत
१०.	**श्री ने रा मा.वि नौबस्ता**	१ देखि १०				
			गणेश खत्री	गणित	स्थायी	
			प्रा बि			
			देवी वि क		प्रा बि	स्थायी
			कटक बहादुर चन्द		प्रा बि	स्थायी
			दिपा चौधरी		प्रा बि	स्थायी
			हनुमान थारु		प्रा बि	स्थायी
			दिनेश कुमार थारु		प्रा बि	राहत
			प्रिमा कुमारी चौधरी		प्रा बि	राहत
			नि मा बि			
			चन्द्र बहादुर थापा	विज्ञान	नि मा बि	राहत
			अर्चना कुमारी थारु	अंग्रेजी	नि मा बि	राहत
			कालिका रजौरे	नेपाली	नि मा बि	राहत
			सावित्रा अधिकारी	अंग्रेजी	नि मा बि	राहत
			मा बि			
			सुनिल कुमार चौधरी	विज्ञान	मा बि	राहत
			भृकुटी बुढा	अंग्रेजी	मा बि	संघिय अनुदान
११.	**सरस्वती मा. वि. बरैहवा**	१ देखि १०	**मा. बि.**			
			नगेन्द्र प्रसाद सुबेदी	गणित	मा बि	स्थायी
			मिना कुमारी थापा	अंग्रेजी	मा बि	संघिय अनुदान
			अमृता जैसी	अंग्रेजी		पालिका अनुदान

क्र.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			इन्द्र विक्रम कार्की	बिज्ञान		पालिका अनुदान
			लाल बहादुर बि सी	सामाजिक		पालिका अनुदान
			रामलाल देवकोटा	नेपाली		पालिका अनुदान
			प्रा बि			
			कर्ण बहादुर बुढा		प्रा बि	स्थायी
			जया के सी		प्रा बि	राहत
			लाल कुमारी वली		प्रा बि	राहत
			शान्ता कुमारी चौधरी		प्रा बि	राहत
			मा बि			
१२.	**बागेश्वरी मा.वि. गाभर**	१ देखि १२ सम्म	हिक्मत कुमार बि सी	गणित	मा बि	स्थायी
			लक्ष्मण शाही	गणित	मा बि	राहत
			लक्ष्मी खनाल	सामाजिक	मा बि	राहत
			देवी कुमारी गुरुङ	अंग्रेजी	मा बि	राहत
			उमानन्द उपाध्याय	नेपाली	मा बि	राहत
			नि मा बि			
			नि मा बि तह	बिषय	नि मा बि	
			प्रशान्त तिमिल्सिना	अंग्रेजी	नि मा बि	स्थायी
			बिरेन्द्र कुमार थारु	बिज्ञान	नि मा बि	राहत
			रविन्द्र कुमार चौधरी	नेपाली	नि मा बि	राहत
			शिव प्रसाद देवकोटा	सामाजिक	नि मा बि	राहत
			प्रा बि			
			मिना चपाई		प्रा बि	स्थायी
			विष्णु प्रकाश शर्मा		प्रा बि	स्थायी
			दिपा शाही		प्रा बि	स्थायी
			बिष्णु प्रसाद शर्मा		प्रा बि	स्थायी
			हरि विक्रम शाह		प्रा बि	स्थायी
१३.	**संविधानसभा प्रा.वि.**	१ देखि ३	विर्ख बहादुर बुढा		प्रा बि	राहत
			अस्मिता थापा मगर		आ बि	पालिका अनुदान
१४.	**अमरज्योति प्रा.वि.**	१ देखि ५	यमुना शाही		आ बि	पालिका अनुदान
१५.	**ने रा प्रा वि दाङपुर्वा**	१ देखि ५	पार्वती सिंह ठकुरी		प्रा बि	स्थायी
			मन्जु शर्मा		प्रा बि	राहत
			सिता चन्द		प्रा बि	राहत
१६.	**समावेशी मा.वि**	१ देखि १०	मा बि	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार

क्र.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			भुल प्रसाद अधिकारी	सामाजिक	मा बि	स्थायी
			प्रा बि			
			चेतन प्रसाद तिमिल्सिना		प्रा बि	स्थायी
			लक्ष्मण तिवारी		प्रा बि	स्थायी
			रमा कुमारी अधिकारी		प्रा बि	स्थायी
			मनिषा के सी		प्रा बि	राहत
			मिना कुमारी पौडेल		प्रा बि	राहत
			शंकर प्रसाद शर्मा		प्रा बि	राहत
			नि मा बि			
			रमण प्रसाद सुबेदी	गणित	नि मा बि	राहत
			खालि	बिज्ञान	नि मा बि	संघिय अनुदान
			सिता भण्डारी	सामाजिक	नि मा बि	पालिका अनुदान
			मा बि	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			बेल बहादुर वली	गणित	मा बि	संघिय अनुदान
			बिनोद चौधरी	बिज्ञान	मा बि	संघिय अनुदान
			शारदा कुमारी के सी	नेपाली	मा बि	पालिका अनुदान
१७.	**वि पी मेमोरियल मा.वि.**	१ देखि १०			**मा वि**	
			हेमा चन्द	नेपाली	मा बि	स्थायी
			दिपा राना			
			अरुणा धिताल			
			शारदा कुमारी शाह			
			छत्र बहादुर घर्ति मगर		प्रा बि	राहत
			बन्दना शाह		प्रा बि	राहत
			भिमा भण्डारी		प्रा बि	राहत
			विनिता शाह		प्रा बि	राहत
			रोम प्रसाद रेग्मी	सामाजिक	नि मा बि	राहत
			दिपेन्द्र बि सी	गणित	मा बि	संघिय अनुदान
			राज कुमारी थापा	अंग्रेजी	मा बि	संघिय अनुदान
			अरुण शाह	बिज्ञान	मा बि	पालिका अनुदान
१८.	**ने रा मा वि नौलापुर**	**१ देखि १०**	**मा बि**			
			मुकेश शर्मा	अंग्रेजी	मा बि	स्थायी
			बल बहादुर खत्री			स्थायी
			शुवर्ण शाह			स्थायी
			हरि बहादुर खत्री			स्थायी

क.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			लक्ष्मी रोकाय			स्थायी
			दिपा कुमारी थापा			स्थायी
			अमृता कुमारी वली		प्रा बि	राहत
			विन्दु गिरि		प्रा बि	राहत
			कृष्ण बहादुर थारु	अंग्रेजी	नि मा बि	संघिय अनुदान
			प्रताप सिंह	बिज्ञान	नि मा बि	पालिका अनुदान
			मा बि			
			तप्त बहादुर बुढा	गणित	मा बि	संघिय अनुदान
			सिता खत्री	नेपाली	मा बि	पालिका अनुदान
			तारा कवर	सामाजिक	मा बि	पालिका अनुदान
१९.	**प्रभात मा.वि.जिगाउँ**	१ देखि १२	विद्या देवी शर्मा	अंग्रेजी	मा बि	स्थायी
			बाबुराम अधिकारी	सामाजिक	मा बि	स्थायी
			केशव राज रिजाल	बिज्ञान	मा बि	राहत
			मिना पोखेल	बिज्ञान	मा बि	संघिय अनुदान
			नि मा बि			
			गोविन्द प्रसाद सुबेदी	गणित	नि मा बि	स्थायी
			उषा कुमारी शर्मा	बिज्ञान	नि मा बि	स्थायी
			पवित्रा कुमारी डाँगी	अंग्रेजी	नि मा बि	स्थायी
			धन माया वि क	नेपाली	नि मा बि	स्थायी
			प्रा बि			
			धन बहादुर परियार		प्रा बि	स्थायी
			पदमावती रिजाल		प्रा बि	स्थायी
			उमा कुमारी योगी		प्रा बि	स्थायी
			चाँदनी थापा		प्रा बि	स्थायी
			टुल्की थापा		प्रा बि	स्थायी
			प्रेम विष्ट		प्रा बि	राहत
२०.	**सिंह भवानी आ.वि.**	१ देखि ८ सम्म	**प्रा बि**			
			रिनझारु थारु		प्रा बि	स्थायी
			केशव कुमार थारु		प्रा बि	स्थायी
			कन्हैलाल थारु		प्रा बि	स्थायी
			कैलाशपति थारु		प्रा बि	स्थायी
			अनिता चौधरी		प्रा बि	राहत
			सुनिता रावल		प्रा बि	राहत
			लाल बहादुर बोहरा		प्रा बि	राहत
			माधव वली		नि मा बि	संघिय अनुदान

क्र.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
२१.	**सुन्दर आ.वि.छमनिया**	**१ देखि ८**	**प्रा बि**			
			शान्ति खड्का		प्रा बि	स्थायी
			बुद्धिराम थारु		प्रा बि	राहत
			पार्वती रावल		प्रा बि	राहत
			राम प्रसाद थारु	नेपाली	नि मा बि	संघिय अनुदान
			सुरेश थारु	गणित	आ बि	पालिका अनुदान
			सामान्य विक्रम चन्द	नेपाली	आ बि	पालिका अनुदान
			पावित्रा खड्का	सामाजिक	आ बि	पालिका अनुदान
			महिन्द्री कुमारी बुढाथोकी	अंग्रेजी	आ बि	पालिका अनुदान
२२.	**ने रा मा वि गुरुवागाउँ**	१ देखि १०	**मा.बि.**			
			रमेश घिमिरे	गणित	मा बि	स्थायी
			डिल्ली खड्का	अंग्रेजी	मा बि	संघिय अनुदान
			प्रतिमा कुमारी थारु	बिज्ञान	मा बि	संघिय अनुदान
			नगेन्द्र बहादुर नेपाली	नेपाली	मा बि	पालिका अनुदान
			प्रा.बि.			
			हरिराम थारु		प्रा बि	स्थायी
			नर बहादुर वि क		प्रा बि	स्थायी
			दिपिका सुनार		प्रा बि	स्थायी
			ज्ञान बहादुर के सी		प्रा बि	स्थायी
			सावित्रा थारी ईद्रिसी		प्रा बि	राहत
			श्रमज्योती देवकोटा		प्रा बि	राहत
			सावित्रा कुमारी वि क		प्रा बि	राहत
			सितारानी थारु		प्रा बि	राहत
			नि.मा.बि.			
			सिउरतन थारु	गणित	नि मा बि	संघिय अनुदान
२३.	**गुरुकुल गायत्री**	१ देखि ५	राधा पाण्डे (धार्मिक अनुदान)			धार्मिक अनुदान
			रमेश कुमार थारु		आ बि	पालिका अनुदान
२४.	**गुल्सने तैवा इसरारुल उलूम प्रा वि**	१ देखि ५	सद्दाम हुसेन			धार्मिक अनुदान
२५.	**ने रा मा वि ओरिलालपुर**	१ देखि १०	**मा बि**			
			कृष्ण प्रसाद पौडेल	नेपाली	मा बि	स्थायी
			संगीता खड्का	अंग्रेजी	मा बि	संघिय अनुदान
			सविता के सी	बिज्ञान	मा बि	संघिय अनुदान

क.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			दुर्गा कुमारी बुढाथोकी	सामाजिक	मा बि	पालिका अनुदान
			प्रा बि			
			लोकेन्द्र बुढा		प्रा बि	स्थायी
			रिता रावल		प्रा बि	स्थायी
			सुरेन्द्र बहादुर क्षेत्री		प्रा बि	स्थायी
			चन्द्रा कुमारी वि क		प्रा बि	स्थायी
			रिमा कुमारी सुनार		प्रा बि	स्थायी
			दुर्गा कुमारी बुढाथोकी		प्रा बि	राहत
			नि मा बि			
			पहलमान वली क्षेत्री	अंग्रेजी	नि मा बि	राहत
			खडक बहादुर वली	सामाजिक	नि मा बि	राहत
			दुर्गा बहादुर वली	गणित	नि मा बि	राहत
			शोभा बोहरा दाहाल	नेपाली	नि मा बि	राहत
			प्रा बि			
२६.	**ज्योति आ.वि.गडरही**	१ देखि ८	बिर्ख बहादुर खत्री		प्रा बि	स्थायी
			शिशिर वली		प्रा बि	स्थायी
			ललित मोहन वली		प्रा बि	राहत
			तुलसी कुमारी शर्मा		प्रा बि	राहत
			लिला थापा		प्रा बि	राहत
			नि मा बि/आ.वि.			
			राम प्रकाश थारु	गणित	नि मा बि	संघिय अनुदान
			रामगोपाल थारु	अंग्रेजी	आ बि	पालिका अनुदान
			रामदिन थारु	बिज्ञान	आ बि	पालिका अनुदान
			खाली (बि.अ)	बि अ	आ बि	पालिका अनुदान
			प्रा बि			
२७.	**सम्भना आ.वि.**	१ देखि ८	प्रकाश सिंह चौधरी		प्रा बि	स्थायी
			मिना कुमारी राना		प्रा बि	राहत
			हिरा कुमारी हमाल		प्रा बि	राहत
			रेखा सिंह		प्रा बि	राहत
			सन्त कुमार थारु	अंग्रेजी	**नि मा बि**	संघिय अनुदान
			पुष्पा कुमारी रावत	नेपाली	आ बि	पालिका अनुदान
२८.	**ईश्वरीमा.वि.एचगाउँ**	१ देखि १०	**मा बि**			
			मङ्गल बहादुर खत्री	अंग्रेजी	मा बि	स्थायी
			प्रा बि			
			टिकाराम खत्री		प्रा बि	स्थायी

क्र.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			मोहन परियार		प्रा बि	स्थायी
			भिम बहादुर खत्री		प्रा बि	स्थायी
			पार्वती के.सी.		प्रा बि	स्थायी
			प्रकाश थापा		प्रा बि	स्थायी
			पानमती कुमारी भण्डारी		प्रा बि	राहत
			नि मा बि			
			राजकुमार सापकोटा (रिक्त)	सामाजिक	नि मा बि	स्थायी
			लक्ष्य बहादुर नेपाली	सामाजिक	नि मा बि	राहत
			प्रेम राना	अंग्रेजी	नि मा बि	राहत
			मोहन कुमार उपाध्याय	अंग्रेजी	नि मा बि	राहत
			मा बि			
			सुभास बानिया	बिज्ञान	मा बि	संघिय अनुदान
			बिनोद बहादुर खड्का	गणित	मा बि	संघिय अनुदान
२९.	**ने रा मा वि पेडारी**	१ देखि १०			**मा बि**	
			दामोदर उपाध्याय	नेपाली	स्थायी	
			नि मा बि			
			वेद बहादुर सुनार		नि मा बि	राहत
			विनिता कुमारी चौधरी		नि मा बि	राहत
			राम लौटन थारु		नि मा बि	राहत
			अर्जुन सिंह धुरेल		नि मा बि	राहत
			प्रा बि			
			प्रदिप थारु		प्रा बि	स्थायी
			सर्जु प्रसाद थारु		प्रा बि	स्थायी
			संगीता सिंह ठकुरी		प्रा बि	स्थायी
			विशाल देवकोटा		प्रा बि	स्थायी
			सावित्री कुमारी चौधरी		प्रा बि	स्थायी
			राधिका शर्मा		प्रा बि	स्थायी
			धम बहादुर बुढा क्षेत्री		प्रा बि	स्थायी
			आशा कुमारी खाशुमगर		प्रा बि	राहत
३०.	**सुर्यज्योती प्रा.वि**	१ देखि ५	डिला शाही (अस्थायी)		प्रा बि	अस्थायी
			राजेश्वरी सिंह मल्ल		प्रा बि	राहत

क.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
३१.	शंकर मा.वि.	१ देखि १०	**मा बि तह**			
			खेम बहादुर बम	गणित	स्थायी	
			नि मा बि			
			कमला थापा	सामाजिक	नि मा बि	स्थायी
			सुमन सेन ठकुरी	अंग्रेजी	नि मा बि	स्थायी
			सम्भु थारु	सामाजिक	नि मा बि	स्थायी
			कुल बहादुर भण्डारी	गणित	नि मा बि	
			प्रा बि			
			रामु सिंह थारु		प्रा बि	स्थायी
			तेजराम थारु		प्रा बि	स्थायी
			गीता कुमारी सुनार		प्रा बि	स्थायी
			मा बि तह			
३२.	भगवती मा.वि.	१ देखि १०	विष्णु प्रसाद ढकाल	अंग्रेजी	मा बि	
			झपट बहादुर थ्यायत	नेपाली	मा बि	
			बर्षा शर्मा	बिज्ञान	मा बि	
			नि मा बि तह			
			भुवन दाहाल शर्मा	अंग्रेजी	नि मा बि	स्थायी
			सावित्री रेग्मी	सामाजिक	नि मा बि	स्थायी
			इन्द्र बहादुर बुढा	बिज्ञान	नि मा बि	
			प्रा बि			
			शान्ति रावल		प्रा बि	स्थायी
			पार्वती कुमारी वि.क.		प्रा बि	स्थायी
			दिल बहादुर खत्री		प्रा बि	स्थायी
			कृष्ण बहादुर रोकाय		प्रा बि	स्थायी
			मघु थारु		प्रा बि	स्थायी
			लिला रोकाया		प्रा बि	राहत
			सुशिला चन्द		प्रा बि	राहत
			प्रा बि राहत (खालि)		प्रा बि	राहत
३३.	ने.रा.मा.वि.टिटीहिरिया	१ देखि १०	**मा बि तह**			
			काटन देबि के	बिज्ञान	स्थायी	
			राधेश्याम थारु	अंग्रेजी	मा बि	संघिय अनुदान
			रमेश कुमार थारु	गणित	मा बि	पालिका अनुदान
			नि मा बि			

क.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			राम नारायण चौधरी		नि मा बि	स्थायी
			गोविन्द गिरि		नि मा बि	स्थायी
			नैनसरा कुमारी जैसी		नि मा बि	स्थायी
			राम प्रकाश थारु		नि मा बि	राहत
			प्रा बि			
			हिरासिंह थारु		प्रा बि	स्थायी
			निन्नेलाल थारु		प्रा बि	स्थायी
			सरिता कुमारी थारु		प्रा बि	स्थायी
			धुर्ब जंग शाह		प्रा बि	राहत
			अन्जु कुमारी थारु		प्रा बि	राहत
			प्रा बि			
३४.	**जनसहयोगी आ.वि.**	१ देखि ८	कुलादेव भारती		प्रा बि	स्थायी
			शिला थारु		प्रा बि	स्थायी
			कुमार वली		प्रा बि	स्थायी
			खडक बहादुर थारु		प्रा बि	स्थायी
			नि मा बि			
			सुमन चौधरी	कम्प्युटर	आ बि	पालिका अनुदान
			विमला भारती	सामाजिक	आ बि	पालिका अनुदान
			प्रा बि			
३५.	**दुर्गा आ बि**	१ देखि ८	चन्देश्वर सिंह		प्रा बि	स्थायी
			कालो नेपाली		प्रा बि	स्थायी
			पारस विक्रम थारु		प्रा बि	स्थायी
			खगिसरा वली		प्रा बि	राहत
			हिरालाल सुनार		प्रा बि	राहत
			पवित्रा कुमारी रोकाया		प्रा बि	राहत
			नि मा बि	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			सतिस थारु	बिज्ञान	नि मा बि	संघिय अनुदान
			नन्दा कुमारी चन्द	नेपाली	आ बि	पालिका अनुदान
			प्रा बि			
३६.	**सरस्वति प्रा.वि करेली**	१ देखि ५	रत्न प्रसाद शर्मा		प्रा बि	स्थायी
			लक्ष्मी कुमारी शर्मा		प्रा बि	राहत
			खेम बहादुर थापा		प्रा बि	राहत
			प्रा बि			
३७.	**लक्ष्मी प्रा वि गुरुदयालपुर**	१ देखि ३ सम्म	राम बहादुर थारु		प्रा बि	स्थायी

क्र.स.	विद्यालयको नाम	संचालित कक्षा	शिक्षकको नाम	बिषय	तह	नियुक्तिको प्रकार
			राज कुमार श्रेष्ठ		प्रा बि	स्थायी
			परशुराम पोखेल		प्रा बि	स्थायी
			प्रा बि			
३८	**सुभानुल उलूम**	१ देखि ५	मेराज नाउ (धार्मिक अनुदान)		धार्मिक अनुदान	

स्रोत: गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

अनुसूची - ५ : गाउँपालिकामा संचालनमा रहेका गैरसरकारी संस्था सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	गै.स.सस्थाको नाम	कार्य क्षेत्र	विषयगत क्षेत्र तथा कार्यक्रम	साझेदारी संस्था/देश
१.	आवाजको लागि सहयोग समूह लुमन्ती	वैजनाथ गा.पा.	सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाई स्वच्छता	सिमाभी, नेदरल्यान्ड र WASH Alliance International
२.	कारितार नेपाल	बैजनाथ गा.पा	साना किसानका लागि IPN	कारितास अष्ट्रेलिया र अष्ट्रेलियन एड
३.	माइती नेपाल	बैजनाथ गा.पा	मानव बेचविखन सम्वन्धी अभिमुखिकरण, पुनर्स्थापना, उद्धार	WIROCK and C.O
४.	अपांग सशक्ति एवम् संचार केन्द्र (डेक) नेपाल	बैजनाथ गा.पा	अपांग सशक्तिकरणका लागि समावशी विकास परियोजना	सिविएम नेपाल, HI/VSO,SI/WORLD Education
५.	भेरी वातावरणीय विशिष्टता समूह (विग्रुप) बाँके	बैजनाथ गा.पा	पशु वस्तुको मूल्य शृंखलामा आधारित साना किसानहरुको संस्था सवलीकरण परियोजना, सुआहरा (२ वर्ष भित्रको बालबालिका र शिशुको आमा)	हेफर, अमेरिकी सहयोग नियोग
६.	सामाजिक सचेतना सरोकार मञ्च	बैजनाथ गा.पा	बालविवाह रोकथाम सम्वन्धी परियोजना	प्लान इन्टरनेशनल
७.	मधेश मानव अधिकार गृह (माहुरीहोम)	वडा न. ३, ४, ५	नागरिकहरुको न्यायमा पहुँच	UKAID, VSO International Alrt
८.	फियान नेपाल	बैजनाथ गा.पा	खाद्य अधिकार तथा मानव अधिकार	फियान इन्टरनेशनल
९.	बातावरण तथा ग्रामिण विकास केन्द्र	बैजनाथ गा.पा	• नवजात शिशु तथा बाल स्वास्थ्य सुधार परियोजना	आड्रा नेपाल, हेफर नेपाल, सामी परियोजना,

क्र.सं.	गै.स.सस्थाको नाम	कार्य क्षेत्र	विषयगत क्षेत्र तथा कार्यक्रम	साझेदारी संस्था/देश
			• अति विपन्न परिवारको लागि घर निर्माण • हेल्पडेस्क सञ्चालन • सुरक्षित आप्रवासन परियोजना • कोभिड १९ • विपद् व्यवस्थापन तथा प्रकोप जोखिम न्यूनिकरण	एन.सि.डि.आर. ताइवा, बैजनाथ गाउँपालिका
१०.	रारा मानविय तथा वातवरणिय श्रोत विकास प्रयास (रेरी)	बैजनाथ गा.पा	विपद व्यवस्थापन, अपांगता, जिविकोपार्जन	सिसिएफ हङकङ, BTO/s अष्ट्रिलिया, कारितास नेपाल, परिलक्षित काठमाण्डौ
११.	दलित महिला संघ	बैजनाथ गा.पा	दलित र सिमान्तकृत महिलाहरुको सशक्तिकरण, लैंगिक विभेद र जातिय भेदभाव विरुद्ध अभियान, आय आर्जन	डन चर्च एड
१२.	सहकर्मी समाज	बैजनाथ गा.पा	WASH HDG (Connunity Level)	सिमाभी, नेदरल्याण्ड र WASH Alliance International
१३.	विरुवा एडभाइजर प्रा.लि.काठमाण्डौ	बैजनाथ गा.पा	WASH SDG Immplementation Phase II	सिमाभी, नेदरल्याण्ड र WASH Alliance International
१४.	गेरुवा ग्रामिण जागरण संघ बर्दिया	बैजनाथ गा.पा	WASH in Health	सिमाभी, नेदरल्याण्ड र WASH Alliance International
१५.	एकिकृत सहरी विकास केन्द्र	बैजनाथ गा.पा	School WASH SDG	सिमाभी, नेदरल्याण्ड र WASH Alliance International
१६.	सामाजिक विकास मञ्च बाँके	बैजनाथ गा.पा	जिविकोपार्जन	सेफ द चिल्ड्रेन
१७.	बाँके युनेस्को क्लव	बैजनाथ गा.पा	मानव बेचविखन रोकथाम अभियान	प्लान इन्टरनेशनल नेपाल

क्र.सं.	गै.स.सस्थाको नाम	कार्य क्षेत्र	विषयगत क्षेत्र तथा कार्यक्रम	साझेदारी संस्था/देश
१८.	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी बैजनाथ उपशाखा	बैजनाथ गा.पा	विपद् व्यवस्थापन	नेपाल रेडक्र सोसाइटी जिल्ला शाखा बाँके र बैजनाथ गाउँपालिका
१९.	इन्सेक	बैजनाथ गा.पा	शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्य र आवासको अधिकार सम्वन्धी सचेतीकरण	ब्रट र इन्सेकको साझेदारी

अनुसूची - ६: गाउँपालिकामा रहेका मेलमिलाप समिति सम्बन्धी विवरण

सामुदायिक समितिको नाम	वडा न.	पदाधिकारीको संख्या			मुख्य क्रियाकलापहरु
		महिला	पुरुष	जम्मा	
वडा स्तरीय सामुदायिक मेलमिलाप समिति	१	२	५	७	१. लेनदेन, गालीगलौज २. आर्थिक कारोबार, सम्वन्ध विच्छेद ३. लेनदेन, कुटपिट ४. घरेलु हिंसा, लेनदेन ५. अंश सम्वन्धी साधसिमाना ६. साधसिमाना गालीगलौच ७. लेनदेन, साधसिमाना ८. घरेलु हिंसा, लेनदेन
वडा स्तरीय सामुदायिक मेलमिलाप समिति	२	३	३	६	
वडा स्तरीय सामुदायिक मेलमिलाप समिति	३	५	३	८	
वडा स्तरीय सामुदायिक मेलमिलाप समिति	४	५	४	९	
वडा स्तरीय सामुदायिक मेलमिलाप समिति	५	४	४	८	
वडा स्तरीय सामुदायिक मेलमिलाप समिति	६	६	३	९	
वडा स्तरीय सामुदायिक मेलमिलाप समिति	७	२	४	६	
वडा स्तरीय सामुदायिक मेलमिलाप समिति	८	१३	५	१८	
जम्मा		४०	३१	७१	

स्रोत: गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

अनुसूची-७: पार्श्वचित्र तयारीको लागि तथ्याङ्क संकलनको केही तस्बिरहरू